

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kongelige Monogrammer

Erling Svane

Erling Svane

Kongelige Monogrammer

HELSINGØR KOMMUNES MUSEER

Erling Svane:
Kongelige Monogrammer

Udgivet af
Helsingør Kommunes Museer
Hestemøllestræde 1
3000 Helsingør
© Forfatteren og Helsingør Kommunes Museer 2015
ISBN 978-87-89120-77-5

Tryk:
Nofoprint A/S, Helsingør

Udgivet med støtte af:

Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond
Kong Christian den Tiendes Fond
Velux Fonden (VELUX FONDENs støtte er ydet under Fondens fundatsbestemmelse, der giver mulighed for at støtte aktive ældre.
Kvalitative og redaktionelle vurderinger i forbindelse med udgivelsen er varetaget af forlaget og forfatteren alene)
Krista og Viggo Petersens Fond
Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
Konsul George Jorck og hustru Emma Jorck's Fond
Vallø Stift

Illustrationen på titelbladet:
Det første danske kongelige monogram, se side 34 samt note 19.

Illustrationen på bogbindets forside:
Udsnit af rygstykket på prædikestolen i Sct. Olai Kirke i Helsingør med Frederik 2.s kronede monogram,
der holdes af Guds hænder (foto: Lars Bjørn Madsen).

Indholdsfortegnelse

Forord · 7

Indledning · 11

Kap. 1 Kongelige monogrammer i almindelighed · 23

Kap. 2 De ældste monogrammer · 33

Kongedatteren Estrid · 33

Svend Estridsen · 35

Harald 3. Hen · 37

Valdemar den Store · 37

Valdemar Sejr · 38

Erik Plovpenning · 40

Abel · 42

Christoffer 1. · 42

Erik Klipping · 43

Erik Menved · 43

Hertugerne af Sønderjylland · 44

Valdemar Atterdag · 46

Oluf 2. · 46

Margrete (1.) · 49

Erik af Pommern · 51

Christoffer af Bayern · 55

Kap. 3 Christian 1. - Christian 3. · 57

Christian 1. · 57

Hans · 59

Christian 2. · 60

Frederik 1. · 63

Christian 3. · 64

Nordens ældste møntaftegninger fra omkring år 1580 · 66

Kap. 4 Frederik 2. - Christian 4. · 69

Frederik 2. · 69

Christian 4. · 79

Den udvalgte Prins Christian · 91

Kap. 5 Frederik 3. - Christian 7. · 93

Frederik 3. · 93
Christian 5. · 97
Frederik 4. · 101
Christian 6. · 106
Frederik 5. · 109
Christian 7. · 112

Kap. 6 Frederik 6. - Frederik 9. · 117

Frederik 6. · 117
Christian 8. · 118
Frederik 7. · 122
Christian 9. · 125
Frederik 8. · 127
Christian 10. · 129
Frederik 9. · 132

Kap. 7 Dronning Margrethe 2. og den kongelige familie · 137

Dronning Margrethe 2. · 137
Prins Henrik · 140
Kronprins Frederik og Kronprinsesse Mary · 143
Prins Joachim og Prinsesse Marie · 146
Forhenværende Prinsesse Alexandra · 148
Prins Christian · 148

Forkortelser · 151

Noter · 153

Kongerækken · 159

Litteraturoversigt · 161

Register · 165

De af dronningens bøger, der indgår i Dronningens Håndbibliotek, forsynes med dronningens officielle monogram (Dronningens Håndbibliotek).

Forord

Danmarks regerende monarker har gennem tiderne som personligt kendetegn og officielt symbol anvendt enten et monogram eller det kongelige våbenskjold. Sidstnævnte har denne bogs forfatter skrevet om i bøgerne ”Det danske Rigsvåben og Kongevåben”, Odense Universitetsforlag 1994 og ”I Skjoldet springe Løver - Afledninger af Kongevåbenet”, Syddansk Universitetsforlag 2002.

Som en opfølgning af de to nævnte bøger om de kongelige danske våbenskjolde omhandler denne bog de kongelige monogrammer, der siden middelalderen kan ses på bl.a. kongelige slotte, kirkeinventar, mønter, milepæle, officielle flag, statslige skilte og forskellige ”anordninger” underskrevet af kongen. Der er ikke tidligere skrevet en bog om danske kongelige monogrammer.

Formålet med denne bog, der er tredje bind i trilogien om danske kongelige symboler, har været at give en beskrivelse af nogle af de monogrammer, som de danske regenter og deres familier har brugt. Bogen er altså ikke et katalog over samtlige danske kongelige monogrammer, men indeholder et varieret udpluk heraf.

I forbindelse med indsamling af materiale til bogen har jeg modtaget stor hjælp fra enkeltpersoner, museer, arkiver, kirker og slotte samt biblioteker. Derfor en hjertelig tak til alle for værdifulde oplysninger og informationer samt tilladelser til fotografering. En helt speciel tak skal lyde til Hofmarskallatet ved H.M. Dronningens håndbibliotekar dr. theol. Christian Gottlieb, H.K.H. Prinsgemalens sekretariatschef, kammerherre, oberst Mogens Christensen, D.K.H. Kronprinsen og Kronprinsessens hoffourer Knud Momme samt H.K.H. Prins Joachims privatsekretær, kammerherre, oberst Kurt Ba-

che og H.K.H. Prinsesse Maries privatsekretær og hofdame Britt Siesbye, der fra kongehuset har fremskaffet en lang række genstande med kongelige monogrammer, som forfatteren fik tilladelse til at fotografere. Ligeledes en særlig tak til ledelse og personale ved ToldSkat Museet, hvis omfattende magasin og arkiv vedrørende historiske billeder og bøger, love og anordninger samt skilte med monogrammer, forfatteren har fået lov at anvende, samt til de fonde og legatstiftelser, der har ydet økonomisk støtte til trykning og udgivelse af bogen. Også en stor tak til følgende personer, som har stillet billeder og genstande til rådighed for forfatteren: museumsinspektør Peter Kristiansen, Rosenborg, tidligere slotsforvalter på Kronborg oberst John Zilmer, lokalhistoriker Jürgen Hoppmann, Slesvig samt formand for Helsingør Museumsforening Torben Bill-Jessen.

Der skal lyde en helt speciel tak til museumsinspektør Lars Bjørn Madsen, Helsingør Bymuseum, og forhenværende forskningschef Børge Mortensen for grundig faglig gennemgang af manuskriptet såvel historisk som sproglig. Også tak til min hustru, min søn og min datter for gode idéer, korrekturlæsning og teknisk hjælp i forbindelse med bogens illustrationer.

Ved udarbejdelsen af denne bog har det været en målsætning for forfatteren, at finde frem til den ældst kendte gengivelse af et kongeligt monogram. Det var derfor nødvendigt, at ty til numismatiske værker, idet det hurtigt blev klart, at de ældste monogrammer er præget på gamle danske mønter. Ved numismatiske studier samt henvendelser til Nationalmuseets ”Den kongelige Mønt- og Medaillesamling”, hvor forhenværende overinspektør Jørgen Steen Jensen var vejleder for forfatteren, blev det fastslået, at de to formentlig ældst kendte kongelige monogrammer findes på mønter fra midten af 1000-tallet slået af Svend Estridsen, nemlig et S for kongen selv samt et specielt afrundet tegn, der kan være et E for moderen Estrid eller et M også for kongen, idet han på visse ældre mønter også kaldes Magnus. Derfor også en dybfølt tak til den sidstnævnte person.

Fotografierne, som udgør en stor del af illustrationerne, er taget af forfatteren. For andre illustrationer er kilde angivet i bogens tekst eller i figurteksten.

For kildemateriale i øvrigt henvises til litteraturoversigten og noterne.

For at give læserne et indblik i hvor righoldige og afvekslende kendsgerningerne om monogrammer kan være, vises under omtalen af monogrammer i almindelighed i bogens indledning samt i bogens kapitel 1 også ikke-kongelige monogrammer samt kongelige monogrammer fra andre nordiske lande.

Espergærde, oktober 2015

Erling Svane

Indledning

Ordet monogram er dannet af de græske ord monos, der betyder ene, alene eller enkelt, samt gramma, der betyder det skrevne, bogstav eller tegn.

Det vil sige, at et monogram er et navnetegn oftest bestående af to eller flere sammensatte eller sammenslyngede bogstaver. Bogstaverne er som regel en persons initialer, altså for bogstaverne på pågældende persons for- og efternavn, og skal udtrykke selve navnet¹.

I kongemonogrammer er der hovedsagelig kun tale om ét bogstav, der til gengæld ofte er kombineret med et tal, fx C og 4 for Christian 4. Et kongemonogram indeholder næsten altid en kongekrone. For et kongepars vedkommende består monogrammet af for bogstaverne fra begge navne og kaldes enten alliancemonogram eller fællesmonogram.

De ældste monogrammer findes på oldtidens mønter og betegner møntens hjemsted eller møntmester. På tidlige græske og romerske mønter var præget monogram for regenten. De kristne kejsere og konger i tidlig middelalder underskrev sig med monogram, når det drejede sig om retligt forpligtende formål. Det gav teksten gyldighed i lighed med seglet, der senere fra omkring 1100-tallet blev anvendt i lignende situationer.

Et af de tidligst kendte monogrammer i den kristne tid er Kristus-monogrammet. Det indeholder de to første bogstaver i navnet Kristus stavet på græsk: X (chi) og P (rho), se fig. 1. Ofte er dette Chi-Rho-monogram prydet med det græske bogstav alfa ved den ene side og bogstavet omega ved den anden². Det findes der et fornemt, gammelt eksempel på i katakomberne i byen Siracusa på Sicilien, fig. 2. Trods en vis udbredt opfattelse af, at monogrammet med et P og et X betyder Pax (latin

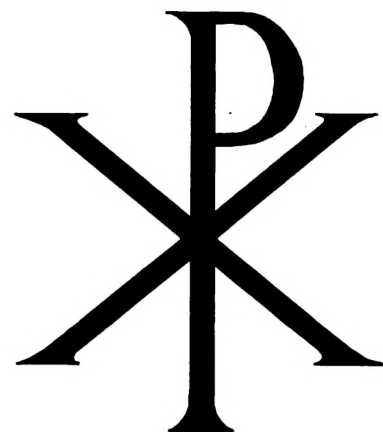

Fig. 1

Kristus-monogrammet med de to første bogstaver i navnet Kristus stavet på græsk: X (chi) og P (rho).

Fig. 2

Kristus-monogrammet når det er prydet med de græske bogstaver alfa og omega. Her i Catacombe di San Giovanni, Siracusa, Sicilien.

Fig. 3
Jesus-monogrammet IHS på alterdu-
gen i Skt. Olai Kirke, Helsingør.

for Fred), hvilket i øvrigt passer smukt i denne sammenhæng, kan dette be-
stemt afvises.

Kristus-monogrammet og et andet religiøst monogram, Jesus-monogram-
met, har oprindeligt været religiøse symboler. Jesus-monogrammet består af
bogstaverne I, H og S, hvilket er en delvis latinisering af de tre første bog-
staver i den græske bogstavering af Jesus' navn: I H "Sigma". Dette hellige
monogram optræder i funktionen "religiøst symbol" på den svenske orden
Serafimer-ordenens insignier, ligesom det ofte i middelalderen og nyere tid
som forkortelse af navnet Jesus er benyttet på bl.a. kirkeinventar, fx altertav-
ler, alterdug og prædikestole, hyppigt i sammenskrevet form, fig. 3.

Går vi tilbage i historien til Romerriget først i 300-tallet e.Kr. var der til den
romerske kejsertrone flere rivaler, bl.a. Konstantin den Store (o. 274-337

Fig. 4
Jesus-monogrammet i våbenskjold på
ydermuren af kirken San Sebastiano i
den lille bjerglandsby Maciana på øen
Elba. Bogstaverne IHS står her over et
sværd og en sol, og over våbenskjoldet
ses en kardinalhat og en halv sol. Solen
bruges på Elba som symbol for øen.

e.Kr.) og Maxentius (d. 312 e.Kr.). I slaget 312 ved Pons Milvius (Mil-
vius Broen) over Tibe-
ren uden for Rom vandt
Konstantin og blev ene-
kejser. I forbindelse med
nævnte slag fortælles
det, at han havde en pro-
fetisk drøm om et lysen-
de kors med indskriften
IHS (latin: In Hoc Signo
(Ved dette tegn (skal du
sejre)). Han lod derfor
dagen efter det kristne
monogram anbringe på
sine soldaters skjolde³.
Kristendommen gik
under Konstantin den
Store over til at blive
Romerrigets herskende
religion.

Fra midten af 1500-tallet til sidst i 1700-tallet blev afbildninger af IHS-monogrammet i stort omfang anvendt på almuesmykker.

I katolske lande er mange middelalderkirker forsynet med Jesus-monogrammet enten på kirkedøren eller på en af kirkens ydermure. Et specielt eksempel herpå findes i et stort monstrøst våbenskjold på ydermuren af kirken San Sebastiano i den lille bjergby Maciana på øen Elba, fig. 4.

Endvidere ses Jesus-monogrammet i 1500- og 1600-tallet ofte i segl sammen med en persons initialer, altså monogrammet. Det drejede sig som regel om segl, som familier fra det sociale lag, der i provinsen bestod af storbønder og dele af den såkaldte lavadel, benyttede. De udgjorde en social gruppe, som økonomisk, dannelsesmæssigt og slægtsmæssigt skilte sig klart ud fra på den ene side bondestanden og på den anden side højadelen. På et dokument fra 1630 sidder et segl for herredsfoged Anders Sørensen Winther, Næsborg i Himmerland, død 1632. Her har vi bogstaverne A og W over et skjold med Jesus-monogrammet⁴, fig. 5.

IHS er blevet tolket som ”Jesus Hominum Salvator” (Jesus, menneskenes frelser) og som oven for nævnt ”In Hoc Signo” (Ved dette tegn (skal du sejre)). I Danmark og Sverige er det tidligere blevet forklaret som ”Jesus, Herrens søn”. Monogrammet optræder flere steder med bogstaverne I, H og C.

Blandt religiøse monogrammer kendes fra 1300-tallet også de såkaldte Maria- eller Ave Maria-monogrammer. Som et M eller AM kan de ses på mønter fra ældre tiders bysamfund. Man anså, at Maria-monogrammet beskyttede kvinden og blev derfor i Norden brugt på amuletter, søjler, fingerringe, bæltter og brudeudstyr, fig. 6.

Monogrammer har i tidens løb haft utallige former lige fra et almindeligt bogstav alene, fig. 7, eller to almindelige bogstaver ved siden af hinanden, fig. 8, til kunstnerisk dekorerede initialer eller bogstaver og tal i dekorativ el-

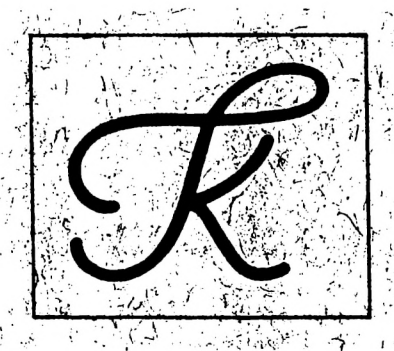

Fig. 5

Herredsfoged Anders Sørensen Winthers segl fra 1630 med personligt monogram A W over et skjold med Jesus-monogrammet IHS (RA).

Fig. 6

Maria-monogrammet med minusklen m i et skjold med to løver som skjoldholdere. Monogrammet er fra et norsk bæltespænde i sølv fra først i 1400-tallet (H. Trætteberg, del.).

Fig. 7

Monogram bestående af et enkelt bogstav. Er komponeret af den svenske bogstavkunstner og designer Chris Brand.

Fig. 8

Monogram fra 1941 med to bogstaver for forlagsboghandler Povl Branner.

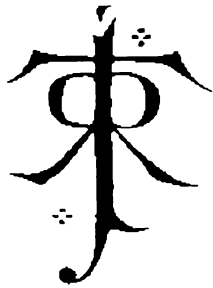

Fig. 9

Kunstnerisk udført monogram - J R R T - for forfatteren af "Ringenes Herre" John Ronald Reul Tolkien. Han blev født i 1892 i Sydafrika. Flyttede senere til England og var fra 1925 til 1959 professor i Oxford. Tolkien døde i 1973.

ler ornamentalt udnyttet skikkelse, fig. 9 og 10. Bogstaverne kan som nævnt være kombineret med et tal, en krone, et kors eller et andet symbol som i kejser Napoleons monogram, fig. 11. Sammen med monogrammet som hovedmotiv kan der være tilføjet bifigurer som træer, planter, blomster eller dyr og fugle, fig. 12, ligesom monogrammet kan stå sammen med eller i et våbenskjold, se fig. 13 og 14 samt ovennævnte fig. 4 og 5.

Et monogram kan bestå af både retvendte og spejlvendte initialer og tal. Hvor man har anvendt begge typer bogstaver og tal symmetrisk kaldes monogrammet et spejlmonogram, hvilket man har kendt siden 1600-tallet. Et sådant monogram kan være enkelt og let læseligt som eksemplet i fig. 15, hvor bogstaverne J og R tydeligt kan ses⁵. Men der findes også spejlmonogrammer, hvor det kan være vanskeligt at se hvilke bogstaver, der er anvendt, fig. 16. Mange eksempler på spejlmonogrammer er nævnt og vist i kapitlerne om de danske konger og dronningers monogrammer.

Det personlige monogram er et symbol for den, det tilhører. Det kan være stort eller lille, kongeligt eller folkeligt, men det giver som regel udtryk for meget mere end selve bogstaverne m.v. Det kan være et ejermærke på ting eller i bøger, et tegn på magt eller myndighed, et symbol på selvhævdelse eller simpelt hen udarbejdet som en iøjnefaldende prydelser, se fig. 9 og 10.

Som ejermærke kendes fra tidlige tider monogrammet på hjemmets linned og andre tekstiler. De fleste husker de broderede bogstaver i et hjørne af lagenet, håndklædet, dugen eller over brystlommen på skjorten og blusen. Monogrammet som ejermærke ses ofte afbildet sammen med personens eller familiens slægtsvåben eller bomærke, fig. 17 og 18.

Som ejermærke i bøger kendes monogrammet fra utallige kunstnerisk udførte ekslibris. Et fornemt eksempel herpå er prinsesse Thyras ekslibris med et kronet helt specielt udformet T omsluttende de tre løver og ni hjerter fra det danske rigsvåben, hvorover er lagt et ankerkors, fig. 19. Prinsesse Thyra (1880 – 1945) var datter af Frederik 8., og havde først i 1900-tallet fået maleren og tegneren Viggo Jastrau (1857 – 1946), der var elev af L. Tuxen og P.S. Krøyer, til at udføre nævnte monogram-ekslibris⁶.

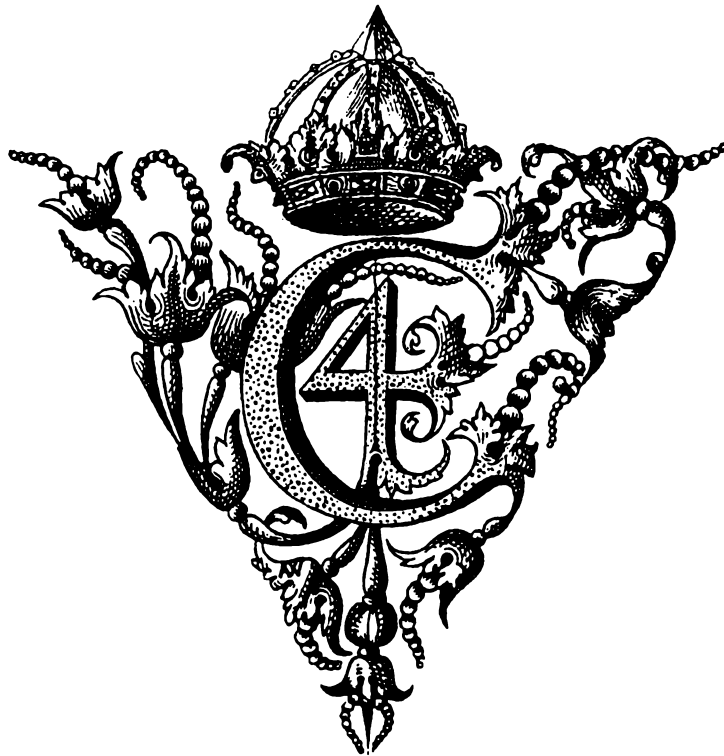

Fig. 10

Kunstnerisk udsmykket monogram. Det er Christian 4.s kronede monogram, der i originaltegning findes i rigshofmester Christoffer Valkendorfs (1525 – 1601) efterladte papirer. Er endvidere afbildet i bogen "Christoffer Valkendorfs Levnet" af Casper Peter Rothe til Urup (1724 – 84), København 1745 (KB).

Fig. 11

Kejser Napoleons kronede monogram (Kgl. våbenmaler Aage Wulff, del.).

Også fra middelalderen kendes en speciel type ejermærke - det såkaldte bomærke, som ikke må forveksles med et monogram. Bomærket var et navne- eller ejendomsmærke⁷, fx gårdens mærke, brugt af en bestemt person eller en bestemt ejendom. Som ejermærke har det været anvendt på kreaturer, undertiden indbrændt ved hjælp af et brændejern, på tømmer ved træfældning i skovene og ved samernes mærkning af rener i Lapland.

I middelalderen blev bomærket ofte brugt af personer, som ikke kunne skrive, i stedet for det skrevne navn ved ”underskrivelse” af dokumenter og andre papirer. Anvendelsen af disse mærker er nævnt i Valdemar Sejrs ”Jydske Lov” fra 1241.

Bomærker kunne have meget forskellig udseende, men var som regel et enkelt tegn bestående af en lodret hovedlinje, hvorfra udgik kortere lige eller krumme linjer i mangfoldige variationer⁸. Tegnene har ofte lighed med runer, fig. 20.

Et bomærke har aldrig nogen selvstændig betydning, hvilket fx vil sige, at en bestemt type bomærke ikke altid behøver at henvise til samme person, hvorved det adskiller sig fra monogrammet, der senere afløste bomærket.

Et monogram kan også være et garantimærke. Når for eksempel en mønt viser et kongeligt monogram, vil dette opfattes som en officiel godkendelse af og garanti for møntens gyldighed. Bogen bringer mange eksempler på kongelige monogrammer på mønter.

Fig. 12

Forlagsboghandler H. Hirschsprungs monogram fra 1958 - HH - tegnet på bogsider omgivet af en bladkrans og med en springende hjort foroven.

Fig. 13

Monogram - et kronet M - over et våbenskjold med et vædderhorn i et segl fra 1354 med omskriften: ”MARGARE . . . ALGERSDATE . . .”, hvilket kan tydes som Margareta Holgersdatter. Går man dybere i genealogien viser det sig, at denne Margareta var datter af Holger Nielsen af slægten Urup, der førte et vædderhorn i slægtsvåbenet. Slægten har formentlig fælles oprindelse med uradels-slægten Bydelsbak af Bregentved, der ligeledes førte et vædderhorn i våbenskjoldet. Ser man nærmere på ”kronen” er der muligvis tale om, at det i stedet er fem påfuglefljer mellem to vædderhorn. Seglet sidder på et dokument af 6. juli 1354 fra Hornsherred (DAS).

Fig. 14

Monogram - DF - i et delt våbenskjold med hjelm og hjelmlæde. Det er monogram for restauratør Don Fernando, Sanremo, Italien, som er indehaver af en af denne bys fineste restauranter.

Fig. 17

Monogrammet HGO er her placeret i forbindelse med det hjelmprydede slægtsvåben for forfatter og kontorchef ved DSB Henrik Gerner Olrik (1876 – 1949). Var bestyrelsesmedlem i Soransk Samfund og har skrevet personhistoriske og topografiske arbejder.

Fig. 15

Spejlmogram med et J og et R på titelbladet af Joachim Rademanns hamburgske "vekseltræ" fra 1717. Bogen er udgivet af Den kgl. Mønt i Altona, der blev oprettet i 1771 og sammen med Mønten i København og Mønten i Kongsberg fungerede som møntsted i den gamle dansk-norsk-holstenske helstat indtil 1814. Bogen indeholder kursfortegnelser og kursberegninger for diverse møntsorter (Den kgl. Mønt og Medaillesamling).

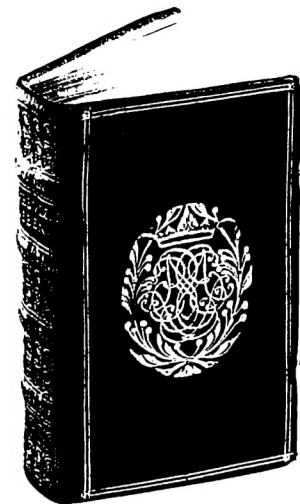

Fig. 16

Et svært læselig spejlmogram på forsiden af bogbind. De benyttede bogstaver er E, M og S og står for feltmarskal Magnus Stenbock (1665 – 1717). Det forgyldte monogram har Stenbock som ejermærke eller ekslibris fået anbragt på bogen "Freuden Leben" fra sidst i 1600-tallet.

Fra 1700-tallet har både adel og borgerskab brugt monogram i segl. Kongelige personer har brugt vokssegl (og senere laksegl) fra 1100-tallet. Det ældst kendte vokssegl i Danmark sad på et dokument fra 1085, som var et gavebrev udstedt af Knud den Hellige til domkirken i Lund, og viste på den ene side Knud den Hellige på tronen med scepter i hånden og på den anden side kongen til hest med en falk på højre hånd. Dokumentet er desværre brændt i 1692, men seglet er heldigvis aftegnet. Som symbol i seglene brugte de nordiske konger som regel deres kongevåben og kongekronen. Først

omkring 1600-tallet ses kongelige monogrammer i segl. Som eksempel kan i fig. 21 ses den svenske konge Carl 15.s kronede monogram i et laksegl fra omkring 1865.

På smykker, sølvtøj, drikkeglas og porcelæn har monogrammer optrådt i stort tal⁹, fig. 22.

I den tidlige middelalder benyttede europæiske fyrster sig ofte af et monogram som signatur, når de skulle underskrive dokumenter. Berømt er Karl den Stores monogram, der består af fire bogstaver sammensat på en speciel måde. Karl den Store (o. 747-814) var frankernes og romernes kejser og herskede fra 771 over hele det frankiske rige. Hans signatur for navnet Karolus indeholder alle bogstaver i navnet, idet monogrammets firkanter står for bogstaverne a, o og u¹⁰, fig. 23.

Hugo Capet, konge af Frankrig 987-96, anvendte et lignende monogram, hvor også firkanterne - og her yderligere et lille "c" - tilsammen dannede både for- og efternavn, fig. 24.

Det menes, at allerede i folkevandringstiden - sidst i 300-tallet til ca. 570 efter Kristus - anvendte fyrster og hærførere monogrammer, når de skulle underskrive dokumenter. På denne tid var det ikke almindeligt at folk kunne skrive, og derfor måtte man finde en anden udvej, således at omverdenen kunne se, at erklæringer, dokumenter og lignende var ægte og gyldige. Det blev med andre ord monogrammet. I det nævnte tidsrum blev Romerriget splittet af indvandringen over Donau, Rhinen og Nordsøen. Den østgotiske konge Theodorik den Store, der erobrede Italien i 493, brugte monogrammet TR (TheodoRicus), når han skulle underskrive skriftlige meddelelser.

Fig. 20
Gamle bomærker fra Nordby Sogn på Fanø (HT).

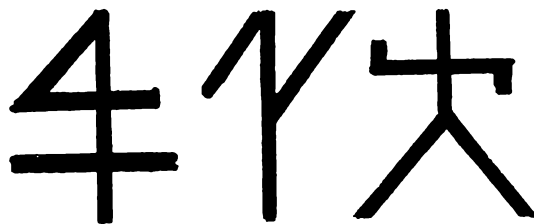

Fig. 18
Monogrammets to K'er ses her indtegnede i det hjelmprydede slægtsvåben for magistratsfuldmægtig K. Kofoed. Tegning af arkitekt Th. Bindsbøll.

Fig. 19
Ekslibris for prinsesse Thyra til Danmark (1880 - 1945), datter af Frederik 8., hvor man ser prinsessens monogram, et kunstnerisk udført T under en gammeldags krone. I bogstavets midte et hjerteformet våben med Danmarks tre løver omgivet af hjerter og herover et kors (Viggo Jastrau, del.).

Fig. 21

Eksempel på kongeligt monogram i segl: den svenske konge Carl 15.s kronede monogram fra kongens regeringsperiode 1859 – 72 (Sveriges Riksarkiv).

Fig. 22

Et monogram formet som et smykke (MO).

I ældre tider forsynede en række malere og andre bildende kunstnere undertiden deres værker med et monogram i stedet for signatur. Hvis man ikke ud fra monogrammet kunne tyde, hvem kunstneren var, blev den pågældende henført til de såkaldte monogrammister¹¹. Af navngivne kunstnere, som signerede med et monogram, kan nævnes den tyske maler Albrecht Dürer (1471 – 1528), som af kunstkere kaldes renæssancens største mester i Tyskland, fig. 25. Endvidere den svenske maler Carl Larsson (1853 – 1919), som er kendt for store dekorative vægmalerier og som skildrer af familielivets lykke og idyl, fig. 26.

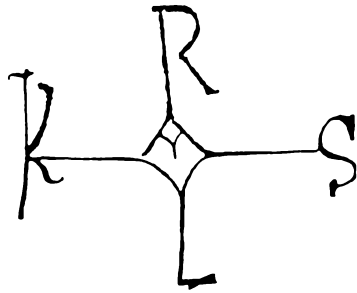

Fig. 23

Kejser Karl den Stores berømte monogram, hvor bogstaver og tegn giver navnet Karolus (firkanterne repræsenterer bogstaverne a, o og u) (Victor Gardthausen, Das Alte Monogramm).

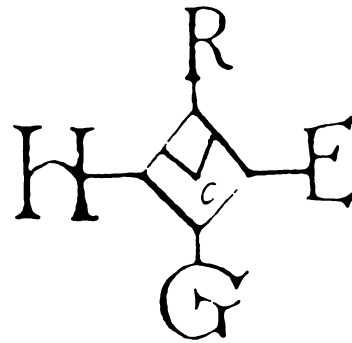

Fig. 24

Monogram for den franske konge Hugo Capet. Monogrammet ligner meget Karl den Stores monogram, og også her signalerer bogstaver og tegn plus et lille c kongens navn (Victor Gardthausen, Das Alte Monogramm).

Fig. 25

Monogram for den tyske renæssancemaler og monogrammist Albrecht Dürer (1471 – 1528) (MO).

Fig. 26

Monogram for den svenske maler og monogrammist Carl Larsson (1853 – 1919) (MO).

Kongelige monogrammer i almindelighed

Kongelige monogrammer er som statskendetegn brugt på kongelige slotte, offentlige bygninger såsom toldkamre, posthuse, amtstuer og jernbanestationer, på milepæle og kilometersten samt på officielle anordninger som "Placat", "Forordning", "Kundgjørelse", "Bekendtgørelse", "Lov" og "Cirkulære".¹² Endvidere på det danske statsflag "Dannebrog" (splitflaget), herunder kongelige og militære faner.

Endvidere har monarkerne brugt monogrammet som personligt kendetegn på mønter (det er regenten, som har "ret til at slå mønt"), kirkeinventar, segl, møbler, glas og porcelæn, smykker, skrivelser fra rigsråd og hof (nu om dage ministerierne og hofmarskallatet), uniformsdistinktioner, skilderhuse, kanoner samt programhæfter og menu- og bordkort vedrørende kongelige fester og arrangementer.

I Norden kan kongernes brug af monogrammer i større omfang først spores i 1200-tallet. Vi har dog danske mønter med kongens monogram helt tilbage til Svend Estridsens tid (1047-74/76), ligesom Valdemar den Store også anvendte monogram på nogle af de mønter, som hans møntmestre midt i 1100-tallet fik slået rundt ved møntstederne, se kapitel 2 "De ældste monogrammer". Endvidere har den norske historiker Hallvard Trætteberg påpeget, at den norske konge Magnus Erlingssøn (konge 1163 – 84) på en række mønter har fået præget et M for Magnus, fig. 27. Illustrationen viser to mønter med et stort M samt en mønt med et sammenskrevet MA, hvilket vil sige fornavnets to første bogstaver. En mønt fra omkring 1180 med et lignende sammenskrevet monogram er blevet aftegnet af både Hallvard Trætteberg og i 1860'erne af numismatikeren, toldinspecteur i Stavanger C. I. Schive, fig. 28.

Fig. 27

Monogram på mønter for den norske konge Magnus 3. Erlingssøn. Monogrammet på mønten til højre er et sammenskrevet MA for fornavnets to første bogstaver (Schive).

Fig. 28

Mønt fra omkring 1180 for Magnus 3. Erlingssøn med det sammenskrevne monogram MA aftegnet af H. Trætteberg og C. I. Schive.

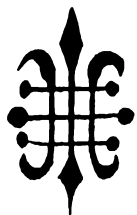

Fig. 29

Monogram som den norske konge Håkon 5. har anvendt i perioden 1300 til 1318 samt som hertug i 1298. Det liljeformede tegn kan betyde H for Håkon (eller hertug) eller - sikkert helt bevidt fra kongens side - fortolkes som Jesus-monogrammet IHC (H. Trætてberg, del.).

Fig. 30

Håkon 5.s monogram på mønt (Schive).

Fig. 32

Det første monogram i Norden med en krone over. Det blev anvendt af Håkon 6., som blev hyldet som norsk konge i 1344 og tiltrådte 1355. Han blev i 1363 gift med Valdemar Atterdags datter Margrete (1.). Han døde 1380. Monogrammet er aftegnet af H. Trætてberg (KLNМ).

De pågældende mønter er fundet ved Dæli i Næs Præstegæld på Hedemarken, Norge.¹³

Ser man på ældre kongemonogrammer i Norden, var der i mange tilfælde tale om monogrammer bestående af ét bogstav eller navnetegn. Eksempler herpå kendes fra de ovennævnte danske kongers tid samt fra fire breve fra den norske kong Håkon 5. dateret henholdsvis 1300, 1307, 1314 og 1318. Her har kongen undertegnet med en figur, som norske historikere har kaldt både "Kongens sædvanlige monogram" og "Hertugens navnetræk". Samme monogram blev også benyttet, da Håkon som hertug i 1298 bortskænkede en grund i Oslo. I dette specielle monogram har Håkon - sikkert helt bevidst - lagt flere fortolkningsmuligheder. Mærket er en slags lilje tegnet med tre vertikale og tre horisontale pennestrøg, der ligner et kors i et stort H. Det kan ses som et H for Håkon (og hertug), men også som et Jesus-monogram: IHC, fig. 29. På Håkon 5.s kongesegl benyttede han som personligt mærke en lilje, der i middelalderen var billede på uskyld og kyskhed, og som derfor tidligt anvendtes som Jomfru Marias symbol og som treenighedssymbol. Håkon byggede i Oslo den store Mariakirke. Det skal dog bemærkes, at han også benyttede to andre monogramtyper: dels et lille h alene, fig. 30, dels et lille m i et h med betydningen Haquinus Magni (Håkon, Magnus' søn). Det er første gang man i Norden ser et såkaldt patronymikon-monogram, hvori der henvises til faderen, fig. 31.

Den første konge i Norden, som anvendte et kronet monogram (ét bogstav med en krone over) var Håkon 6., som var norsk konge 1355-80 (blev dog

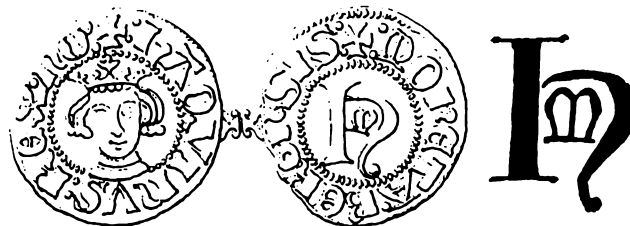

Fig. 31

Håkon 5. har bl.a. på mønter også anvendt et såkaldt patronymikon-monogram med et lille m inden i h'et med betydningen "Haquinus Magni" (Hakon, Magnus' søn) - med andre ord en henvisning til faderen, Magnus Lagabøte (Schive samt en aftegning af H. Trætてberg).

hyldet som konge allerede 1344) og fra 1363 gift med Margrete (1.)¹⁴, fig. 32. I middelalderen var det ikke almindeligt, at kongerne blev kaldt ved nummer. I mange tilfælde er det historikere, som siden har givet konger eller dronninger med samme navn et nummer i konge-rækkefølgen.

Monogrammer med to bogstaver kunne dog også forekomme, såfremt regenten ville være sikker på, at de, som læste monogrammet, virkelig kunne se, at der var tale om landets regent. Der var så tilføjet et R i betydningen Rex (konge) eller Regina (dronning). Det har vi et eksempel på i et af den svenske kong Erik 14.s monogrammer, hvor han, der var konge fra 1560 til 1568, foruden sit E også har et R med. De to bogstaver står på hver side af hans kongevåben, der i to af hovedskjoldets fire felter (1 og 4) har det nyere svenske våbenmærke de tre kroner, og i de to andre felter (2 og 3) har det gamle svenske kongevåben Folkunge-slægtens løve over tre bjælker (eller strømme), fig. 33. De kongelige svenske symboler sidder på sølvtallerkener, der blev brugt ved repræsentative begivenheder i det svenske hof. Svenske historikere hævder, at det var Erik 14. som introducerede sølvtallerkenen i Sverige.¹⁵

Mange danske konger samt vor nuværende dronning Margrethe 2. har i deres monogram foruden forbogstavet også et R for rex/regina. Et eksempel på dette kan bl.a. ses i Frederik 6.s monogram fra omkring 1808. Dog er vi her så langt henne i den danske kongerække, at tallet for kongens nummer i kongerækkefølgen (her romertal 6) også er med, fig. 34. Dronning Margrethe 2. har ligeledes både et R og tallet 2 med i sit monogram, se kapitel 7.

Landets symboler og regentens personlige symboler - som for eksempel rigsvåbenet (statsvåbenet og kongevåbenet), flaget Dannebrog samt monogrammer - kan være med til at opretholde og styrke den nationale identitet.

Det er naturligvis først og fremmest fælles sprog, fælles land og fælles historie med deraf følgende minder, som udgør et lands identitet. Men symbolerne, og herunder de kongelige monogrammer, kan være med til at bevare og styrke identiteten. Rigsvåben, flag og kongelige monogrammer vil være noget positivt og genkendeligt, og som nationale symboler kan de medvirke til solidaritet med andre landsmænd. Omvendt kan de bidrage til en fremmedfølelse - måske ligefrem fjendskab - mod ikke-landsmænd. Et eksempel på

Fig. 33

Den svenske kong Erik 14.s sølvtallerken med monogram E R (Erik - Rex) og kongens kronede våbenskjold (MO).

Fig. 34

Frederik 6.s kronede monogram fra omkring 1808 med et R (Rex) sammenslynget med kongenavnets forbogstav. Under monogrammet romertallet seks (Aage Wulff, del.).

Fig. 35

Dronning Margrethe 2.s tredobbelte monogram kædet sammen af tre kongekroner som det sidder på forsiden af en-, to- og fem-kronestykkerne fra den mønttrække, der bruges i dag, og som stammer fra Nationalbankens møntreform 1989-93 (Danmarks Nationalbank).

solidaritet var Dannebrog og kong Christian 10. under 2. verdenskrig. Man gik med og flagede med det danske flag, gik med "Kongemærket" i knaphullet (mere herom i kapitel 6) og tiljublede kongen på hans daglige rideture gennem København.

Som eksempel på, at symboler kan føre til fremmedfølelse og fjendskab, kan nævnes forholdet mellem svenskerne og befolkningen i Skåne, Halland og Blekinge efter at Carl 10. Gustav i 1658 havde erobret de danske landområder. Efter fredsaftalen kørte den svenske konge gennem de tidligere danske områder, og historien fortæller, at han så rødt - eller måske snarere blåt og gult - når han så danske symboler på slotte, herregårde og i kirker. Han gav ordre til en hurtig forsvenskning, så de erobrede landsdele kunne "inkorporeres med Sverige, og deres indbyggere lempes efter svensk sædvane"!

Ensretningen eller uniformiteten, som det blev kaldt, indebar bl.a. en bortmejsling, overmaling eller afskæring af alle danske våbenskjolde og monogrammer. For eksempel blev monogrammer for Frederik 2., Christian 4. og Frederik 3. ændret til et C for Carl 10. Gustav.

Som nævnt blev det danske fællesskab forstærket under krige - det gjaldt ikke blot 2.verdenskrig, men også krigen 1864. Ligeledes kan positive begivenheder styrke nationalitetsfølelsen, hvilket vi har eksempel på ved genforeningen i 1920. I valgkampen i Nord- og Sydslesvig forud for afstemningen blev der gjort stort brug af de nationale symboler - det gjaldt både kongens person, Dannebrog, statsvåbenet, kongevåbenet samt kongens navnetræk, monogrammet.

Interessen for de kongelige danske symboler aftog i 1920'erne samt i 1960'erne, men vendte tilbage i 1970'erne. De danske våbenskjolde kom igen på vore mønter og brugen af vort flag blev mere almindelig både officielt og hos private. Som nævnt er den nationale identitet påvirket af forhold som sprog, kultur og historie. Forhold som sammen med de danske symboler styrker danskernes følelse af fælles oprindelse og samhørighed.

Ligesom vort flag Dannebrog, der i forskellige udgaver bruges både af staten og kongehuset, og de tre løver i rigsvåbenet er symboler på kongeriget Danmark, således er et kongeligt monogram symbol eller kendetegn på den

pågældende regent. Disse officielle kendetegn betyder altså noget andet og meget mere end det, de forestiller, idet de medvirker til det fællesskab, som ingen nation kan undvære.

Flag, våbenskjold og kongelige monogrammer er og har altid været nært forbundet med dansk overhøjhed. De fleste selvstændige lande har egne penge og egne frimærker, der ofte indeholder symboler, der propaganderer for landet. Danske pengesedler og frimærker har fra 1900-tallets begyndelse gennem de trykte symboler og billeder på sedler og mærker vist talrige eksempler på dansk historie, kultur og identitet.

Medens der på pengesedler og frimærker gennem tiderne er brugt et bredt udvalg af motiver, er det for danske mønters vedkommende først og fremmest traditionelle symboler, der har præget udseendet. Fra middelalderen er der på mønterne med mellemrum anvendt kongelige monogrammer samt kongekronen. Fra Knud den Stores tid midt i 1000-tallet har det været almindeligt på mønternes forside (avers) at præge et brystbillede af en konge med krone (dog uden lighed med kongelige personer) og på bagsiden (reversen) enten et tilsvarende brystbillede af en biskop, eller forskellige tegn og mærker såsom kors, krone, nøgle, sværd, rist, blad, kløver, stjerne, halvmåne og bogstaver.

Kongebillederne på mønterne, der dengang var af sølvblik og dermed for tynde til at stempelskærererne havde mulighed for at lege med relief i metallet, var flade og i grove træk. Billedet sagde blot - som en hieroglyf - ”konge” eller ”biskop”, og meningen må have været, at give mønten værdighed, så der var respekt om den. Folk skulle kunne se, at den for eksempel var slået for kongen.

Fra 1400-tallet blev det almindeligt at mønterne var præget med kongekronen og/eller kongevåbenet som symbol for konge og stat. Under alle danske regenter fra Christian 1. til Margrethe 2. er der slået mønter eller medaljer med regentens portræt. Fra 1830'erne var portrættet ofte vellignende. Dette system fortsatte efter 1875, hvor kronemønten blev indført i stedet for rigsdaleren. I 1973 - et år efter dronning Margrethes tronbestigelse - blev der præget en ny møntserie med dronningens monogram.

Fig. 36

Frederik 3.s fire-mark fra 1670 med denne konges enestående kronede trippelmonogram. Kronerne er her med otte bøjler, hvilket blev symbol på enevælden (Schou).

Fig. 37

Christian 5.s speciedaler fra 1675 med denne konges tredobbelte monogram samt flerhed af kongekroner (Hede).

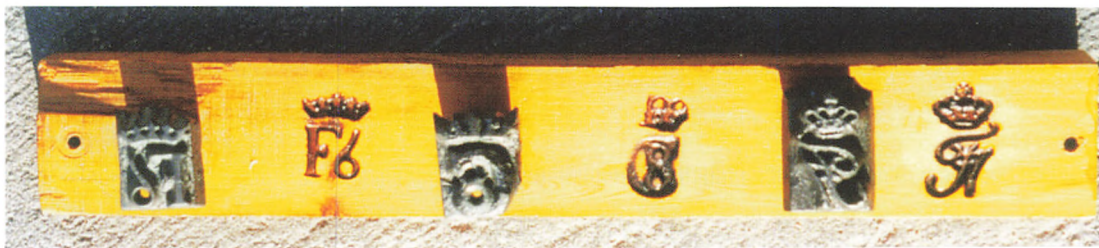

Fig. 38

Brændejern med monogrammer for Frederik 6., Christian 8. og Frederik 7. brugt af Skibsmålingskontoret i København eller ved provinstdkammer i forbindelse med opmåling af skibe. Foruden kongemonogrammet blev tal for skibets registertonnage indbrændt i for eksempel en lugekarm (TSM).

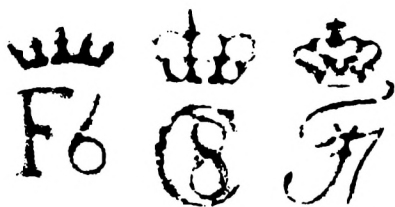

Fig. 39

Kongemonogrammer fotograferet efter indbrænding med brændejernene i fig. 38.

Retten til at slå mønt har ofte været et privilegium for den danske konge. Møntregalet i dag ligger i henhold til grundlovens § 26 stadig hos kongen

(dronningen). De nærmere bestemmelser om udstedelse af mønter, der jo har en meget længere historie end pengesedlerne, findes i møntloven, som bemyndiger regeringen til efter forhandling med Nationalbanken at "lade præge og udstede" mønter, idet Nationalbanken skal stå for produktionen og administrationen.

Den danske møntrække var gennem årene blevet stadig mere uhensigtsmæssig, og derfor indledtes i 1989 på initiativ af Nationalbanken en møntreform, der fuldførtes i 1993. Herefter har de mellemste værdier, en-, to- og femkronen, dronning Margrethe 2.s monogram på forsiden og værdiangivelse og et spiralornament på bagsiden.¹⁶

Dronningemonogrammet er et tredobbelt monogram bestående af M og romertal to kædet sammen af tre kongekroner, fig. 35. Fremstillingen af dette monogram i tredobbelt udførelse har i øvrigt rødder tilbage i dansk mønthistorie. Der er ikke tvivl om, at tegneren Johan Alkjær, som har forestået den kunstneriske udformning af de nævnte mønter, har fået idéen ved at se på Frederik 3.s fire-mark fra 1670 eller Christian 5.s speciedaler fra 1675, der begge også har et tredobbelt kongemonogram og flerhed af kongekroner, fig. 36 og 37.

I indledningen er nævnt, at de såkaldte bomærker er påført bl.a. kreaturer ved hjælp af et brændejern. Også monogrammer er tidligere i stort tal blevet benyttet på brændejern. Det gjaldt bl.a. i træskibenes tid. Under kongerne Frederik 6., Christian 8., Frederik 7. og Christian 9. blev brændejern med kongelige monogrammer brugt af Skibsmålingskontoret ved opmåling af skibenes rumindhold. Resultaterne, der angives ved registertonnage (brutto- og netto-), blev med brændejern sammen med kongemonogrammet indbrændt

Hans Majestæt Kongen har ved Allerhøieste Resolution af 16de d. M. befalet, at det Kongelige Navnechiffer i alle Tilfælde, hvor der er Brug for samme, skal udføres efter nedenstaaende Tegning:

Hvilket herved bringes til almindelig Kundskab.

Conseilspræsident, den 17de November 1863.

C. Hall.

Fig. 40

Bekjendtgjørelse af 17. november 1863 fra Christian 9. om det "Kongelige Navnechiffer" (RA).

et eller andet sted på skibet, enten i en lugekarm eller i bjælken foran storlugen. Endvidere blev indbrændt ordene "DANSK EIENDOM". Til angivelse af tonnage-størrelsen blev anvendt brændejern med tallene fra 0 til 8. Serien havde selvfølgelig ikke noget 9-tal, da man jo kunne bruge 6-tallet, blot man huskede at vende det på hovedet! Skibsmålingskontoret, som i 1720'erne og 1730'erne kun bestod af skibsmåler Peder Nielsen, varetog målingen af skibe i København, medens målingen ved provinshavnene fra 1726 til først i 1900-tallet blev foretaget af Toldvæsenet. Takket være den kendsgerning, at toldvæsenets personale i omkring 200 år har foretaget måling af skibe og udfærdiget målbrevne, er der bevaret rigtig mange brændejern med kongelige monogrammer. De opbevares i dag på ToldSkat Museet i København. I fig. 38 ses tre forskellige typer med aftryk. Brændejernet fra Frederik 6.s tid er det hidtil ældste, der er fundet. Lidt tydeligere kan aftrykkene ses i fig. 39, hvor de er i naturlig størrelse.¹⁷ Som det ses, er tallene arabertal selv om

Skibsmålingskontoret i København 11. Januar 1864

**DANSK
EIENDOM**

Fig. 41

Christian 9.s monogram i bilag til skrivelse af 11. januar 1864 fra Skibsmålingskontoret i København. Ordene "DANSK EIENDOM" skulle også indbrændes i de målte skibe (TSM).

Konge til Danmark og Norge, de Benders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken og Oldenborg; Giøre vitterligt:

Fig. 42

Fremtrædende initial i indledningen af en Placat udstedt i 1795 af Christian 7. Det udsmykkede V har både Elefant- og Dannebrogordenen med (TSM).

Fig. 43

Signaturen for lakseglets placering (Locus Sigili) i Placat udstedt i 1795 af Christian 7. I båndet kongens valgprog: "GLORIA EX AMORE PATRIÆ" (Fædrelandets Kærlighed min Berømmelse). Også her er både Elefant- og Dannebrogordenen med (TSM).

Christian 8. i en "Cancellie-Placat ang. Kongelige Navne-Chiffre" af 11. december 1839 havde befalet, at det kronede kongelige navnetræk skulle være med romertal. Frederik 7. og Christian 9. udsendte også forordninger om "Det Kongelige Navnechiffer", se "Bekjendtgjørelse" af 17. november 1863 fra Christian 9. i fig. 40.

Et par måneder herefter udsendte også Skibsmålingskontoret en skrivelse til målingsmyndighederne for at slå fast, at det kongelige navnechiffer samt bogstaver og tal blev udført rigtigt i brændejernene. Bilag til nævnte skrivelse kan i kopi ses i fig. 41. Som det ses, er tegningen af kongemonogrammet på grund af den specielle anvendelse lidt enklere end tegningen i kongens skrivelse. Det skal bemærkes, at Christian 9.-monogrammerne i brændejernene blev fremstillet med romertal.

Som tekst og illustrationerne allerede har vist, har tallene i de kongelige monogrammer været både arabertal og romertal. Efter Frederik 2. fulgte en lang periode, hvor regenterne hovedsagelig anvendte monogrammer med arabertal. Det var Christian 4., Frederik 3., Christian 5., Frederik 5. og Christian 6.. Christian 7. brugte skiftevis araber- og romertal, hvorefter der kom en periode, hvor romertallene dominerede. Det var under Frederik 6, Christian 8. og Frederik 7. Under Christian 9. og Frederik 8. ses begge typer tal, medens Christian 10. hovedsagelig anvendte romertal. Dronning Margrethe anvender romertal på mønter, medens øvrige monogrammer består af bogstavet M og arabertallet 2.

Inden den egentlige gennemgang af de danske monarkers monogrammer er der en ting i de kongelige skrivelser (placater, forordninger og lignende) fra især 1700-tallet og første halvdel af 1800-tallet, der falder i øjnene. Det er initialerne, altså skrivelsernes begyndelsesbogstav, der i mange tilfælde er et særlig stort og flot udsmykket bogstav omgivet af bånd og ordener m.v., fig. 42. Endvidere er der til slut i skrivelsen, hvor kongens segl har siddet på original-eksemplaret, også en flot tegning med bogstaverne L og S (locus sigili = seglets plads) omgivet af et ornamenteret bånd med kongens valgprog, fig. 43.

Ligesom kongelige og fyrstelige våbenskjolde ofte vises med skjoldholdere, fx vildmænd, løver, elefanter og fabeldyr, så kendes der også kongelige mono-

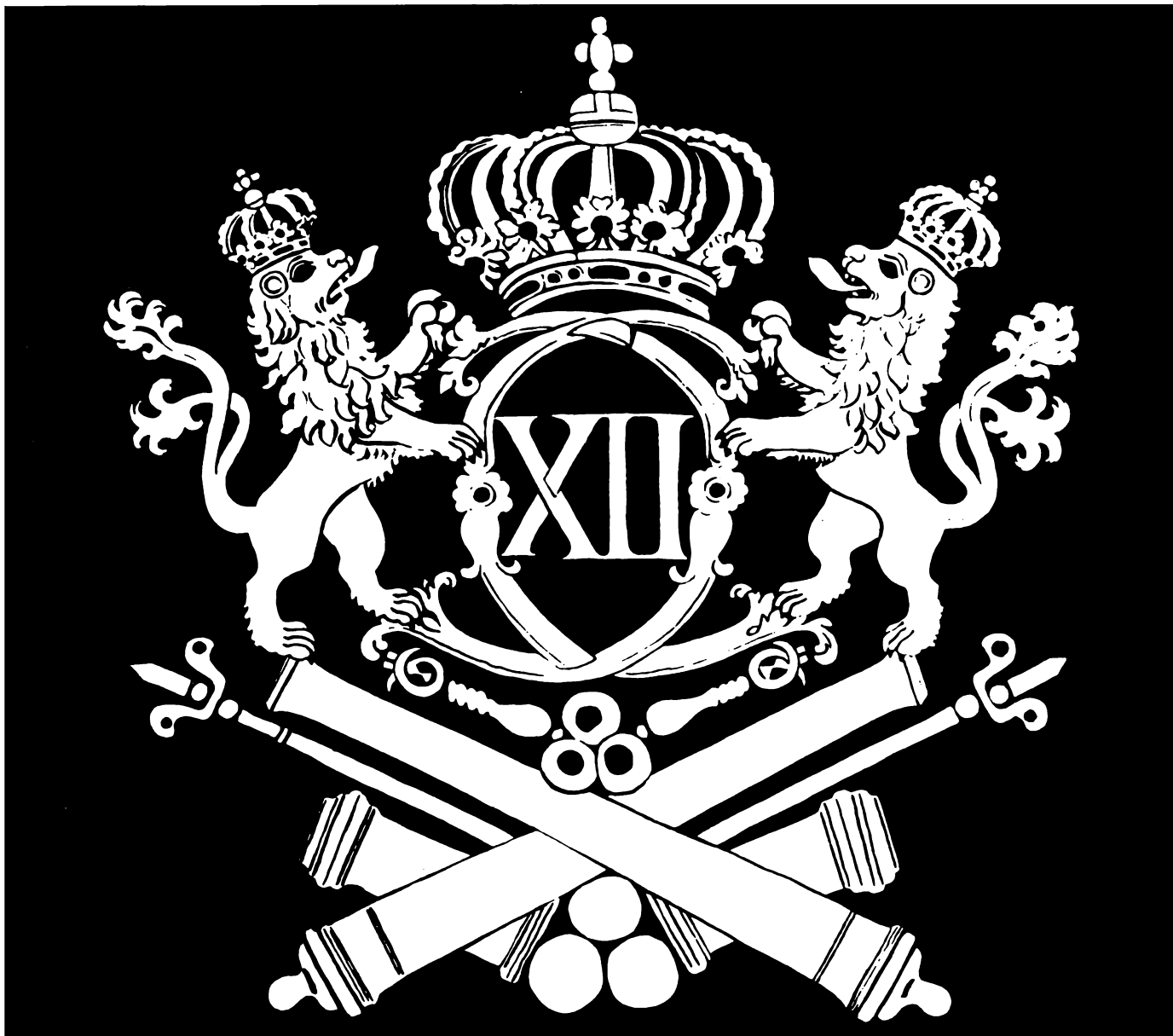

Fig. 44

*Den svenske konge Carl 12.s kronede monogram med to løver som skjoldholdere.
Under monogrammet militære attributter (Armémuseum, Stockholm).*

grammer, som holdes af skjoldholdere - mennesker eller dyr. Et eksempel herpå er monogrammet for den svenske konge Carl 12. (1697 – 1718), der er et halvt spejlmonogram, idet de to C'er under en kongekrone omslutter et almindeligt romertal tolv (XII). Monogrammet holdes af to kronede løver og under det hele er anbragt militære attributter, fig. 44. Eksempler på danske kongemonogrammer med skjoldholdere beskrives i flere af de efterfølgende kapitler.

I kongelige kredse er og har det gennem generationer også været almindeligt at bruge monogrammer i forbindelse med udsmykning af interiører samt på gaver og tekstiler i relation til ceremonielle begivenheder som bryllup, barnedåb, runde fødselsdage, jubilæer og andre mærkedage. Monogrammet bidrager til, at alt får et personligt præg.

De ældste monogrammer

De ældste danske kongemonogrammer kendes fra nordiske middelalder-mønter. Som tidligere nævnt har det danske møntvæsen i udstrakt grad benyttet kongelige monogrammer som kendemærke. Vor viden om middelalderens monogrammer skyldes i høj grad en række danske numismatikere, som har erhvervet sig stor fortjeneste ved i videnskabelige værker at have udbredt betydningsfulde og væsentlige oplysninger om danske mønter. Numismatik, møntkundskab, der er en vigtig hjælpevidenskab til Danmarks historie og arkæologi, har givet viden om økonomi, politik, religions-historie og kultur, herunder symboler m.v. Af kendte danske numismatikere, som har beskæftiget sig med middelalderens mønter, skal nævnes P. Hauberg (1844 – 1928), Georg Galster (1889 – 1982), J. Wilcke (1875 – 1951) og Jørgen Steen Jensen (født 1938).

En mønt er et præget pengestykke og de ældste danske mønter er formentlig udmøntet i Slesvig (Hedeby) i begyndelsen af 800-tallet. Den ældste danske mønt, som bærer regentens navn, er præget omkring år 1000 af Svend Tveskæg, men først under Knud den Store, som var konge fra 1018 til 1035, skabtes et ordnet møntsystem. I middelalderen var mønternes navne: mark, øre, ørtug, brakteat og penning.

Møntretten har oprindeligt udelt tilhørt kongen, hvis indtægter af landets årlige udmøntninger ved møntstederne var meget betydelige. Bortset fra enkelte brakteater er mønterne præget på begge sider. Ofte bar mønterne kongens navn, monogram eller andet mærke på aversen og biskoppens mærke, fx en bispestav eller et bogstav, på reversen.

Kongedatteren Estrid

Det ældst kendte danske kongelige monogram lod Svend Estridsen præge på en række mønter til ære for sin mor Estrid, som var sønnen til stor hjælp og

Fig. 45

Det første danske kongelige monogram - E - for Svend Estridsens mor, Estrid, datter af Danmarks konge fra ca. 987 til 1014, Svend Tveskæg. På aversen af denne mønt fra Svend Estridsens tid ses tre monogrammer og på reversen 12 (R&D og PH 1). Se dog note 19.

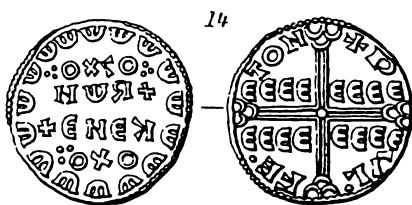

Fig. 46

Endnu en Svend Estridsen-mønt hvor der på forsiden langs møntens rand er præget 16 monogrammer for kongens mor, Estrid, og på bagsiden ligeledes 16 monogrammer med det særprægede E (R&D og PH 1).

støtte i det meste af den tid, han regerede i Danmark. Det var gennem hende kong Svend havde sin adkomst til den danske krone. Estrid var datter af Svend Tveskæg (dansk konge 987 – 1014) og blev født omkring år 1000. Mellem år 1015 og 1020 blev hun gift med Ulf Jarl. Ca. 1020 fik hun sønnen Svend, som blev Danmarks konge 1047. Estrid blev enke i 1026 efter at hendes mand Ulf Jarl, som en periode var statholder i Danmark, var blevet dræbt på foranledning af Estrids broder Knud den Store i Hellig Trefoldighedskirken i Roskilde. Estrid, som levede til ca. 1075, blev af samtiden agtet meget dels som mor til kongen, dels som datter af Svend Tveskæg, som var en anset konge.

Det tegn, som Svend lod præge på mønterne til ære for og til minde om sin mor, var et majuskel E, der henviser til forbogstavet i moderens navn Estrid - altså et monogram!¹⁸

Monogrammet står enten alene i mønterne, er spredt i præget eller er sat i en eller to rækker med seks eller otte E'er i hver række. Som eksempel på mønter med det første kongelige monogram skal vises en mønt med to engle på aversen, hvor et E er anbragt mellem de to ansigter samt endnu et under hver af englenes vinger, i alt tre E'er. På reversen med et korsmotiv ses to lodrette rækker med seks E'er, fig. 45.

En mønt, der på aversen har en forvirret omskrift, viser et brystbillede med høj hovedbeklædning - en mitra eller tiara (måske en påmindelse om paven) - holdende en korsstav mellem fire Estrid-monogrammer, se illustrationen på bogens titelblad.

Endvidere skal vises en mønt med en forvirret indskrift i fire linjer på aversen, og hvor der langs møntkanten er 16 E'er. På reversen med et korsmotiv er præget to vandrette rækker med otte E'er i hver række, fig. 46.

Teorien om, at E'et henviser til Estrid, stammer som nævnt i note 18 fra numismatikeren P. Hauberg.

Numismatikeren fhv. overinspektør Jørgen Steen Jensen, KMMS, har fremsat en anden teori, der siger, at tegnet, der kan minde om et E, måske skal vendes 90 grader og derved blive til et M for navnet Magnus, som Svend Estridsen på visse ældre mønter kaldte sig, se note¹⁹.

Svend Estridsen

Det første danske kongemonogram nærmer sig ligesom monogrammerne på ovennævnte mønter en alder af 1.000 år. Der er her tale om et enkeltstående majuskel S - forbogstavet i kongens fornavn, som var SUEN (ESTRITH-SEN). Set sidder på mindst 15 mønter slået i Svend Estridsens regeringsperiode 1047-74/76. Herom skrev den kendte numismatiker og arkæolog P. Hauberg i et af sine numismatiske værker ”Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146” følgende: ”Bogstavet S, der ofte findes anbragt på Svends Mynter, kan kun tænkes at være Forbogstavet til hans eget Navn”.²⁰

Nogle af de ældste mønter fra denne konges tid havde en udpræget byzantinsk stil, og har i nogle tilfælde spillet en rolle som forbillede for Svend Estridsens mønter.

På en af disse mønter med forvirrede omskrifter ses på aversen en stående figur med et langt kuglekors i højre hånd. Ud for figurens venstre arm et stort S for Suen, Swen, Svein eller Svend, fig. 47. En anden mønt, en penning, beskrives i 1820'erne af numismatikerne Chr. Ramus og O. Devegge, Det kgl. Mynt- og Medalje-Cabinet²¹, således: ”Et barbarisk Brystbillede med en flad Hjelm endende bagved i to Snirkeler og foran et Korscepter”. På møntens revers et stort dobbelt kors med tre halvmåner på fløjene. Omskriften lyder: ”I VIBERGUM”, der henviser til, at mønten er slået ”I VIBORG”, altså møntstedet. I nederste højre korsvinkel ses igen som kongens monogram et stort S²², fig. 48.

Når der på nogle af illustrationerne over møntbilledet er anført forskellige tal, fx 13, 14, 67 o.s.v., skyldes det blot, at forfatteren har bibeholdt figur-numrene fra de gamle numismatiske værker.

For en tredje mønt fra den ”byzantinske periode”, som P. Hauberg i år 1900 gjorde opmærksom på, ses på forsiden en på en trone siddende kristusfigur med oprakt hånd og evangeliebogen foran brystet og med en korsglorie omkring hovedet. Mellem kristusfiguren og omskriften et stort S. Brugen af kristusfiguren på de danske mønter er uden tvivl et tegn på, at kongen ikke længere kun ved hjælp af det gamle vikingemonarki, der byggede på militærets styrke, kunne styre Danmark, og at det derfor var nødvendigt at

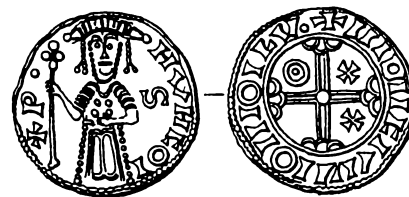

Fig. 47

Det første danske KONGEMONOGRAM med et S for SUEN Estridsen på en mønt med byzantinsk præg (PH 1).

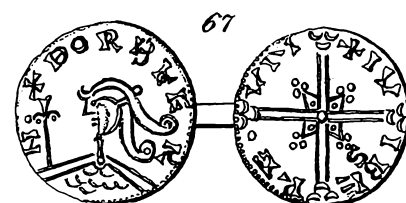

Fig. 48

Mønt fra Svend Estridsens ”byzantinske periode” med kongens monogram på møntens revers (R&D).

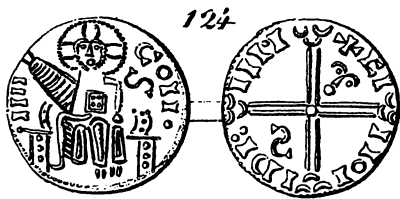

Fig. 49

Mønt visende en kristusfigur med oprakt hånd og evangeliebogen foran brystet og med kongens monogram på både for- og bagside (PH 1 og R&D).

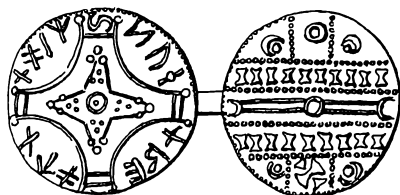

Fig. 50

"Runemønt" med Svend Estridsens monogram, "S", på aversen (R&D).

Fig. 51

Svend Estridsen-mønt hvor omskriften på aversen indeholder både kongens navn, titel og monogram: SVEIN H REX S. På møntens midte er præget en engel, som rækker en kirkelig fane til en kvinde med lang hårfletning (PH 1, side 215).

alliere sig med kirken. Så en fremstilling af den tronende kristus, som gentages mange gange på Svend Estridsens mønter, har været med til at befæste kirkens stilling i det for ikke så længe siden kristnede Danmark.

På bagsiden af den her omtalte mønt har vi igen et dobbelt kors med tre halvmåner på fløjene. I øverste højre korsvinkel et ansigt og i den modsatte vinkel et S, fig. 49.

I det sidste tiår af Svend Estridsens regeringstid, omkring 1065-74/76, blev der i Lund og Roskilde fremstillet en række mønter, der var præget med forskellige typer af kors og hvor omskrifterne var med runeskrift. Numismatikere taler ligefrem om "Svend Estridsens Runemønter".²³ Det er helt usædvanligt, at store udmøntninger præget i et land, der tilhører den vestlige, kristne kultur, ikke er forsynet med indskrift i latinske bogstaver. Ud over kongens navn og møntstedet var der på mange runemønter også præget navn eller mærke for møntmesteren eller møntprægeren. En runemønt slået i Roskilde, beskrives således af de to ovennævnte numismatikere Ramus og Devegge: "På Aversen et større Kors af fire Buer forbundne ved en eller to Tværstreger; i en af Korsets Ender et liggende S; inden i Korset, et mindre Kors med en Ring i Midten, og ved Fløiene inden og udenfor, smaae Kugler satte i Trekant". Mønten har langs møntranden en omskrift i runer, hvor der står: "SUEN REX TANORUM" (Svend konge af Danmark eller: Svend danernes konge). Det skal bemærkes, at de to første bogstaver i ordet REX er med latinsk skrift, hvilket kunne tyde på, at brugen af runer på dette tidspunkt var ved at ebbe ud. På reversen var præget et korsformet ornament med halvmåner i de fire korsvinkler, fig. 50.

Endelig skal nævnes en mønt fundet i Selsø, hvor der på aversen ses en engel, som rækker en kirkelig fane til en kvinde med lang hårfletning. Omskriften på denne mønt indeholder både kongens navn, titel og monogram: SVEIN H REX S. Det er uklart om det enlige H er møntmesterens måde at stave kongens fornavn på, eller om det er møntmesterens mærke, fig. 51. På møntens revers er præget en forvirret omskrift samt et kors med to rækker E'er, seks i hver række.

De mange typer af mønter, der er slået i Svend Estridsens tid, er jo meget forskellige med bl.a. brugen af mere eller mindre tilfældige bogstaver i omskrif-

terne og i mange tilfælde udeladelse af kongens navn i omskriften. Det kan give det indtryk, at kongen ikke var i stand til at fremtvinge en møntret kun for kronen. Mange indflydelsesrige mænd rundt i landet har ligeledes slået mønt - dog ofte med henvisning på den ene eller anden måde til kongen.

Harald 3. Hen

Efter kongens død i 1074/76 var der stridigheder mellem to grupper af indflydelsesrige stormænd om, hvem af kongens to ældste sønner Harald og Knud der skulle efterfølge Svend Estridsen. Gruppen bag Harald fik i 1075/76 udnevnt ham til konge under navnet Harald 3. Hen. Den anden søn blev konge efter Harald i 1080 under navnet Knud 2. den Hellige.

Der kendes kun seks mønttyper fra Harald Hen. På en mønt slået i Roskilde af Svend Estridsens møntmester Esbern ses på aversen et kronet brystbillede af kongen med sværd i hånd samt bogstaverne HA og RO.²⁴ HA står naturligvis for kongens navn og RO måske for stedet, hvor mønten er præget; men da der på reversen ses en tydelig omskrift omkring et midtkors: ”+ ESGAR : I ROSC :” (navn på møntmester og møntsted), så skal RO nok betragtes som en del af kongens navn: HARO = HAROLD - altså enten et monogram på fire bogstaver eller en forkortelse af navnet. Se fig.52.

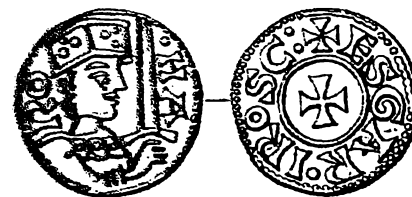

Fig. 52

Mønt fundet i Roskilde med monogram for Harald 3. Hen. På møntens avers et kronet brystbillede af kongen med sværd i hånd og bogstaverne HA og RO. HARO kan være et monogram på fire bogstaver eller en forkortelse af kongens navn. På reversen navn på møntmester og møntsted (PD bind 3, side 68 samt PH 1, side 226 og Tab. XI).

Valdemar 1. den Store

Valdemar den Store (født 1131, konge 1157 – 82) fik i 1160'erne slået en mønt, hvor der på aversen ses et W og et A ved siderne af et kongeligt brystbillede, som i højre hånd holder et liljescepter og i venstre hånd rigsæblet. Langs møntens kant små ringe. På reversen et biskoppeligt brystbillede med krumstav i venstre hånd. Til venstre for bispefiguren en seksoddet stjerne. Mønten er slået i Roskilde, fig. 53. Bisperne i Roskilde på Valdemar den Stores tid var fra 1140 til 1158 Asser/Asker og fra 1158 til 1191 Absalon. Sidstnævnte beholdt bispestolen i Roskilde samtidig med, at Valdemar havde gjort ham til ærkebiskop i Lund fra 1177. Det er spændende og interessant, at Valdemar den Store var en af de første til at bruge et enkelt eller to bogstaver i stedet for sit fulde navn - altså et monogram. Også spændende fordi mange historikere og heraldikere er af den opfattelse, at det formentlig er denne konge, som

Fig. 53

Valdemar 1. den Stores monogram - WA - på en mønt slået i Roskilde. På forsiden kongens kronede brystbillede, som i højre hånd holder et liljescepter og i venstre rigsæblet. Bagsiden viser et med bispehue prydet brystbillede med krumstav i venstre hånd. Er formentlig biskop Absalon (PH 2).

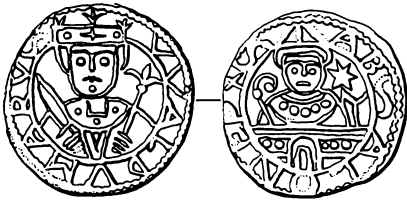

Fig. 54

Mønt slået i Roskilde visende Valdemar den Stores kronede brystbillede med sværd i højre hånd og liljescepter i venstre. I omskriften staves kongens navn således: "VVALDVMARVS" (I middelalderen skar stempelskærerne ofte et V i stedet for et U). På møntens bagside ses biskop Absalon med krumstav og bibel. Biskoppens navn fremgår af omskriften (PH 2).

Fig. 55

Mønt med Valdemar den Stores monogram i form af et enkelt V. Møntbilledet er en vædder med krumstav (PH 5).

var den første bruger af det danske kongevåben med de tre løver i et skjold strøet med hjerter.

Der hersker ikke tvivl om, at W'et - og formentlig også A'et (WA) - i den her omtalte mønt virkelig står for navnet Valdemar, idet der på utallige mønter fra samme konge er præget det fulde navn med et W (eller VV) i stedet for et enkelt V i mønternes omskrift, fx "WALDEMAR", "WALDEMAR REX", "WALDEMARVS" (i middelalderen skar stempelskærerne ofte et V i stedet for et U) og "REX WALDEM".²⁵ I nogle tilfælde er der ved mønternes udfærdigelse i stedet for det ordinære W skåret to enkelt V'er. Et eksempel herpå er en mønt slået i Roskilde med omskriften "VVALDVMARVS" på aversen og en biskop på reversen med omskriften "ABSALON EPXS", fig. 54. Bispes-billedet ses over en mur med en port, og bispen bærer en bispestav og en bibel. Ja, vi har altså her en mønt med både kong Valdemars og hans nære ven biskop Absalons navn. Bogstaverne EPXS står for ordet episkopus, som betyder biskop.

Den tidligere omtalte numismatiker P. Hauberg, som var leder af Den kgl. Mønt- og Medaillesamling 1898 – 1920, har i en afhandling udgivet af Det kgl. Danske Videnskabernes Selskab i 1906 beskrevet en anden mønt med bogstavet V. Møntbilledet i denne brakteat er - skriver P.Hauberg - en vædder med krumstav og bibel, og til højre for vædderen ses V'et.²⁶ Vædderen blev senere i segl og på mønter afløst af Agnus Dei (Guds lam), idet man fra den ældste kristne tid har anvendt dette lam som symbol for Kristus. V'et i brakteaten står selvfølgelig for navnet Valdemar, selv om det ikke er et dobbelt V, fig. 55.

Der er ikke fundet mønter fra Knud 6.s tid med kongeligt monogram. Derimod er der i Valdemar Sejrs tid som dansk konge (1202 – 1241) fundet flere mønter med denne konges monogram, der i nogle tilfælde er et V og i andre et W.

Valdemar 2. Sejr

På størsteparten af de mønter, der er fundet fra Valdemar Sejrs tid, er der et kronet brystbillede af kongen på aversen og et brystbillede af en biskop

med mitra og ofte bispestav på reversen. Mange af mønterne er præget med et V eller et W for navnet Valdemar, ligesom bogstaverne VA og VVAL også forekommer.²⁷

På en af de ældste mønter fra Valdemar Sejrs tid ses på aversen det kronede brystbillede, som naturligvis skal forestille kongen, omgivet på den ene side af bogstaverne VV og på den anden bogstaverne AL. Reversen har omskriften: "ANDREA (S skjult bag mitra)", hvilket vil sige, at brystbilledet på denne side af mønten skal forestille ærkebiskop Andreas Sunesøn, som var ærkebispe i Lund fra 1201, hvor han afløste ærkebiskop Absalon, til år 1223. Sidstnævnte oplysning fortæller os endvidere, at mønten er slået i Lund, fig. 56.

En mønt slået i Roskilde midt i Valdemar Sejrs regeringstid har kongens monogram på aversen - et V - og biskop Niels Stigsens monogram - et N - på reversen, fig. 57. Et eksempel mere fra denne konges tid er en mønt slået i Lund under ærkebiskop Uffo (1223-54). Her ses på aversen to V'er - et på hver side af et sværd - altså et dobbelt V. På reversen er præget en bispestav, foran hvilken ses bogstaverne VFO for navnet Uffo, fig. 58. Af denne type mønt er der fundet et eksemplar ved Søborg Slot i Nordsjælland og et i Rø Kirke på Bornholm.

Der skal til sidst under denne konge vises en mønt slået i Roskilde. Her er monogrammet et dobbelt V (W) til højre for kongens hoved. På bagsiden igen hovedet af en biskop med nøgle og stav, fig. 59.

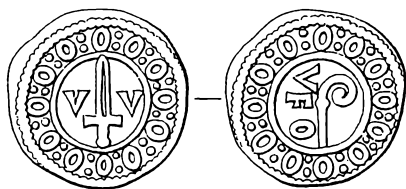

Fig. 58
Mønt med to V'er - et på hver side af et sværd - for Valdemar Sejr på forsiden og bogstaverne VFO foran en bispestav for biskop Uffo på bagsiden (PH 2).

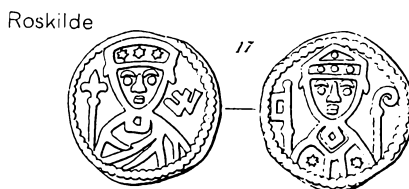

Fig. 59
Endnu en Valdemar Sejr-mønt fra Roskilde, hvor kongens monogram er et dobbelt V (W). På reversen igen billede af en biskop (PH 2).

Lund

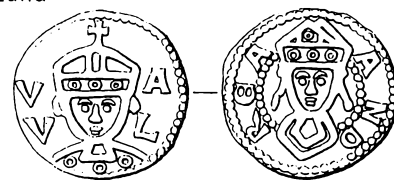

Fig. 56

Mønt slået i Lund med Valdemar 2. Sejrs initialer i form af bogstaverne VV på den ene side af kongens kronede hoved og bogstaverne AL fra kongens navn på den anden side. På møntens bagside navnet på ærkebiskop ANDREA(S) med efternavnet Sunesøn, som i 1201 efterfulgte ærkebiskop Absalon i Lund (PH 2).

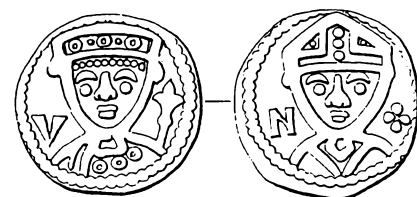

Fig. 57

Mønt slået i Roskilde med Valdemar Sejrs monogram og brystbillede - med liljescepter - på forsiden og monogram og brystbillede for biskop Niels Stigsen på bagsiden (PH 2).

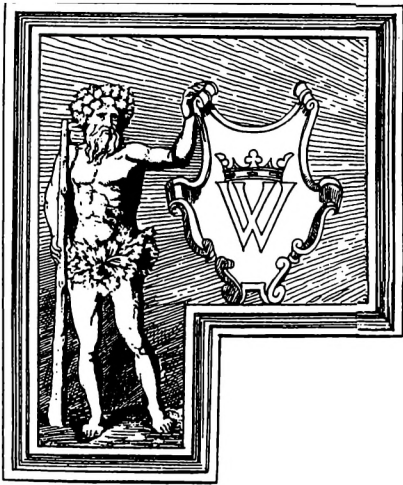

Fig. 60

Monogrammet for Valdemar Sejr som Christian 5. satte i Dannebrogordenens kæde i 1693. Selv om vi normalt staver Valdemarerne med enkelt V, har man altså i mange tilfælde valgt at stave navnet med dobbelt V. Over W'et er anbragt en såkaldt åben krone (KDR).

Fig. 61

Storkors med kæde fra 1808. I forhold til tegningen i ordensstatutterne er der en lille forskel på begge typer kroner over monogrammerne i ordenskæden (KDR).

Efter denne gennemgang af Valdemar Sejr-monogrammer, som kun kendes fra mønter slået i denne konges regeringstid, skal et meget kendt monogram for samme konge omtales. Det er ganske vist et ikke-samtidigt monogram, men et monogram - et W kronet med en åben kongekrone - som Christian 5. satte i en ordenskæde ved indstiftelsen af Dannebrogordenen.²⁸ Monogrammet er i C. V. Nyholms afhandling "Storkors af Dannebrog" fra 1903 tegnet i et skjold holdt af en vildmand, fig. 60.

I Dannebrogordenens statutter, § 9, er ordenskæden beskrevet og vist i en tegning, hvor man ser kæden med monogrammer for den fiktive stifter Valdemar Sejr og den faktiske stifter Christian 5. skiftevis mellem de udadbuede dannebrogskors. Et diamantbesat kors fra 1808, hvor der er forskel på kronerne over de to monogrammer kan ses i fig. 61.

Efter offentliggørelsen af ordensstatutterne i 1693 blev det skik, at Dannebrogordenens kæde sammen med Elefantordenens kæde blev gengivet omkring det danske kongevåbens skjold.²⁹ Dette fremgår af våbenbillederne på titelbladet i Elefantordenens og Dannebrogordenens statutter samt på efterfølgende fremstillede kongevåbener, fig. 62.

Erik Plovpenning

Valdemar Sejrs tre sønner med dronning Berengaria, Erik Plovpenning (1241 – 50), Abel (1250 – 52) og Christoffer 1. (1252 – 59) regerede Danmark efter faderen som her anført. Disse stridbare sønner kæmpede mod hinanden om kongemagten med dødsfald og andre ulykker til følge. Endvidere blev det hidtidige hjertelige forhold til kirken ødelagt.

I brødrenes regeringsperiode blev tendensen til at forlade de velkendte mønttyper med hoveder af konger og biskopper, som havde været bemærkelsesværdige under Valdemar den Store og Valdemar Sejr, mere og mere udpræget. Til sidst forsvandt denne mønttype, hvorefter mønterne kun blev præget med symboler og bogstaver.

Fra begyndelsen af Erik Plovpennings regeringsperiode, medens Uffo Trugotsen var ærkebiskop i Lund, kendes dog en mønt med et brystbillede

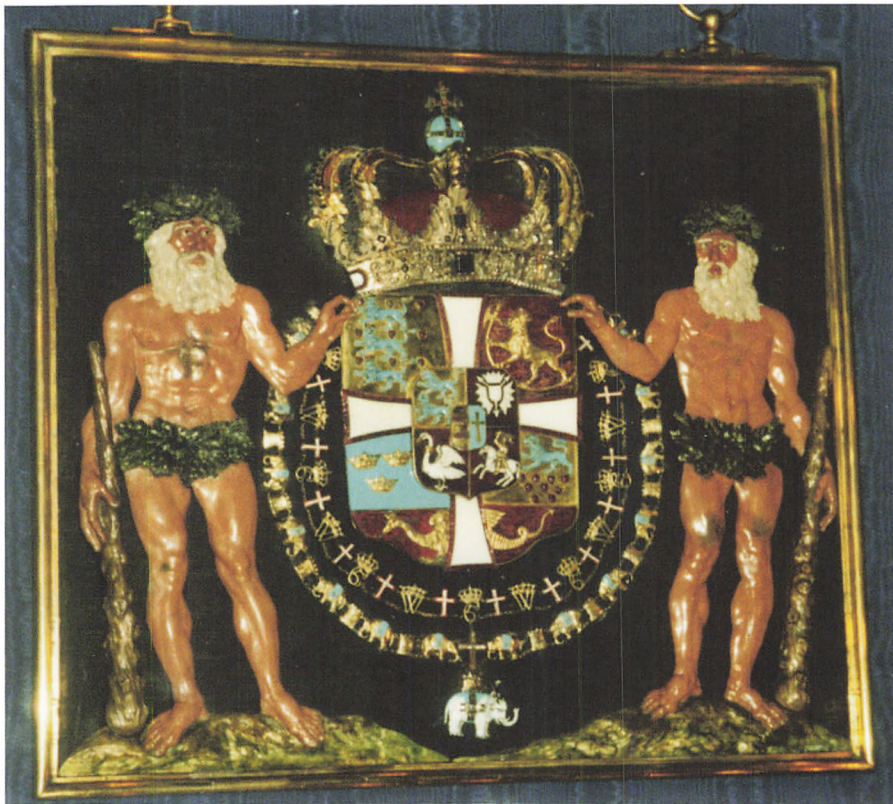

Fig. 62

Christian 5.s kongevåben af emaljeret sølv på Rosenborg fra omkring 1680 med både Dannebrogordenens og Elefantordenens kæde (DRK, fig. 108).

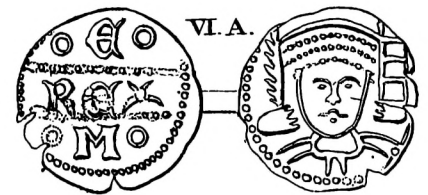

Fig. 63

Mønt fra begyndelsen af Erik Plovpenning's regeringsperiode med kongens monogram, et E mellem to små ringe. Under monogrammet ordet REX og under dette et M mellem to ringe. M'et står formentlig for møntstedet Malmø. På reversen et bispe-brystbillede med gren og rist, som kan være Uffo, der var ærkebiskop i Lund fra 1223 til 1254 (R&D Tavle T.XXIII nr. VI og VI A).

på reversen. Personen holder i højre hånd en gren og i venstre en rist. Tværs over møntens avers mellem to perlesnore står ordet REX. I øverste felt er præget et E mellem to ringe og i nederste et M mellem to ringe, fig. 63. E'et er naturligvis kong Eriks forbogstav - altså et monogram. M'et står måske for Malmø, hvor mønten kan være præget.

Der har været tvivl om denne mønts oprindelse. Numismatikerne Ramus og Devegge siger i deres møntbeskrivelse (R&D) følgende: "Paa Adv. kjendes tydeligen Bogstaverne E oven og M neden. Tegningen her under n. VI. A. er fra Universitet-Samlingen i Lund. Mynten selv troe vi med megen Sandsynlighed at kunné henføre til denne Konge (Erik Plovpenning), som den både af Arbeide og Udseende ligner Sammes övrige Mynter, og dens Reverspræg i det væsentlige stemmer overens med en Mynt fra samme Stad af Waldemar

Fig. 64

Et helt specielt monogram for Erik Plovpenning på en penning møntet på Bornholm i år 1246 af hertug Knud af Blekinge (Høiland).

2., af hvem ligeledes en Mynt formenes at være tilovers med Paaskriften: REX tværs over Mynten”. Numismatikeren P. Hauberg, er i en afhandling fra 1884 (PH 3) mere tilbøjelig til at henføre mønten til Erik Klipping.³⁰

Til gengæld er der ikke tvivl om, at en mønt slået på Bornholm i 1246 også med et E på aversens er en Erik Plovpenning-mønt. Den er møntet af Valdemar Sejrs uægteskabelige søn hertug Knud af Blekinge, som også var hertug af Estland. Den pågældende mønt har kongens monogram i en stjerneformet figur på aversens midte. E't er helt specielt og ligner en halvmåne med en lille vandret streg midt på halvmånens højre side, fig. 64.

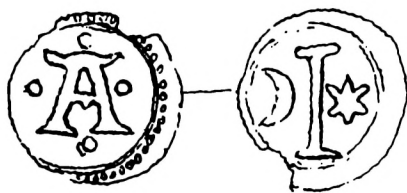

Fig. 65

Kong Abels monogram på mønt slået i Roskilde i perioden 1250 til 1252. På reversen et I for biskop i Roskilde Jacob Erlandsen (PH 3).

Abel

Under kong Abel, der jo blev beskyldt for at stå bag drabet på broderen Erik Plovpenning, fremgår det helt tydeligt, at mønterne er præget med bogstaver og symboler som kroner, sceptre, bispestave, stjerner, halvmåner, liljer og kors. På en mønt præget i Roskilde i perioden 1250 til 1252 under biskop Jacob Erlandsen ses kongens monogram - et stort A omgivet af fire punkter. På reversen er præget biskoppens monogram: et I mellem en halvmåne og en stjerne. Disse sidstnævnte symboler kan stå for møntmester og møntpræger, fig. 65.

Abel var stamfader til den ene af de sønderjyske hertugslægter, der uddøde i 1375.

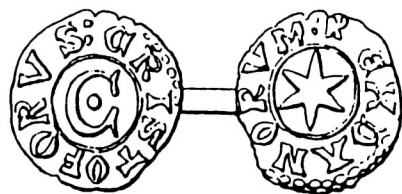

Fig. 66

Christoffer 1.s monogram på mønt slået i Ribe (PH 3).

Christoffer 1.

Efter at Abel blev dræbt på et togt mod friserne ved Ejderstedt, blev broderen Christoffer landets konge. Hans regeringstid kendetegnes af hans kampe mod kirken, der kulminerede med fængslingen af ærkebispens i Lund Jacob Erlandsen.

På en mønt slået i Ribe mens Esger (Asser) var biskop her, ses midt på aversens et C omkring et lille punkt.³¹ Endvidere en omskrift: ”CRISTOFORVS” mellem C'et og møntens med perler eller punkter prydede kant. På reversen er der ligeledes en omskrift omkring en sekstakket stjerne: ”REX DANORUM”, fig. 66.

En række mønter slået i Roskilde og kendt fra bl.a. møntfund ved Øster Hæsing på Fyn indeholder også majusklen C dels på aversens, dels på reversen.

Erik Klipping

Christoffer 1. blev efter sin død 1259 efterfulgt af sønnen Erik Klipping, som da kun var ti år. Han regerede til 1286, men de første mange år var det moderen, dronning Margrethe Sambiria (med tilnavnet ”Sprænghest” på grund af hendes store viljestyrke og energi), som ledede landet. Et meget stort antal mønter blev fremstillet i Erik Klippings tid. Mange af dem havde en krone eller et sværd som symbol for kongen og en bispestav eller nøgler som symbol for biskoppen/ærkebiskoppen. Endvidere havde utrolig mange af mønterne kongens monogram - majuskel-E’et.

Et eksempel på Erik Klippings monogram kan ses på en mønt slået i Lund, medens Jacob Erlandsen var ærkebiskop. På møntens avers et E med en lille ring ved højre side omgivet af ni roser. På aversen et korsmotiv, fig. 67.

Erik Klippings regeringstid var præget af mange stridigheder med landets adelslægter. Stridighederne endte med mordet på kongen St. Cecilia nat 1286 i Finderup Lade.³² Mordet blev betragtet som en national katastrofe, jævnfør folkevisen: ”Der er så mange i Danmark, som alle vil herrer være” med omkvædet: ”Nu stander landet i våde”, og på et Danehof i Nyborg i 1287 blev en række stormænd sammen med marsken Stig Andersen anklaget for at have stået bag udåden og blev erklæret fredløse.

Under Erik Klipping oprettedes et møntsted i Halland, og det ses af optegnelser fra årene 1274 og 1282, at der herfra i ca. ti år er udgået selvstændig hallandsk mønt.³³ Grev Jacob af Halland har indkrævet skattepenge i hallandsk mønt, medens et særligt skattepålæg i året 1300 blev betalt i skånske penge. En mønt slået i Halland i det ovennævnte tidsrum har på aversen en lille ring og et E i en trekant med et korsblad mellem to punkter ved hver side. På reversen ses kongesymbolet, et sværd, mellem en stjerne og en halvmåne - alt omgivet af fire sammenhængende buer, fig. 68.

Erik Menved

Ved Erik Klippings død i 1286 var ældste søn, Erik Menved, kun 12 år gammel. Han blev kronet i 1287, men på grund af alderen lå magten i landet i

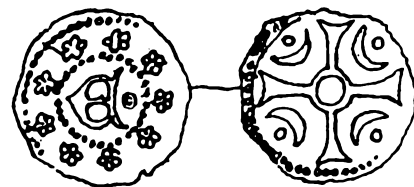

Fig. 67

Erik Klippings monogram på mønt slået i Lund medens Jacob Erlandsen var ærkebiskop. Monogrammet er det specielle middelalderlige E med en lodret streg i bogstavets højre side (Sømod).

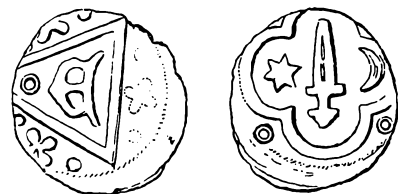

Fig. 68

Mønt fra Erik Klippings møntsted i Halland med kongens E i en trekant på aversen. På reversen ses kongesymbolet, sværdet, mellem en stjerne og en halvmåne (PH 3).

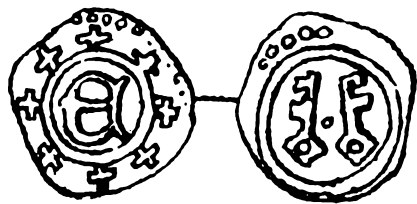

Fig. 69

Erik Menveds monogram på mønt slået i Slesvig. På møntens bagside biskop Berthold af Slesvigs mærke, bispesymbolet to nøgler (Sømod og R&D Tavle T.XXXVII nr. 9).

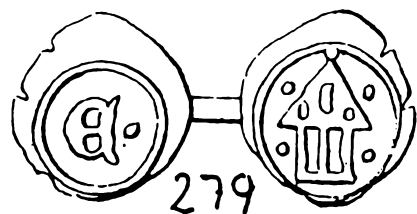

Fig. 70

Mønt fra Ribe med Erik Menveds monogram på forsiden. På bagsiden ses en bygning, som kan være symbol på Riberhus eller en af byens kirker (PH 3 og R&D Tavle T.XXXI nr. 43).

en årrække hos en formynderregering bestående bl.a. af moderen, dronning Agnes og regeringens stærke mand den tidligere drost Peder Nielsen Hoseøl. Danmark lå fra 1289 i strid med Norge, hvor Erik Klippings formodede mordere havde søgt tilflugt.

Også i Erik Menveds regeringsperiode blev der slået mange mønter - og mange af dem med kongesymbolerne krone eller sværd samt bispesymbolerne stav og nøgler. På et meget stort antal af mønterne var præget kongens monogram - et E.

Et eksempel herpå er en mønt slået i Slesvig, hvor E't på aversen er omgivet af en ring og otte kors, og hvor der på reversen ses bispesymbolet to nøgler for biskop Berthold af Slesvig, fig. 69. Et møntfund i Grarup ved Haderslev indeholdt 36 stk. af den her nævnte mønt med Erik Menveds monogram.

På en mønt fra Ribe har vi kongens monogram med et lille punkt til højre for bogstavet på aversen. En afledning heraf har i stedet for punktet en halvmåne til højre for monogrammet. På reversen en bygning omgivet af fire punkter, fig. 70. Af denne mønttype er fundet 21 eksemplarer.

Hertugerne af Sønderjylland

Kongerne Erik Klipping og Erik Menved lå i det meste af deres regeringstid i klammeri med hertugerne af Sønderjylland. Fra Valdemarernes tid fik kongernes ældste sønner - inden de blev konge - Sønderjylland som len og blev hertuger af Sønderjylland.³⁴ Disse hertuger stammede alle i lige linie fra kong Abel, men blev ikke alle konge af Danmark. Grunden hertil var, at Abels ældste søn, Valdemar, på hjemvejen fra et studieophold i Paris blev taget til fange af ærkebiskoppen af Köln, og at han ved faderens drab i 1252 endnu ikke var udløst af fangenskab. Han forspildte herved sin udsigt til Danmarks krone. I stedet blev Abels broder, Christoffer 1., konge, hvilket stridighederne ikke blev mindre af. Han blev efterfulgt af sin søn Erik Klipping og sønnesønner Erik Menved og Christoffer 2.

Disse kendsgerninger kunne de sønderjyske hertuger ikke glemme. Valdemar 4. Eriksøn, som var oldebarn af Valdemar Sejrliges Erik Menved, følte sig meget forbigået. Han blev ydermere af Erik Klipping holdt hen i ti år inden han i 1282 fik hertugdømmet. Et par år efter kom det til ufred mellem

ham og kongen, og flere historikere er af den mening, at han var medskyldig i mordet i Finderup Lade. Han blev dog formynder for den unge Erik Menved.

I 1285 afgjordes ved dom ved Danehoffet i Nyborg en strid mellem hertug Valdemar 4. og Erik Klipping om retten til staden Slesvigs møntafgift. Sagen faldt ud til kongens fordel, og den omtvistede afgift af Slesvigs mønt tilfaldt kronen. Alligevel overgav kongen, inden han blev myrdet i 1286, på visse betingelser ”Mynten oc Penninge at slaa til Slesuig” til hertug Valdemar 4. Det skete, mens biskopperne Jacob (1282 – 87) og Berthold (1287 – 1307) sad på bispestolen i Slesvig.

En af betingelserne for, at hertugen måtte få del i møntretten, var, at ”Hertugen ingen Mynt udi sit Naffn lader slaa udi Judland, uden i Kongernis”. Trods denne betingelse har hertugen dog senere under urolighederne efter Erik Klippings drab ladet udgå mønter med sit eget monogram. Et eksempel herpå er en mønt, der på aversen har et V på hver side af et sværd og på reversen bispesymbolet en nøgle med en stjerne ved hver side, fig. 71. I flere tilfælde har hertugen også på mønterne tilføjet indskriften ”DUX” (Hertug).

Hertug Valdemar 4. brugte også et dobbelt V (W) som monogram på mønter, hvilket kan ses på en mønt ligeledes fra Slesvig med et punkt over og et ved hver side af W’et på aversen, og et dobbeltlinjet kors med et punkt i hver vinkel på reversen, fig. 72. Denne mønt er fundet i 192 eksemplarer ved Adelby i Sønderjylland. Det var formentlig de urolige tider for landet, der gav velhavende mennesker tilskyndelsen til at nedgrave penge og andre værdigenstande til bedre tider.

Da Erik Menved døde 1319 var der mange indflydelsesrige personer især i Jylland, som ønskede at vælge hertug Valdemar 4.s søn Erik 2. af Sønderjylland som dansk konge. Det blev dog Erik Menveds broder Christoffer 2., der fik riget. Han blev i 1326 frataget tronen af de danske stormænd, og med hjælp fra grev Gert (Gerhard) af Holsten, ”Den kullede Greve”, som var panthaver af store danske landområder, blev hertug Erik 2.s søn hertug Valdemar 5. indsat som konge under navnet Valdemar 3. Dette varede dog kun fire år, idet en anden holstensk greve, Johan, hjalp sin halvbroder Christoffer 2. på tronen igen. Valdemar trådte tilbage i sin tidligere stilling som hertug af Sønderjylland. Han nåede dog i sin korte regeringstid at få slået en række mønter, hvoraf to var

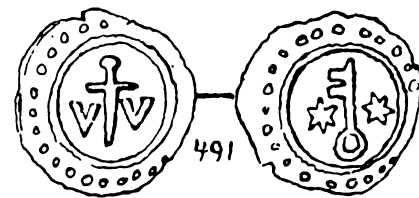

Fig. 71

Mønt med hertug Valdemar 4. af Slesvigs monogram: på aversen et V på hver side af et sværd og på reversen bispesymbolet en nøgle med en stjerne ved hver side. (Sømod).

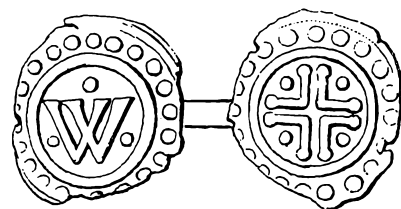

Fig. 72

En anden type monogram - et W - for hertug Valdemar 4., der er anvendt på en lang række mønter slået i Slesvig. Alene ved Adelby i Slesvig er der fundet 192 mønter med dette monogram (PH 3).

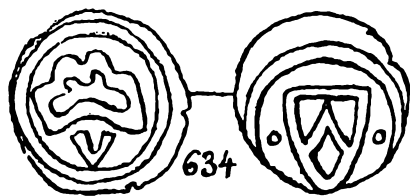

Fig. 73

Monogram for hertug Valdemar 5. på mønt som blev slået i den korte tid (1326-30) han med hjælp fra Den kullede Greve sad på Danmarks trone under navnet Valdemar 3. Over V'et på møntens avers en figur, som måske skal være en krone. På reversen våben for en person, som har været tilknyttet kongens møntsted, måske biskop Johan af Slesvig (Sømod).

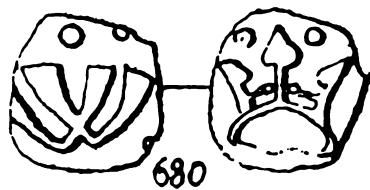

Fig. 74

Valdemar Atterdags monogram - et markant W - på forsiden af mønt slået i Roskilde. På bagsiden kongesymbolet kongekronen (Sømod).

med Valdemar 3.s monogram. En af disse spændende og specielle mønter skal omtales her: på aversen er præget kongens monogram - et V - hvorover ses en ubestemmelig figur. Det kan være kongesymbolet, kronen, der på aftegningen af mønten ikke er udført særlig nøjagtig. På reversen er præget et våbenskjold med en sparre. Det kan være en biskops våben, fig. 73.

I 1332 døde Christoffer 2. og der fulgte et interregnum på otte år, hvor Danmark efter de sidste tre danske kongers pantsætning af store landsdele til de holstenske grever var fuldstændig i opløsning.

Valdemar Atterdag

1340 fulgte Niels Ebbesens drab af grev Gert i Randers, hvilket førte til, at Valdemar Atterdag blev landets konge. Med kløgt og snilde samt ved hjælp af skatteopkrævninger, tålmodig forhandlingsvilje, væbnede indgreb og salg af Estland fik han genopbygget og samlet kongeriget.

Kun tre til fire mønttyper kan med sikkerhed tilskrives Valdemar Atterdag³⁵, heriblandt en penning fra Lund med en krone på aversen og med et kors med en halvmåne i hver vinkel på reversen; fra Roskilde en mønt med kongens monogram. På denne mønts forside ses et W og på bagsiden en kongekrone, fig. 74. Endnu en mønt fra Lund kendes fra Valdemar Atterdags tid. Det er en penning, som minder meget om Roskilde-mønten. Her er der på aversen også et V eller et W - svært at se på de meget få sjældne mønter af den type, som findes i Danmark - og på reversen en buet relieflinje samt nogle reliefpunkter, der med lidt fantasi kan minde om en kongekrone, fig. 75.

Valdemar Atterdags datter, Margrete, fik ved hjælp af rigsråden Henning Po-debusk de danske stormænd til i 1375 efter faderens død at vælge hendes søn Oluf til dansk konge, da Valdemars søn, hertug Christoffer, var død i 1363.

Oluf 2.

Oluf var kun 6 år, da han blev konge af Danmark. I 1380 døde hans far, Håkon 6. af Norge, der i 1363 var blevet gift med Valdemar Atterdags datter Margrete. Oluf blev herefter også Norges konge.

Fig. 75

Penning fra Lund med Valdemar Atterdags V - eller måske W - på aversen og nogle reliefpunkter på reversen, der med lidt fantasi kan minde om en kongekrone (Bruun Rasmussens Billedarkiv).

XVI

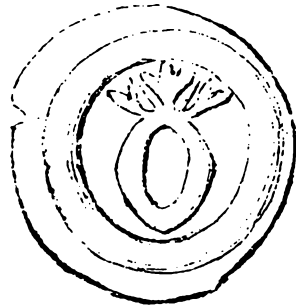

Fig. 76

Første danske kongelige monogram med krone over, her på en mønt slået i Norge for Oluf, søn af Margrete 1. og konge af Danmark og Norge. Mønten er en såkaldt hulpenning (R&D).

Fig. 77

Kong Olufs monogram tegnet af den norske heraldiker Hallvard Trøttemberg (KLNMB).

Selv om det på grund af Olufs unge alder var moderen, som regerede over både Danmark og Norge, blev der i Olufs korte regeringsperiode (1375 – 87) præget en række hulpenninge i Norge med kong Olufs monogram. Monogrammet var et stort O med en åben krone over, fig. 76. Det er værd at bemærke, at Oluf 2. var den første danske konge, som satte en kongekrone over sit monogram, for det var også ham, der i 1376 og 1385 som den første danske konge i sine segl anbragte en krone over kongevåbenet med de tre danske løver.³⁶

Da Oluf som nævnt også var norsk konge, og de nævnte hulpenninge fortrinsvis blev brugt i Norge, har den norske historiker Hallvard Trættemberg aftegnet Olufs monogram³⁷, fig. 77. Det skal bemærkes, at efter udmøntningen af nævnte penninge blev der ikke i Norge slået mønt i næsten 100 år. I dette tidsrum var danske mønter almindelige i Norge.

Margrete (1.)

Margrete regerede nu over både Danmark og Norge og efter at den svenske konge Albrecht af Mecklenburg i 1389 blev besejret af en dansk-norsk-svensk hær ved Falköping også over Sverige. I middelalderen var det normalt mænd, som var regenter, så derfor havde Margrete efter sønnen Oluf 2.s død i 1387 adopteret sin søster Ingeborgs barnebarn Bugislav under navnet Erik af Pommern for at gøre ham til konge over de nordiske riger. Han blev norsk konge i 1389 og dansk og svensk konge i 1396. I 1397 blev han i Kalmar udråbt som unionskonge over Danmark, Norge og Sverige. Det var dog stadig Margrete, som var den egentlige regent til sin død i 1412.

Hun brugte ikke titlen ”dronning”, men blev af de nordiske lande valgt som ”fuldmægtig frue og husbonde og hele rigets formynder”. I daglig tale har danskerne dog altid kaldt hende for ”Dronning Margrete”.

De fleste mønter fra dronning Margretes tid er slået i Erik af Pommerns navn. Dog er der på en mønt slået i Lund sidst i 1300-tallet et fornemt monogram. Det er et kronet bogstav, som kan være både et M og et A. Numismatikeren O. Devegge skriver først i 1800-tallet, at bogstavet er et M for dronning Margrete, medens eksperterne ved Nationalmuseets kongelige Mønt- og Meda-

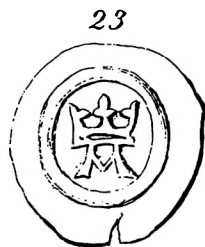

Fig. 78

Kronet monogram på en hulpenning slået i Lund sidst i 1300-tallet. Det kan være et M for Margrete 1. eller et A for hertug Albrecht af Mecklenburg, som var svensk konge 1363 til 1389 (R&D).

ille-Samling senere har slået fast, at det er et A for Albrecht af Mecklenburg, som var svensk konge 1363 – 89.³⁸ Uanset hvem der har ret, skal det fornemme kronede monogram vises her, fig. 78.

De her i bogen behandlede kongelige monogrammer er indtil sidst i 1300-tallet hovedsagelig kun kendt fra mønter. Men fra dronning Margrete (1.)s tid bliver monogrammerne også anvendt på andre genstande og til andre formål.

Bla.a. kendes et bæger til altervin - en såkaldt alterkalk - fra Maribo Klosterkirke, som var en gave fra Margrete til Birgittinerordenen i anledning af det nystiftede Maribo Kloster først i 1400-tallet. Kalken, som skulle anvendes til sjælemesser, er forgyldt og 17,5 cm høj. Dens fod består af seks tunger med hver en cirkelrund medaljon, hvori er graveret scener fra Kristi lidelseshistorie. Under foden er placeret dronningens monogram, hvilket er et kronet minuskel m i sølv i et rødt emaljeret sekskantet felt³⁹, fig. 79.

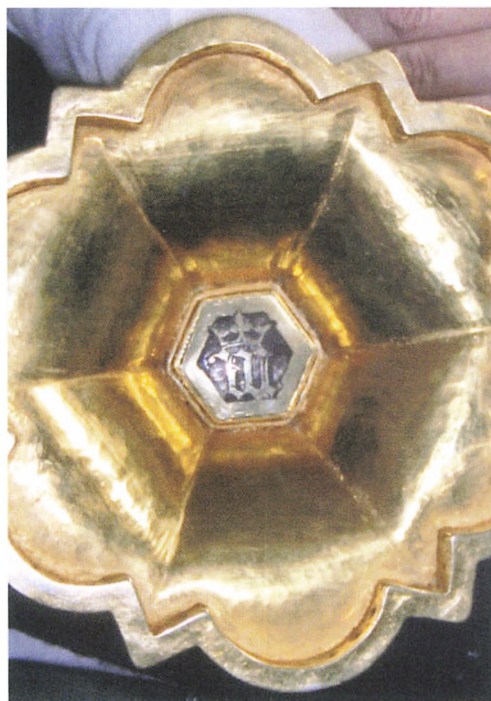

Fig. 79

Under foden på en alterkalk fra Maribo Klosterkirke er et kronet minuskel m i sølv placeret i et rødt emaljeret sekskantet felt som monogram for Margrete Nordens Frue og Husbond (NM).

I Danmarks Nationalmuseums samlinger befinder sig et bæger af sølv, der i museets register kaldes Margretebægeret, og som måske stammer fra Roskilde Domkirkes skatte. Det er et sølvbæger, som består af sølvplader hamret ud i otte bukler. Det er forgyldt indvendig samt på de påloddede ornamentter ved bægerets overkant og bund samt midterbæltets løvværk. På hver bukkel er graveret et symbol, hvoraf nogle sidder i et skævt, kronet våbenskjold. Symbolerne er følgende: et kronet majuskel M (Margretes monogram), våbenskjold med Holstens nældeblad, våbenskjold

med et kronet mandshoved, et rigsæble, et hjerte gennemboret af to pile, to korslagte sværd, et våbenskjold med Jesu monogram IHS og et våbenskjold med Slesvigs to løver, fig. 80.

Fig. 80

Dronning Margretes Mundbæger eller Margretebægeret med Margretes kronede monogram. Hver bukkel har indgraveret et symbol eller våbenskjold. På billedet ses foruden monogrammet de kronede våbenskjolde med henholdsvis Slesvigs to løver og Holstens nældeblad. Bægeret er dog fremstillet efter Margretes død (NM).

Bægeret indgik i Det kongelige Kunstkammer i år 1700 uden proveniens og under betegnelsen ”Dronning Margretes Mundbæger”. Ved kunstkammerets nedlæggelse 1821 overgik Margretebægeret til Kunstmu-

seet, i hvis protokol fra 1826 det fremgår, at man på dette tidspunkt forestillede sig, at dronningen og hendes damer drak af hver sin bukkel på bægeret. Dronning Margrete drak naturligvis af den side, hvor hendes monogram - det kronede M - var indgraveret.⁴⁰

Ekspertene på Nationalmuseet har senere fundet ud af, at det pragtfulde drikkebæger desværre næppe har andet at gøre med Margrete, end at eftertiden har knyttet det til den berømte dronning. Det er fremstillet sidst i 1400-tallet - med andre ord efter Margretes død 1412 - og monogrammet, de fire våbenskjolde og øvrige symboler er først indgraveret i 1700-årene, efter at bægeret var indgået til kunstkammeret. Det menes, at bægeret kan være en af de ting, som hofmaleren Karl van Mander på Frederik 4.s ordre udtog til Kunstkammeret fra Roskilde domkirke.

Erik af Pommern

De tidligere nævnte danske konger med navnet Erik brugte det middelalderlige majuskel E i deres monogrammer. Brugen af dette E fortsatte under Erik af Pommern, hvor det findes på både mønter og gaver, som kongen skænkede andre fyrster og stormænd.

Fig. 81

Erik af Pommerns kronede monogram på kobberpenninge slået i Lund og Næstved i perioden 1397 – 1405 (PH 4).

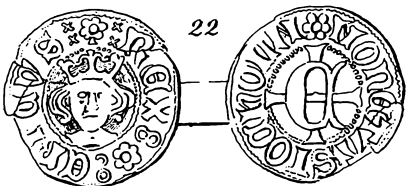

Fig. 82

Erik af Pommerns monogram - her ukronet - på en ørtug slået i Stockholm omkring 1405. På aversen kongens kronede "portræt" og på reversen monogrammet over et kors (R&D).

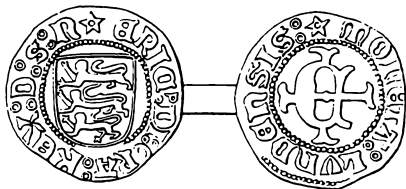

Fig. 83

Dronning Philippas Søsling udmøntet i Lund i 1424 under kongens udlændighed og efter indgået traktat med Hansestæderne om forbedring af mønten. Mønten har Danmarks tre løver i et skjold på aversen og kong Eriks monogram over et kors på reversen (PH 4 og DM).

Første gang man støder på Erik af Pommerns monogram på mønter, drejer det sig om kobberpenninge slået i Lund og Næstved i perioden 1397 - 1405. På forsiden ses et kronet E inden for omskriften: "MONETA LUNDENSIS" eller "MONETA NESTWED", fig. 81.

Udformningen af de kongelige monogrammer er i tidens løb foretaget af personer med en vis kunstnerisk sans og tegnefærdighed, som formentlig har stået hoffet nær. Bortset fra i nyere tid er det meget sjældent noteret, hvem der har designet monogrammerne. Hvad angår møntmonogrammer, er det ofte møntmesteren på det pågældende møntsted, som har givet idé til mønternes avers og revers. Det formodes, at det i mange tilfælde er en ansat på møntstedet - en gravør eller kunstner - der har udført tegningerne til møntstemplerne.

Efter at Oluf 2. som nævnt satte krone over sit monogram, bliver det fra Erik af Pommerns tid mere og mere almindeligt, at kongelige monogrammer prydes med kongekronen.

Efter Albrecht af Mecklenburgs nederlag til den danske hær ved Falköping i 1389 blev der ikke slået mønt i Sverige førend i 1405, hvor unionskongen Erik af Pommern fik præget såkaldte ørtuger i Stockholm. Disse mønter havde på forsiden enten et skjold med de tre unionskroner eller et kronet "portræt" af kongen. Her var omskriften: "ERICUS REX". Bagsiden viste kongens monogram - her dog uden krone - lagt på et kors inden for omskriften: "MONETA STOCHOLM", fig. 82.

I perioden 1423 til 1425 var kong Erik på rejser i udlandet, og dronning Philippa regerede i hans sted. Hun fik i oktober 1424 en aftale i stand med Lübeck, Hamburg, Lüneburg og Wismar om, at der i Danmark skulle slås en ny mønt i samme stil som hansestædernes mønter. Det blev til den såkaldte Søsling, der blev udmøntet i Lund og havde en værdi som Lübecks seks penning. Søslingen, der i almindelighed blev kaldt "Dronning Philippas Mønt", havde på aversen Danmarks tre løver i et skjold med omskriften: "ERIC DI GRA REX D S N" (Erik af Guds nåde konge af Danmark, Sverige og Norge). På reversen et stort E på et kors samt omskriften: "MONETA LVNDENSIS"⁴¹, fig. 83.

Fig. 85

Erik af Pommerns sølvske fra 1435 med Guds Lam (Agnus Dei) indgraveret på skebladets inderside (laffet) og kongens monogram på ydersiden. Monogrammets E er her helt specielt. Skeen blev som gave givet af kongen til slotshovedsmanden på Visborg Trud Hase og hustru Magda Hase (PH 5).

ne opholdssted, og udover byborgene i Malmø og København er Gurre det eneste slot i Danmark, hvor der blev slået kongelig mønt.

Majusklen E, som siden Erik Klipping var monogram for de danske konger med navnet Erik, har - som det kan ses på illustrationerne - en hel speciel

Denne fornemme mønt havde ikke lang levetid. Historikere mener, at kongen kort efter sin hjemkomst fra udlandet omsmeltede restlageret af Søslinge. I stedet udmøntede han i den sidste del af sin regeringstid en nippening, også kaldet en gros, i Lund og Gurre. Det var mønter af ringe kvalitet, som på reversen havde kongens monogram - det store E - lagt på et tyndt kors, som gik helt ud til møntens kant. Omskriften, der på aversen var: "ERICVS DI GRA REX DSN", lød på reversen således: "MONETA LVNDENSIS" eller "MONETA CASTRI GORGE" (Borgen Gurre)⁴², fig. 84. Gurre Slot var Erik af Pommerns foretruk-

Fig. 84

En gros eller nippening slået i Gurre med Erik af Pommerns E lagt på et tyndt kors, som går helt ud til møntens kant og derved deler omskriften (PH 4).

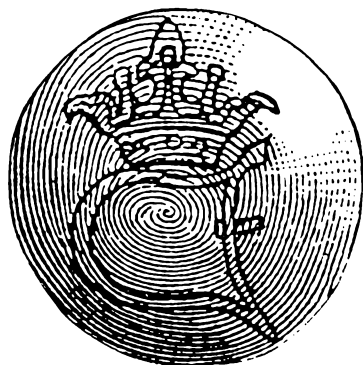

Fig. 86

Det specielle Erik af Pommern-monogram på sølvskæen i større målestok.

Fig. 88

Korshvid af sølv slået i Malmø 1444. På aversen Christoffer af Bayerns monogram, et kronet K selv om omskriften staver kongens navn med C (R&D).

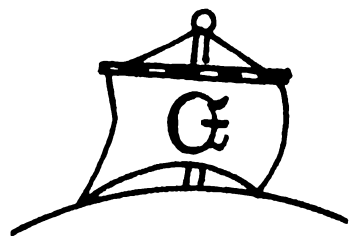
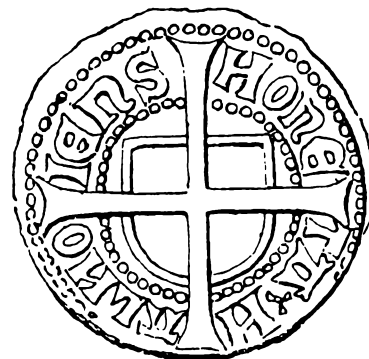

Fig. 87

Erik af Pommerns sølvskæ har på laffet også indgraveret fire skibsmaster med sejl, der ligeledes indeholder kongens monogram - her dog i en lidt anden udgave end skeens store monogram.

udformning, idet det i modsætning til i dag har en lodret streg også i højre side af bogstavet – altså et gotisk E. Denne type E'er blev i middelalderen anvendt både alene, som fx i monogrammer, og som bogstaver i navneord.

Erik af Pommern fik også anbragt sit monogram på en fin sølvskæ, som han i 1435 fik fremstillet som en gave til lensmanden på Gotland, slotshøvedsmand på Visborg Trud Hase og hustru Magda Hase.⁴³ På Visborg Slot, som Erik af Pommern selv havde ladet bygge, tilbragte han omkring ti år efter, at han i 1439 blev afsat som nordisk regent.

Den nævnte fornemme sølvskæ, fig. 85, har på ydersiden af det cirkelrunde skeblad kongens kronede monogram. Omkring det særprægede E, der har et noget andet udseende end de ovenfor omtalte E'er, men dog stadig har en lodret linje i bogstavets højre side (se fig. 86), kan læses følgende omskrift: "TRVED HASE - MAGDA HASE - anno Christi MCCCCXXXV" (Slotshøvedsmands-parret på Visborg og årstallet 1435). På skebladets inderside, laffet, er der i midten graveret Guds Lam (Agnus Dei) med følgende omskrift: "In Gothlandia Et Mari Spec Mea" (Nu står mit Håb til Gotland og til Havet). Omkring denne omskrift er der langs skeens kant fire symboler, der minder om kronede våbenskjolde, samt fire skibsmaster med hvert et stort sejl. På disse fire sejl ses også kongens monogram, fig. 87.

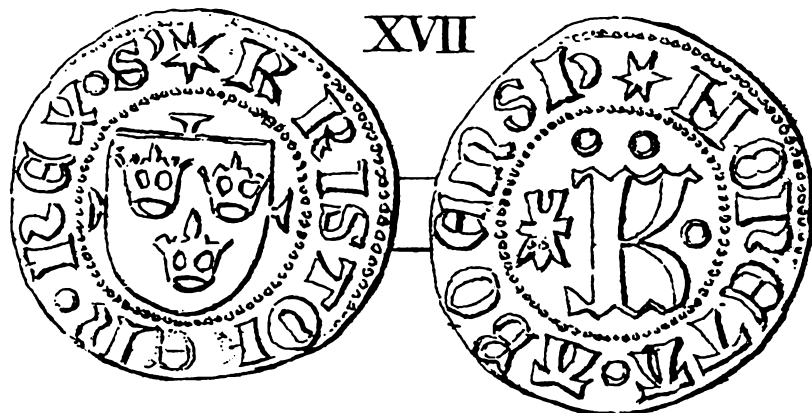

Fig. 89

Ørtug slået i Åbo med Christoffer af Bayerns monogram, der her er et K svarende til kongens navn, der på møntens forside er stavet med K. For-siden bærer Kalmarunionens våben de tre kroner (R&D).

Erik af Pommerns valgsprog var: "Mit Håb står til Havet", så omskriften på skeens laf, hvor ordet Gotland også er nævnt, kunne tyde på, at laffets graveringer først er foretaget efter, at kongen i 1439 tog ophold på Gotland. Det kan da ligeledes tænkes, at skeen først er skænket høvedsmands-parret efter 1439. Det menes, at sølvskeen i sin tid er solgt til en amerikansk samling.

Christoffer af Bayern

Christoffer af Bayern var søn af Erik af Pommerns søster, Katharina, og pfalzgreve Johan af Neumarkt. Da kong Eriks ægteskab forblev barnløst, var Christoffer derfor nærmeste person til den danske krone. Han blev hyldet som konge i Viborg i 1440.

Der kendes flere monogramtyper for Christoffer af Bayern, men alle fra mønter slået i denne konges tid. De ældste mønter fra Christoffers regerings-tid blev slået i Lund i 1440. Motiverne på for- og bagside af disse sterling og skilling var kroner og våbenskjolde (Danmarks tre løver og Bayerns våben med de bayerske ruder og Pfalz' løve). Omkring 1444 var der i hele kongeriget kun et møntsted, nemlig Malmø. Her blev slået en såkaldt hvid, der er en oversættelse af det latinske alba moneta (hvid mønt). Denne sølvmønt havde på aversen et stateligt monogram for Christoffer af Bayern: et kronet K. Omskriften lød: "CRISTOFER REX DACIE" (Christoffer Konge af Danmark). Her er det en pudsighed, at kongens navn i omskriften staves med C,

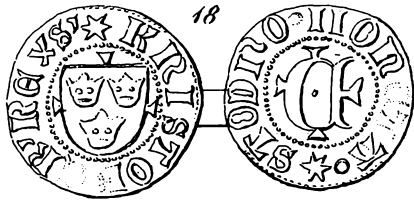

Fig. 90

Ørtug slået i Stockholm med Christoffer af Bayerns navn stavet med K, medens monogrammet på møntens bagside er et stort C (R&D).

medens monogrammet er et K! På reversen et tomt våbenskjold hvorover et tyndt kors, der deler omskriften: "MONETA MALMOIENS" (Mønt (slået i) Malmö) (minder om reversen på Christian 1.-mønten i fig. 93). Det nævnte kors førte til, at mønten fik navnet korshvid, fig. 88.

Kalmarunionen eksisterede stadig, og i 1441 blev Christoffer også udråbt til konge over Sverige (med Finland). I Stockholm og Åbo blev præget såkaldte ørtugs med kongens monogram. På ørtugen fra Åbo ses på aversen Kalmarunionens våben med de tre kroner. Omskriften lyder: "KRISTOFER REX S" (Kristoffer konge af Sverige). I midten af reversen har vi kongens monogram - her med K ligesom omskriften på aversen. Til venstre for K'et ses møntmesterens mærke. Reversens omskrift lyder: "MONETA ABOENSI" (Mønt (slået i) Åbo), fig. 89.

Ørtugen fra Stockholm har på aversen ligeledes våbenskjoldet med de tre kroner inden for omskriften, hvor kongens navn her staves med K. På reversen kongens monogram der her er et C lagt på et kors! Igen en pudsighed, som numismatikere ikke har nogen forklaring på. Omskriften fortæller, at mønten er slået i Stockholm, fig. 90.

Kapitel 3

Christian 1. til Christian 3.

Christian 1.

Efter Christoffer af Bayerns død i 1448 blev efter trekvart års forhandlinger grev Christiern af Oldenburg valgt som dansk konge. Han var på mødrenes side efterkommer i 6. led af Erik Klipping. Kroningen fandt sted i København i 1449. Christian 1. regerede i 33 år, og i hans regeringstid blev der i Danmark kun udmøntet korshvide, der næsten ikke var til at skelne fra Christoffer af Bayerns korshvid. På møntens forsiden kongens kronede monogram, som er et K, selv om omskriften lyder: "CRISTIERN D' G' R' D'" (Christian af Guds Nåde Konge af Danmark).⁴⁴ Motivet på møntens bagside er et tomt våbenskjold, hvorover er lagt et kors, der deler omskriften: "MON(NETA) MA(L)MOINS", fig. 91. Møntstedet er altså stadig Malmø og det eneste i landet. I Stockholm blev ligeledes slået mønt, men her var mønterne i de fleste tilfælde uden monogram.

De mest spændende kongemonogrammer er naturligvis de, som blev anvendt i pågældende konges tid, hvilket bl.a. er monogrammerne på de mønter, kongen fik slået. Desværre er en del af de monogrammer, som man i dag ser på slotte og herregårde samt på malerirammer, ikke fra monarkens regeringstid, idet mange kongelige initialer er udført af eftertiden i forbindelse med renovering eller genopbygning af kongelige slotte eller som minder om tidligere regenter.

Det gælder for eksempel et flot Christian 1.-monogram i Audienssalen på Frederiksborg Slot. Denne Audienssal eller Conseilsal blev indrettet af arkitekten Lambert von Haven i årene 1681-89 i det daværende porthus, som er bygget omkring 1620. Der havde i 1665 været en mindre brand i denne del af slottet. Den uregelmæssige og sælsomme sal med stor kuppel ligner barokti-

Fig. 91

Korshvid slået i Malmø med Christian 1.s monogram et stort kronet K, selv om kongens navn i omskriften er stavet med C. Uanset navnets stavemåde brugte kongen et K som monogram, selv om han kaldte sig både Christiern og Kristiern (R&D).

Fig. 92

Christian 1.s monogram i Audienssalen på Frederiksborg Slot udført 1682-84 under arkitekten Lambert von Havens ledelse af indretningen af Audienssalen efter en mindre brand i det tidligere porthus. Et-tallet viser, at det er eftertiden, der har forarbejdet monogrammet (FbM).

dens byggestil og efterligner i sin form Ludvig 14.s Versailles. På væggene er der billeder af de oldenborgske konger og af sejrene i den skånske krig 1675-79. Over kongebillederne ses monogrammer for de danske konger fra Christian 1. til Christian 5. Sidstnævnte konge regerede i perioden 1670-99 - med andre ord i den periode, hvor Lambert von Haven indrettede Audienssalen.

Christian 1.s monogram er et C omkransende et ettal. Dette monogram samt de øvrige kongemonogrammer i Audienssalen blev udført under Lambert von Havens ledelse i årene 1682-84 af billedhuggerne Morten Grünwaldt og Christian Nерger.⁴⁵ I dette arbejde deltog endvidere franske stukkatører, hvoraf to nævnes ved navn i de gamle regnskaber: le Coffre og J. Abondio statio. Selve

monogrammet står i et cirkelformet felt omgivet af billedskårne stafferede rammer med løvværk og ornamenten. Over dette en fornem kongekrone med otte bøjler - som slet ikke fandtes på Christian 1.s tid! Se fig. 92.

Et-tallet viser tydeligt, at monogrammet er udført af eftertiden, idet betegnelsen "den første" ikke blev brugt under denne konge, da man naturligvis ikke vidste, om der kom flere Christian'er. Vi skal helt op til Frederik 2.s tid, før man begyndte at nævne rækkefølgen af konger med samme navn. Udover "det forkerte" ettal er også C'et forkert, idet Christian 1. i sit monogram oftest brugte et stort K for navnet Kristiern, fig. 93 (se også fig. 91). Det skal dog bemærkes, at der på to typer mønt, Ørtug, slået i Stockholm for Kalmarmarunionen i perioden 1457-64 er et C på averssen. På reversen er præget et våbenskjold med unionens tre kroner, se nr. 9 i fig. 108.

Et monogram mere, der henviser til Christian 1., er måske et ikke-samtidigt monogram. Det er også et stort kronet K, som formentlig kun er anvendt i historiske bøger⁴⁶, fig. 94.

Fig. 93

Christian 1.s monogram - et kronet K - her aftegnet af Halvard Trætteberg i Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder.

Fig. 94

Christian 1.s monogram fra historiske værker (H. Trætteberg, del.).

Fig. 95

Korshvid med kong Hans' monogram, et kronet h (Schive). Under C. I. Schives tegning af hele mønten ses et fotografi af møntens avers (foto: Lars Bjørn Madsen).

Kong Hans

Denne konge regerede fra 1481 til 1513, og kong Hans var den første, som skabte en europæisk statslig orlogsflåde. Ligeledes havde landet et ordnet pengevæsen. Kongens monogram kendes både fra mønter og fra et af kongens segl.

En række mønter slået i København, Malmø og Aalborg - de såkaldte kors-hvide - har midt på forsiden et kronet minuskel h omgivet af følgende omskrift: ”IOHES:D:G:R:DACIE” (Johannes af Guds Nåde Konge af Danmark). Se fig. 95, der viser en mønt slået i Aalborg.

Det samme kronede monogram, der her sidder i et våbenskjold, kan ses på forsiden af en mønt slået i møntstedet Bergen i Norge. Omkring våbenskjoldet omskriften: ”JOHS*DEI*GR*REX*NORW*”, fig. 96.

I et segl på et dokument fra 11. December 1511 har kongen som monogram brugt bogstaverne I R D (IOHANNIS REX DACIE) over et skjold med Oldenborgs to bjælker, fig. 97. Signetet til dette segl er fra en fingerring - altså et såkaldt ringsignet.⁴⁷ Det nævnte dokument findes i rigshovmester Eske Billes Arkiv. Eske Bille (o. 1480-1552) af adelslægten Bille var lensmand på Københavns Slot de sidste år af kong Hans' regeringstid. Han blev optaget i rigsrådet 1523 og blev 1529 lensmand på Bergenhus. I nævnte dokument

Fig. 96

Kong Hans' monogram sidder her i en mønt slået i Bergen i Norge (Schive).

Fig. 97

I et segl på dokument fra 1511 har Kong Hans brugt bogstaverne I R D (Johannis Rex Dacie) og Oldenborgs to bjælker. Signeten til seglet er en fingerring - en såkaldt ringsignet (Henry Petersen/A. Thiset, Danske kongelige Sigiller, Kjøbenhavn 1917, nr. 90).

Fig. 98

Audienssalen på Frederiksborg Slot har også et Kong Hans-monogram, hvor der er anvendt et J for den latinske form for navnet, Johannes. Igen et ikke-samtidigt monogram, hvor tallet 1 er unødvendigt, da vi kun har haft én kong Hans.

kaldes kongen: ”Hanss, met Guds Nade Danmarckis Suerigis etc konning, hertug i Sleuwig Holstenn Stormarn oc Ditmersken etc”.

Som det ses brugte denne konge både navnet Hans og Johannes (Johannis på latin).

I lighed med monogrammet for Christian 1. i Audienssalen på Frederiksborg Slot findes her også et monogram for kong Hans. I dette monogram er anvendt bogstavet J for den latinske form for kongenavnet, men ydermere er der tilføjet et ettal, der i denne forbindelse er ret unødvendigt, da der jo kun har været én konge med dette navn i Danmark, fig. 98. Lignende ikke-samtidige monogrammer findes i Audienssalen for kongerne Christian 2., Frederik 1. og Christian 3.

Christian 2.

Kong Hans’ ældste søn, Christian (1481 – 1559), efterfulgte faderen i 1513 og er vel nok den danske konge, som har haft den mest dramatiske skæbne med bl.a. modsætningsforholdet til den indflydelsesrige adel, den bevægende kærlighedshistorie med Dyveke, hans flugt fra Danmark i 1523 og hans tragiske fangenskab og død.

Christian 2. anvendte et kronet C som monogram, bl.a. på en række mønter. Det drejer sig om mønttyperne korshvid og klipping. Monogrammet ses også på en tegning af Christian 2. på titelbladet til værket om Saxos Danmarkskrønike ”Danernes Bedrifter”, som den danske forfatter og senere bogtrykker Christiern Pedersen i 1514 fik udgivet i Paris. Det menes, at denne udgivelse antagelig har reddet Saxos værk fra forglemmelse.

Nævnte tegning viser Christian 2. stående bag sit våbenskjold og foran sine krigere, hvoraf nogle bærer standarter med både kongens monogram, det kronede C, samt dannebrogskorset, fig. 99. Tegningen er udført af Chri-

Fig. 99

Tegning af Christian 2. på titelbladet til Saxos Danmarkskrønike. Kongen står bag sit våbenskjold, og hans krigere bærer standerter med Dannebrog og det kongelige monogram, et kronet C (Christiern Pedersen, del.).

Fig. 100

Groft tilhuggede klippinge som Christian 2. efter sin afsættelse fik slået i Oslo og Hamar i 1531 og 1532. På den her viste "Tomark" ses på forsiden kongens monogram, det kronede C, og på bagsiden Norges våbenskjold med den øksebærende løve. Over skjoldet årstallet 1531 (Galster).

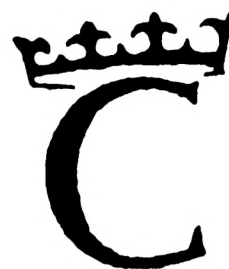

Fig. 101

Den norske heraldiker Hallvard Trættebergs tegning af monogrammet på mønten i fig. 100, som minder om monogrammet i Christian Pedersens nævnte værk, se fig. 99.

Fig. 102

Under Grevens Fejde foranledigede grev Christoffer af Oldenburg, at der blev slået mønt i Christian 2.s navn og med den tidligere konges monogram. Monogrammet er her i et kronet skjold med et treltal på venstre side af C'et og et femtal på højre side (=1535) (Galster).

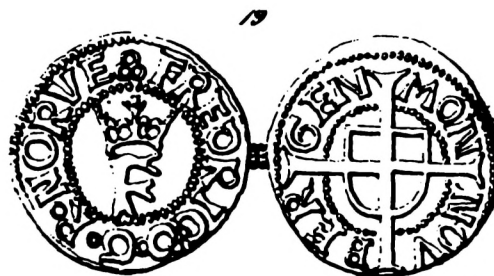

Fig. 103

Korshvid slået for Frederik 1. i Norge af ærkebiskop Engelbrektsson, Trondheim. Monogrammet er et kronet F inden for omskriften, der på dansk lyder: "Frederik af Guds Nåde Konge af Norge" (C. I. Schive, del.).

stiern Pedersen selv, hvilket kan ses af hans monogram, CP, i nederste højre hjørne.

Vi skal også se på denne konges mønt-monogrammer. Her er valgt et par spændende mønter fra tiden efter Christian 2.s afsættelse. Efter flugten til Holland samler han en hær, der i 1531 forsøger at generobre Norge. Han besætter Oslo og får 1531 og 1532 slået klippinge i Oslo og Hamar. På disse groft tilhuggede møntstykker ses på forsiden Christian 2.s monogram, det kronede C, og på bagsiden Norges våbenskjold med den øksebærende løve, fig. 100. Monogrammet, der minder om monogrammet i Christiern Pedersens ovennævnte værk, er aftegnet af den norske heraldiker Hallvard Trætteberg⁴⁸, fig. 101.

I 1532 vil Christian 2. forhandle med sin onkel, Frederik 1. der blev konge i 1523, og får frit lejde til København. Frederik 1. og rigsrådet bryder dog lejdet og fører Christian 2. som livsfange til fængslet på Sønderborg slot. En slægtning til Christian 2., grev Christoffer af Oldenburg, følte stor sympati for ham og ville i 1534 på foranledning af hansestaden Lübeck forsøge at føre ham tilbage på Danmarks trone. Det gav anledning til borgerkrigen, som kaldtes Grevens Fejde.⁴⁹ I 1534 og 1535 foranledigede grev Christoffer, at der blev slået mønt i Christian 2.s navn og med den tidligere konges monogram. Det var ligeledes klippinge, som på grund af årstallet på mønterne af numismatikeren H. H. Schou oprindeligt blev henført til Christian 3. Senere blev det efter nærmere undersøgelser af numismatikeren J. Wilcke slået fast, at det kronede C med tallet 35 (1535) i et våbenskjold stod for Christian 2, fig. 102.

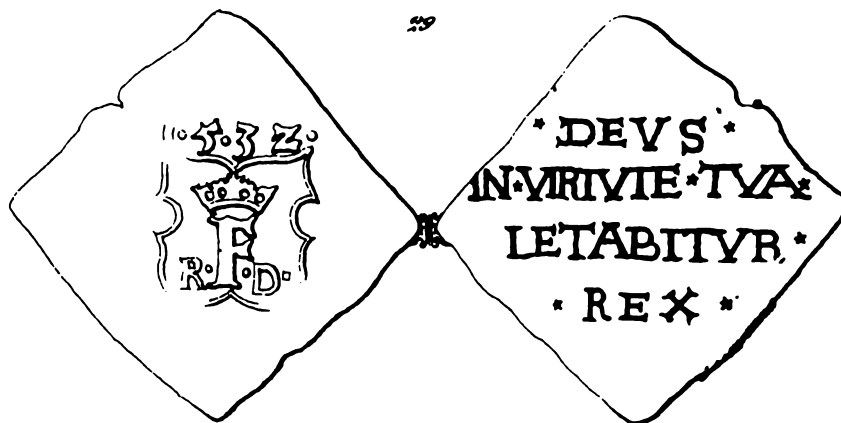
Frederik 1.

Kong Hans' broder, Frederik, var konge fra 1523 til 1533. I hans regeringstid blev der slået mønt i Norge af ærkebiskop Olav Engelbrektsson af Trondheim. Det var hovedsagelig skillinge og korshvide. Sidstnævnte mønttype havde på aversen inden for omskriften et kronet F. Omskriften lød: "FREDRIC D G R NORVE". Reversen havde over et tomt våbenskjold et kors, der delte omskriften: "MON NOV BERGEN" (Ny Mønt (slået i) Bergen), fig. 103.

Fig. 104

Klipping med Frederik 1.s kronede monogram i et våbenskjold, hvor der ved foden af F'et er et R for Rex foran og et D for Dacie bagved bogstavet. Over våbenskjoldet årstallet 1532 (C. I. Schive, del.).

I Danmark blev slået klippinge i 1532 med et våbenskjold hvori et stort kronet F med et mindre R (Rex) foran og et mindre D (Dacie) bagved.⁵⁰ Over våbenskjoldet årstallet 1532, fig. 104. Frederik 1. opholdt sig meget på slotet Gottorp, hvor hans møntmester hed Jørgen Drewes. Om det har været møntmesteren eller møntstedets møntprægere, der har bestemt mønternes udseende og dermed monogrammernes udseende - med andre ord været designer af mønterne, som vi ville sige i dag - fremgår desværre ikke af de gamle kongers møntregnskaber eller af rentemestrenes regnskaber.⁵¹

Frederik 1. døde i april 1533 på Gottorp Slot og er gravsat i Slesvig Domkirke.

Christian 3.

Christian (3.), som var søn af Frederik 1. og dennes første hustru, dronning Anna af Brandenburg, blev født 1503 på Gottorp Slot og blev i 1534 under "Grevens Fejde" konge i landet og fik 1536 befriet København, hvor han i august kunne holde sit indtog i den under grev Christoffers belejring udsultede hovedstad. Det var Christian 3. som i forbindelse med reformationen organiserede den lutherske kirke i hele Slesvig-Holsten og Danmark.

Fig. 105

Klippinge til pålydende værdi af henholdsvis to mark og otte skilling præget for hertug Christian (3.) i Århus 1535 af møntmester Reynold Junge. På mønternes forside ses et ukronet C hvori et lille kløverblad (møntmesterens mærke) over Holstens våbenmærke, det såkaldte nældeblad. Ved siderne tallene 3 og 5 for årstallet 1535. Intet præg på bagsiderne (Schou).

Fig. 106

Hulpenning med Christian 3.s monogram - et markant kronet C - inden for møntens strålerand. På bagsiden af den tynde mønt ses kun konturerne af forsides kronede C (Schou).

Før Christian 3. blev kronet, blev der slået mønt i hans navn. Det var klippinge til pålydende værdi af henholdsvis to mark og otte skilling præget i Århus i 1535. På disse mønter, der kun bar præg på en side, ses et ukronet C over det holstenske nældeblad (Holstens våben).⁵² Christian var, inden han blev konge, hertug af Slesvig-Holsten. Mønterne bærer et lille trekløverblad inden i C'et, hvilket er mærke for møntmesteren i Århus Reynold Junge, som tidligere havde været møntmester i Lüneburg, men i 1533 trådte i tjeneste som møntmester for hertug Christian, først i Gottorp senere i Århus. Han afløste faktisk Frederik 1.s ovennævnte møntmester Jørgen Drewes ved dennes død i 1533, hvor han ikke blot overtog møntarbejdet, men også forgængerens enke! Endvidere er på de nævnte klippinge præget tallet 35 for året 1535, fig. 105.

En mønt fra Christian 3.s regeringstid, en såkaldt hulpenning eller lybsk bl'affert, havde kun kongens monogram - et markant kronet C - inden for møntens såkaldte strålekant.⁵³ Mønten, der var slået i Flensborg, var præget på meget tyndt møntmetal uden bagside, hvor man tydeligt kunne se kontu-

4. Namenszug d. HERZOGS ULRICH u.s. Gemahlin ELISABETH. 1578.

Fig. 107

Hertug Ulrich og hertuginde Elisabeths dobbeltmonogram. Elisabeth er datter af Frederik 1. og halvsøster til Christian 3. Hun var lige som faderen gift to gange: først med hertug Magnus 3. af Mecklenburg og efter dennes død med broderen, hertug Ulrich af Mecklenburg. De fik i 1557 datteren Sophie, som i 1572 blev gift med Frederik 2. og blev dronning af Danmark (J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuck, 1. Bandes, 1. Abtheilung 2. Teil, Neue Folge, Nürnberg 1909, Taf. 110).

terne af forsidens kronede C, fig. 106. Mønten er antagelig møntet af Jørgen Kock den Yngre sidst i 1540'erne.⁵⁴

Kongedatteren Elisabeth

Frederik 1. fik med sin anden hustru, dronning Sophie af Pommern, bl.a. datteren Elisabeth født 1524. Denne halvsøster til Christian 3. var gift to gange. Først med hertug Magnus 3. af Mecklenburg. Efter Magnus' død giftede hun sig i februar 1556 med dennes bror hertug Ulrich af Mecklenburg. I september 1557 fik de datteren Sophie, som i 1572 blev gift med Frederik 2. og blev dronning af Danmark.

I Elisabeth og hertug Ulrichs ægteskab benyttede ægteparret på breve og dokumenter som vedrørte begge personer et alliancemonogram med et V og et E under en hertugkrone.⁵⁵ Som tidligere omtalt må der også her tænkes på, at disse tiders stempelskærere og skrivere ofte skar eller skrev et V i stedet for et U. Et monogram anvendt i 1578 er afbildet i fortsættelsen af heraldikeren og våbenbogsforfatteren Johann Siebmachers værk fra midten af 1800-tallet "Neue Siebmacher", fig. 107.

Nordens ældste møntaftegninger fra omkring år 1580

For de gamle kongers vedkommende er det - som også ses af det indtil nu skrevne - hovedsagelig fra mønter, at vi kender kongernes monogrammer. Derfor skal der også i denne bog vises Nordens ældste møntaftegninger, hvoraf der på seks af mønterne er et kongeligt monogram. Aftegningerne kan ses på et bilag til en svensk redegørelse om våbenmærket med de tre kroner (Kalmarunionens symbol). Redegørelsen, der er skrevet af den svenske konge Johan 3.s gejstlige rådgiver, Petrus Michaelis Fecht, har titlen "The swenskes bewijs om Sveriges wapn the 3 chroner", og er et indlæg til den internationale gruppe af statsmænd, der skulle prøve at løse striden mellem Danmark og Sverige om brugen af de tre kroner i de to landes kongevåbener.⁵⁶ Striden stod på fra slutningen af den svenske konge Gustav Vasas tid indtil Knærød-freden i 1613.

Som bilag til den svenske redegørelse havde Petrus Michaelis Fecht aftegnet 12 mønter med præg af de tre kroner på den ene side. Bortset fra to mønter

slået i Albrecht af Mecklenburgs tid var alle mønter fra Kalmarunions-tiden 1397-1523. Bilaget med aftegninger af de 12 mønter er med tysk tekst og kaldes "Die alte Münz". Der er ikke dato på møntbilagene, men der er en lille notits på det ene dokument dateret 1581, så det er med andre ord en meget gammel tegning af nordiske mønter, man her står over for, fig. 108.

Vi kan blandt mønttegningerne genkende mønter med monogrammer for Erik af Pommern, nr. 3, og Christoffer af Bayern, nr. 5 og 6.

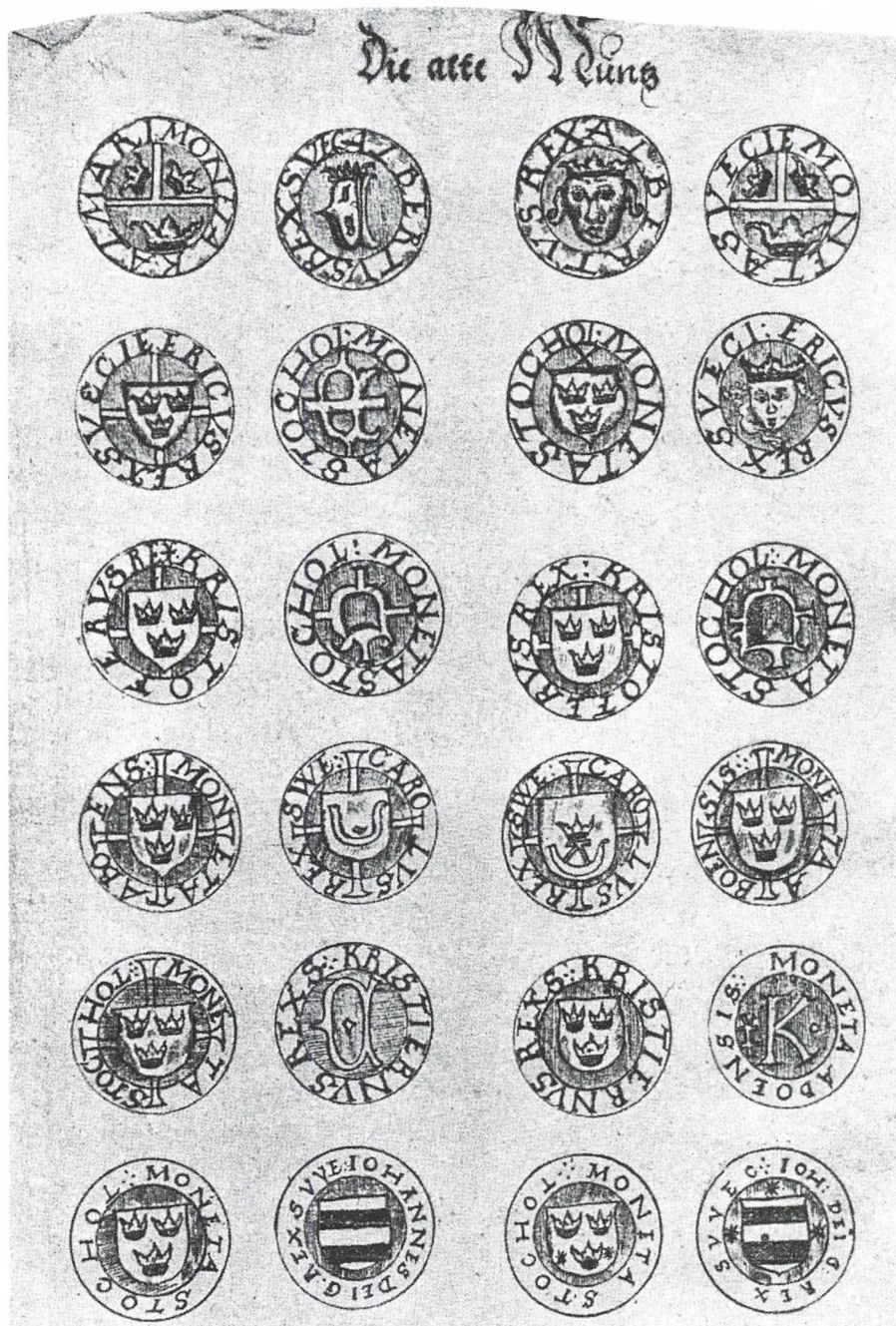

Fig. 108

Møntaftegninger i bilaget "Die alte Münz" til Petrus Michaelis Fechts redegørelse "The swenskes bewijs om Sveriges wapn the 3 chroner" fra omkring 1580.

Forklaring til mønttegningerne:

1. Albrecht af Mecklenburg
Ørtug fra Kalmar
2. Albrecht af Mecklenburg
Ørtug slået i Sverige
3. Erik af Pommern
Ørtug fra Stockholm
4. Sten Sture d. Ældre
Ørtug slået i Sverige
5. Christoffer af Bayern
Ørtug fra Stockholm
6. Christoffer af Bayern
Ørtug fra Stockholm
7. Karl Knutsson
Ørtug fra Åbo
8. Karl Knutsson
Ørtug fra Åbo
9. Christian 1.
Ørtug fra Stockholm
10. Christoffer af Bayern
Ørtug fra Åbo (Er ikke Christian 1. –
omskriften sikkert fejllæst, se fig. 91)
11. Kong Hans
Ørtug fra Stockholm
12. Kong Hans
Ørtug fra Stockholm

Kapitel 4

Frederik 2. til Christian 4.

I disse to kongers tid blev det mere og mere almindeligt at brugen af kongelige monogrammer også bredte sig til slotte, kirker og andre bygninger samt til kirkeinventar. På frontispicer på de kongelige slotte samt over portene til slottene ses monogrammerne, ligesom der i mange hundrede danske kirker ses monogrammer for Frederik 2. og Christian 4. på for eksempel altertavler og prædikestole. Også de efterfølgende konger anvendte monogrammer de nævnte steder.

Frederik 2.

Denne konge blev født i 1534, hyldet i Danmark som tronfølger 1542 og var konge fra 1559 til 1588. Når ses bort fra, at Valdemar Atterdag på et enkelt segl - et domssegel fra 1367 - har angivet sit nummer i rækken af danske konger med samme navn i seglets forsides firdelte indskrift således:

VALDE   MARUS

III   REX

samt at Christian 3. i to segl fra 1556 i omskriften har angivet sit navn henholdsvis CHRISTIANI 3 DANIE NORVEGIE o.s.v. og CHRISTIANVS : 3 : D : G : DANOR : NORVAG : o.s.v., var Frederik 2. den første konge, som foruden sit navn også brugte sit nummer i kongerækkefølgen. Der havde været én kong Frederik før ham, så han valgte at kalde sig Frederik den Anden. I skrevne tekster, der på denne tid ofte var på tysk, skrev han sig således: "Friderich der Ander" (se den tyske tekst under våbenskjoldet i sandstensrelieffet på Helsingør Rådhus, fig. 120). Han brugte ligeledes sproget latin, fx i offentlige dokumenter samt i omskriften på mønter. Her lød kongens navn således: "FRIDERICUS

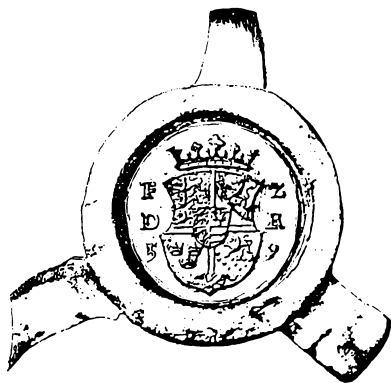

Fig. 109

Segl med Frederik 2.s første monogram med et F og et Z, der står for tallet 2. Endvidere står et D for Daniæ og et R for Rex samt tallene 5 og 9 for året 1559. De anførte tal og bogstaver er anbragt ved siderne af kongens våbenskjold (DKS).

Fig. 110

En kantet klipping fra 1563 - en fire skilling - har i et kronet skjold kongens F uden tallet 2. Den type anvendte kongen flere gange i de første regeringsår.

2" (totallet blev ofte skrevet, så det lignede et Z). På kongens segl ses både den latinske form for navnet samt navnet på dansk: "FREDERIC 2".

Også i kongens monogram så man i Frederik 2.s tid en nyskabelse, idet han, efter kun at have brugt et kronet F som monogram i de første år af sin regeringstid, sidst i 1560'erne tilføjede sit nummer i kongerækkefølgen til monogrammet. Her gik han ud fra den latinske form for sit navn FREDERICUS SECUNDUS, som i monogrammet blev skrevet med bogstaverne F og S i sammenslynget form.

Vi skal først se på nogle af Frederik 2.s tidlige monogrammer. I kongens første segl, som kendes i flere eksemplarer fra årene 1559, 1560, 1562, 1563 og 1569, ses kongevåbenet, ved hvis sider skiftevis står følgende:

F og Z (2)	Kongens monogram "Fredericus 2."
D og R	Daniæ Rex
5 og 9	Året 1559

I rentemesterregnskabet for 1559 er anført, at der 30. august er betalt til "Jørgen Jacobsen Guldsmed af Kjøbenhavn 10 Daler for et Indsegl (Seglstampe) til Kongen".⁵⁷ De kendte eksemplarer af det nævnte segl er aftrykt enten på rødt voks eller på papir over voks, fig. 109.

Frederik 2. brugte som tidligere nævnt i de første år af sin regeringstid i flere tilfælde kun et F som sit monogram. På en firkantet klipping fra 1563 - en fire skilling - ses på aversen et F i et kronet skjold.⁵⁸ På reversen teksten: "4 SKILLI 63" mellem fire små ringe, fig. 110. Frederik 2.s møntmester Poul Fechtel har stået for denne mønts prægning.

På Frederik 2.s tid blev der også slået mønter på Gotland. På forsiden af en otte skilling fra 1565 ses inden for omskriften et kronet F, som deler årstallet. Under F'et et våbenskjold for Gotlands lensmand Jens Bille, der har slået mønten. Møntens omskrift: "FREDERICVS * D : G : DAN * ET * NO * REX".⁵⁹

Bagsiden af mønten viser inden for omskriften Agnus Dei (Guds Lam) med fane og kalk. Et B over lammet er møntmestertegn for Jens Bille. Bagsidens

omskrift: ”MON * NOVA * INSVLÆ * GOTLANT” (Ny mønt øen Gotland), fig. 111.

Endnu et kronet F som kongens monogram blev i 1567 fremstillet af billedskærer Jesper Mathiessen på bagstykket af prædikestolen i Sct. Olai Kirke i Helsingør. Under kongens valgprog ”MEIN HOFFNVNG ZU GODT ALLEIN” ses i et skjold et stort kronet F, som holdes af to hænder rækkende ud fra skyer, fig. 112. Det er jo et specielt og flot monogram, der helt bestemt hentyder til Frederik 2.s interesse for Sct. Olai Kirke. Det skal bemærkes, at på forsiden af prædikestolen har Jesper Mathiessen også skåret kongens våben. I 1559, da Frederik 2. blev konge, var kirken netop blevet fuldført med tilbygning af tre hvælvfag samt en forhøjelse af tårnet. Til minde herom malede Jørgen Maler i 1559 dette årstal samt datoen ”29. MAY” under en kongekrone øverst på østvæggen i midtskibet. Endvidere blev på samme væg malet både Christian 3.s og Frederik 2.s kongevåbener. På denne måde markerede man færdiggørelsen af den treskibede kirke og dermed kirkens fødselsdag.

Et monogram af samme type som det netop nævnte ses på en af stolestade-gavlene i Skanderborg Slotskirke. Øverst på stolegavlen er skåret første ord

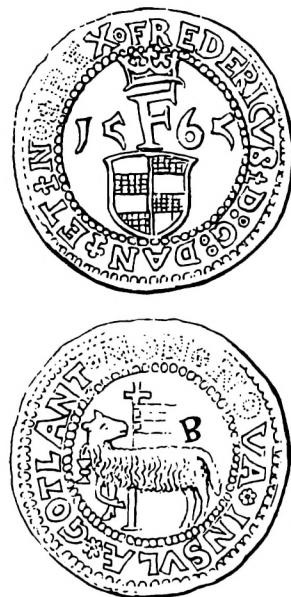

Fig. 111

En otte skilling slået på Gotland i 1565. Inden for omskriften kongens kronede monogram over våbenskjoldet for Gotlands lensmand Jens Bille, som stod for udmøntningen. Bagsiden viser inden for omskriften Agnus Dei (Guds lam) med fane og kalk samt et B for møntmesteren Jens Bille (PH 5).

Fig. 112

Frederik 2.s kronede monogram på bagstykket af prædikestolen i Sct. Olai Kirke i Helsingør. Monogrammet holdes af to hænder rækkende ud fra skyer; formentlig Guds hænder. Over monogrammet kongens valgprog: ”Mein Hoffnung zu Godt allein”.

Fig. 113

Frederik 2.s stenrelief-monogram over en ny indgang til Esrum Kloster, som i 1559 blev kongelig jagtgård for den netop tiltrådte konge. Ændringerne af klostret med bl.a. ny indgang blev færdige i 1560'erne. Monogrammet, et F og et S i sammenslynget form for FREDERICUS SECUNDUS, sidder under en stor kongekrone og over årstallet 1569.

af kongens valgsprog ”Mein” (Hoffnung zu Gott allein). Stolestadernes udskårne egetræsgavle er fra 1572 - med andre ord det kongelige bryllupsår.

Esrum Kloster i Nordsjælland, som i middelalderen var et meget betydeligt kloster, blev stiftet i begyndelsen af 1100-tallet af ærkebiskop Eskil som benediktinerkloster, men snart efter ændret til cistercienserkloster. Efter reformationen bestod klostret til netop det år, 1559, Frederik 2. blev konge i Danmark, og de sidste munke flyttede. Samme år blev klostret kongelig gård. Tilbage i dag står kun klostrets sydlige fløj, som blev udvidet midt i 1500-tallet med to stokværk over en

hvælvet kælder. Ændringerne var i denne omgang færdige først i 1560'erne, og der blev over en af bygningens nye indgange anbragt et stenrelief-monogram for kongen. I dette monogram, der sidder mellem en kongekrone og årstallet 1569, blev der benyttet både et F og et S i sammenslynget form betydende: FREDERICUS SECUNDUS, fig. 113.

I Tikøb Kirke i Nordsjælland ses ved foden af trappen op til den smukke renæssance prædikestol, som Frederik 2. omkring 1580 donerede til kirken, et spændende våbenskjold med kongens monogram. Det drejer sig om et specielt udskåret våbenskjold - blå med guld kanter - som holdes af en stor guld løve. I skjoldet et stort F og et lidt mindre S i sammenslynget form med en stor åben krone oven på F'et. Det har altid været opfattet med betydningen FREDERICUS SECUNDUS, fig. 114.

I nærværende bog er der som netop nævnt to gange gået ud fra, at Frederik 2.s monogram med de sammenslyngede bogstaver F og S generelt betyder FREDERICUS SECUNDUS.⁶⁰ Men der har i slutningen af 1800-tallet været store diskussioner mellem videnskabsmænd i historiske og numismatiske tidsskrifter og bøger om betydningen af de to bogstaver. Da kong Frederiks dronning hed Sophie eller Sofie, har flere historikere hævdet, at monogram-

met har betydet Frederik og Sophie. Det skal dog her bemærkes, at flere af monogrammerne med de sammenslyngede bogstaver F og S er fra før kongens bryllup den 20. juli 1572 med Sophie af Mecklenburg. Et par enkelte deltagere i denne diskussion mener, at FS blot er første og sidste bogstaver i kongens navn "FredericuS".

Den kendte historiker E. C. Werlauff (1781 – 1871), som har skrevet fyldestgørende afhandlinger om bl.a. Christian I.s kapel i Roskilde Domkirke samt om hertug Christoffers gravmonument samme sted, har fremsat den mening, at det måtte være begyndelsesbogstaverne af kong Frederiks og dronning Sophies navne, idet han fremhævede, at den pågældende monogramtype ikke er forefundet på genstande ældre end fra 1572, kongeparrets bryllupsår. Her er den anerkendte videnskabsmand dog helt på vildspor.

Det var en letkøbt og uantagelig udtalelse Werlauff dengang kom med, idet denne bogs forfatter alene har kendskab til fem forskellige bygninger og genstande, der bærer det sammenslyngede F-S-monogram, og som er ældre end 1572.

Den tidligere tivolidirektør og direktør for Dansk Folkemuseum (indgik senere i Nationalmuseet) Bernhard Olsen (1836 – 1922) har berettet om en stor forgyldt sølvpokal, som Frederik (2.) i 1556 som udvalgt prins skænkede til Malmøs Sankt. Knudsgilde "til evig ihukommelse".⁶¹ Øverst på sølvpokalen er en figur forestillende en romersk kriger med fane i højre hånd. Den venstre hånd hviler på et skjold, hvorpå ses et F og et S sammenslynget under en krone, fig. 115. Monogrammet FS har Frederik med andre ord anvendt tre år før, han blev hyldet som konge og 16 år før sit bryllup!

Bernhard Olsen henlede endvidere sidst i 1800-tallet opmærksomheden på den såkaldte "Rosenborgkniv" med årstallet 1570 og FS-monogrammet indlagt i sølv i knivens skaft af ibenholt.⁶²

Her er der igen ikke tvivl om, at monogrammet brugt to år før brylluppet med Sophie vedrører kongen alene, selv om en kunsthistoriker Frederik R. Friis (1836 – 1910) i Tidsskrift for Kunstindustri har indvendt, at "det dog kunne tænkes, at man havde anbragt det sammenslyngede FS på Knivsbladet senere end 1570". Bernhard Olsen har i et svar i samme tidsskrift udtalt: "Der findes intet Spor til, at noget er slettet eller remplaceret, og det ville efter den

Fig. 114

Ved foden af trappen op til prædikestolen i Tikøb Kirke i Nordsjælland holder en guld løve et blåt skjold med Frederik 2.s monogram i guld. Monogrammet er et stort F og et lidt mindre S i sammenslynget form. Over F'et en stor åben krone.

Fig. 115

Figur øverst på en forgyldt sølvpokal, som Frederik som udvalgt konge i 1556 forærede Malmøs Sankt Knudsgilde. Figuren forestiller en romersk kriger med fane i højre hånd. Den venstre hånd hviler på et skjold med et kronet FS-monogram, som her anvendes 16 år før giftermålet med den mecklenburgske hertugdatter Sophie (Meddelelser om Dansk Guldsmedekunst, København 1885).

Fig. 117

Dronning Sophies monogram på stolestadegavl i Skanderborg Slotskirke (foto: Torben Bill-Jessen).

Fig.116

"Rosenborgkniven" med årstallet 1570 og et FS-monogram indlagt i sølv i knivens skaft. Monogrammet er her brugt to år før kongens bryllup (Tidskrift for Kunstindustri, Anden Række, IV,1898).

anvendte Teknik være ugjærligt. Ingen Kjender har tvivlet om det Heles Oprindelighed", fig. 116.

Udover de her nævnte genstande med "gamle" Frederik 2.-monogrammer, er ovenfor nævnt Esrum Kloster som en af de bygninger, hvorpå også ses de sammenslyngede bogstaver F og S fra før 1572.. En anden bygning er Skanderborg Slotskirke, hvor der over våbenhusets dør findes et lignende monogram. Det sidder i relief på en sandstensplade ved siden af kongevåbenet og årstallet 1571 - et år før kongens bryllup. Sandstensrelieffet sad oprindeligt over den nu nedrevne slotsport.

Efter kongens bryllup i 1572 anvender Frederik 2. fortsat monogrammet med FS sammenslynget, og der er intet, som tyder på, at de to bogstaver nu pludselig skulle betyde noget andet end hidtil - med andre ord står de ikke for FREDERIK OG SOPHIE, men for kongen alene, FREDERICUS SECUNDUS (se dog fig. 121).

Et yderligere bevis på den her fremførte påstand er to monogrammer i netop nævnte Skanderborg Slotskirke. Det ene er det tidligere nævnte monogram for kongen med et kronet F, der holdes af to hænder rækkende ud fra skyer (illustration på bogomslagets forside). Da 1572 er året for Frederik 2.s bryllup med Sophie af Mecklenburg, har kongen også fået udført et monogram for sin dronning på en anden af slotskirkens stolestadegavle. Havde det sammenslyngede monogram med bogstaverne F og S hentydet til både kongens og dronningens navne, kunne kongen blot have anvendt denne type monogram på stolegavlen. Men han har her på grund af brylluppet villet glæde sin dronning med "hendes eget monogram" nogle få stolerækker fra, hvor hans monogram er placeret. Det blev et monogram af samme type som kongens eget: et stort S, der holdes af to hænder, fig. 117. Træskærerarbejdet i forbindelse med stolestaderne i 1572, der foruden de to kongelige monogrammer også omfatter Frederik 2.s kongevåben i to eksemplarer samt 15 våbenmærker fra kongevåbenet, menes udført af en lokal snedker, Herman Snedker.

Den sammenslyngede type monogram er også benyttet som vandmærke i papir produceret på den papirmølle, som Frederik 2. i 1576 lod indrette ved Hvidøre nord for København.⁶³

Papirmagerkunsten, ”den hvide kunst”, var fra et primitivt håndværksmæssigt stade for næsten 400 år siden nået frem til en højtudviklet industriel masseproduktion i Spanien, Tyskland, Holland og England og var nu endelig nået til Danmark. Den stærke udvikling havde naturligvis noget med papirs forhold til ”den sorte kunst”, bogtrykkerkunsten, at gøre.

Vandmærker i papirer kendes så langt tilbage som til året 1282, da man i papirmøller i den norditalienske by Fabriano begyndte at fremstille vandmærkede papirer. Vandmærkerne kan oprindeligt have udgjort en slags kontrolmærkning med henblik på beskating af papirproduktionen, men er efterhånden blevet en fabriktionsangivelse, et varemærke, der oplyser, at et bestemt papir virkelig stammer fra en nærmere angivet papirmølle. Vandmærkerne i papirer fra Frederik 2.s papirmølle ved Hvidøre var dels det sammenslyngede FS under en krone, men uden skjold, fig. 118, dels samme monogram i et skjold, men uden krone, fig. 119. Fra Rentemesterregnskabet for 1576 fremgår det, at Hvidøremøllen allerede fra starten har vandmærket sit papir.

Bogstaverne F og S har denne konge også anvendt i ikke-sammenslynget form som monogram. Over indgangen til Helsingør Rådhus sidder to runde sandstensplader med kongeparrets våbenskjolde i relief. Pladerne blev i 1574 skænket til byens første rådhus og blev i 1855 overført til det nye, hvor de fortsat sidder over hoveddøren til Stengade.⁶⁴ I pladen med Frederik 2.s kronede våben ses til venstre for skjoldet et kronet F og til højre et kronet S. To hænder som rækker ud fra bagsiden af skjoldet holder de to bogstaver, fig. 120. Også her må bogstaverne betyde FREDERICUS SECUNDUS, da den anden sandstensplade indeholder dronning Sophies våbenskjold, hvor man på hver side af skjoldet ser et kronet sammenslynget FS, som hver ligeledes holdes af en hånd. Da dronningen ikke hedder noget med F, kan de to bogstaver her kun betyde Frederik og Sophie. Så i modsætning til kongens våbenplade, hvor der kun hentydes til kongens navn, er der i dronningens våbenplade taget hensyn til den kongelige ægtemand, hvorfor der hentydes til begge ægtefællers navne, fig. 121. Det skal bemærkes, at dronningens våbenskjold foruden i hovedskjoldet at indeholde kongens våbenmærker, viser faderen hertug Ulrich af Mecklenburgs våbenmærker i midter- og hjerteskjoldet: Mecklenburg, Rostock, Stargard, Venden og Schwerin.

Fig. 118

Frederik 2.s kronede monogram som vandmærke i papir fra Hvidøre Papirmølle (DPV).

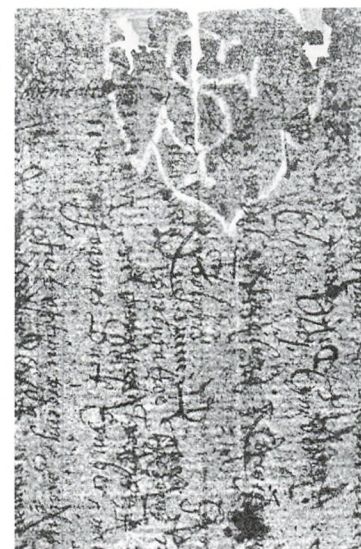

Fig. 119

Frederik 2.s monogram som vandmærke i papir fra Hvidøre Papirmølle. Her er monogrammet uden krone, men er anbragt i et skjold (DPV).

Fig. 120

I den ene af to runde sandstensplader over indgangen til Helsingør Rådhus sidder Frederik 2.s våbenskjold. Til venstre for skjoldet er et kronet F og til højre et kronet S. Begge bogstaver, som tilsammen betyder FREDERICUS SECUNDUS, holdes af en hånd rækkende ud fra bagsiden af skjoldet. De to sandstensplader blev skænket til byens første rådhus i 1574 og blev i 1855 overført til det nye.

I 1578 og 1579 blev der i København slået skillinger og mark med kongens monogram. Noget kunne tyde på, at møntmesteren, Hans Dalhausen Smed, som kongen havde ansat i 1565, her har set helt bort fra de ellers anvendte monogrammer med bogstaverne F og S, idet vi nu igen ser et monogram med kun Frederik 2.s F.⁶⁵ Det er et F i et kronet forsiret skjold lagt oven på et stort fliget kors, som deler denne omskrift: FRIDERICUS * Z * D * G * DANIE, fig. 122.

I 1581 skete der en fornyelse og forbedring af rigets udmøntninger, idet det nye møntsted, som kongen oprettede ved Frederiksborg Slot, fik etableret en moderne prægemaskine. Paul Gulden blev ansat som møntmester. Her blev der i 1582 og 1583 slået hvider, hvorpå kongens monogram ligeledes kun var et kronet F, men her uden våbenskjold, fig. 123.

Fig. 121

På den runde sandstensplade til højre over indgangen til Helsingør Rådhus sidder dronning Sophies våbenskjold. På begge sider af skjoldet sidder et kronet sammenslynget FS-monogram, der holdes af to hænder rækkende ud fra skjoldets bagside. Da det er dronningens våbenskjold med bl.a. de mecklenburgske våbenmærker, og da dronningen ikke hedder noget med F, kan de to bogstaver i monogrammet her kun betyde Frederik og Sophie.

På møntstedet Frederiksborg var det ligeledes møntmesteren Paul Gulden, som stod for de guldmønter, kongen i 1584 lod slå med det kronede sammenslyngede monogram FS på forsiden.⁶⁶ Det drejede sig om følgende mønttyper, som møntmesterens stempelskærer Christoffer Angerer fremstillede efter en udenlandsk Portugaløser som forbillede:

Portugaløser
 Rosenobel
 Dobbelt Dukat
 Engelow
 Guld-Krone
 Guld-Gylden
 Ungersk-Gylden.

Der er formentlig kun slået ganske få sæt af disse guldmønter. I Rentemesterregnskabet for 1585 er der den 23. februar indført en udgiftspost for 18 guldmønter, der tilsyneladende er en gave fra kongen til dronningen, idet der ved udgiftsposten er skrevet en tekst, der tyder på at være dikteret af kongen selv: "XVIII Guld kroner der blev anvortet ind udi min naadigste Frues, højbaarne Fyrstinde Dronning Sophiæ eget Kammer her på Kjøbenhavns Slot, hendes Naade til Hænde". Med andre ord en opmærksomhed til en værdi af 18 dukater fra kongen til hans elskede "Soffye" - muligvis i anledning af sønnen Christians hyldning 1584, hvilket årstal da også er anført på mønterne. Er anledningen sønnens hyldning, så betyder bogstaverne FS også her, selv om det er en gave til dronningen, kun kongens navn, da sammenslyngningen af de to bogstaver er foretaget fuldstændig ligesom i kongens monogrammer fra tiden før brylluppet i 1572. Et eksempel på disse guldmønter er VNGRISCH GVLDEN (Ungersk Gylden), der som nævnt har kongens kronede monogram på forsiden og møntens navn og årstal på bagsiden, fig. 124.

Christian 4.

Christian 4., som i 1588 efterfulgte faderen, er vel nok den konge, der har fået anbragt flest monogrammer rundt i det gamle Danmark. Vi møder dem specielt på slotsfacader og slotsvægge, fx over porte og døre, på bygningsværker,

Fig. 122

En skillingsmønt fra 1579 med kongens monogram, et F i et kronet skjold lagt oven på et stort fliget kors, der deler omskriften.

Fig. 123

En hvid slået på Frederik 2.'s nye møntsted ved Frederiksborg Slot i 1583. Møntmesteren Paul Gulden har anvendt den nye moderne prægemaskine. Monogrammet er blot et kronet F uden skjold (Høiland).

Fig. 124

En Ungersk-Gylden slået på møntstedet Frederiksberg i 1584 som en af 18 guldmonter Frederik 2. lod fremstille som gave til dronningen. På møntens forside kongens kronede monogram og på bagsiden møntens navn (Wilcke, Høiland).

Fig. 125

Christian 4.s monogram på en to-penning fra 1602: et kronet C over årstallet (Hede, Høiland).

som kongen stod bag opførelsen af, på kirkernes altertavler, prædikestole og orgler samt på mønter.

Da Christian kun var 11 år ved faderens død, blev landet i tiden 1588 til kongen blev myndig i 1595 ledet af en formynderregering bestående af fire adelige rigsråder. Selve kroningen foregik i Vor Frue Kirke i København 29. august 1596.

Det mest almindelige Christian 4.-monogram er et kronet C omsluttende et firtal. Taltegnet var altid et arabertal, som den praktisk indstillede konge foretrak frem for romertal. Vi kender dette monogram fra bl.a. de kongelige slotte Kronborg, Rosenborg og Frederiksberg, som kongen benyttede i stort omfang. Nogle af de kendte monogrammer fra den første tid, Christian 4. regerede, var dog uden firtallet. På en topenning fra 1602 er monogrammet kun et kronet C, fig. 125.

En otte solidi fra 1603 har en fornem forside med elefantordenens elefant, på hvis skaberak eller dækken også ses det kongelige monogram - et kronet C - uden firtal, fig. 126. I omskrifterne på avers og revers står der på latin, at "CHRISTIANUS IV" af Guds nåde er danskernes, nordmændenes, de Venders og de Goters konge. Møntnavnet "Solidi" stammer fra en romersk mønt "Solidus", der kendes fra 300-tallet.⁶⁷

Christian 4. opholdt sig gerne på Frederiksberg Slot, som han efter at have nedrevet faderens gamle anlæg genopbyggede i perioden 1600 til 1620. Sidst i denne periode udførte snedker Hans Barchmann i slotskirken de fornemme gavle på stolestaderne. Topstykkerne på de enkelte gavle blev forsynet med udskæringer af de enkelte våbenmærker fra kongens våbenskjold anbragt under kroner af meget forskelligartet udseende. Dog blev gavlens topstykke på den anden vestlige stolerække forsynet med kongens monogram, et stort C omsluttende tallet fire. Øverst på topstykket en stor kunstfærdig krone. Selve monogrammet er flankeret af to kvindeskikkelser og to børn, puttier, fig. 127.

I de kongelige slottes sale blev der på kongens foranledning først i 1600-tallet - for Kronborgs vedkommende dog først under restaureringen af slottet

Fig. 126

En otte Solids fra 1603 har på forsiden elefanten fra Elefantordenen med Christian 4.s monogram på dyrets skaberak. Kongen var endnu ikke begyndt at benytte tallet fire i sine monogrammer, så her er det kun et kronet C (Høiland).

Fig. 127

Christian 4.s monogram på topstykket af en stolestadegavl i Frederiksborg Slotskirke. Her er tallet 4 med. Over monogrammet en stor kunstfærdig krone og ved siderne kvindeskikkelser og børn (puttier), (FbM).

Fig. 128

”Hanrejdkaten” som man kaldte denne dobbeltdukat præget af greven af Solms i 1627. På aversen Christian 4.s officielle monogram med et kronet C omsluttende tallet fire. Dobeltdukaten fik ganske uberettiget navnet ”Hanrejdkat”, da man forvekslede greven af Solms med rhingreven af Salm, som under kongens lange fravær var blevet ven med kongens hustru Kirsten Munk (Nationalmuseets Arbejdsmark 1965, side 138).

i perioden 1631-42 efter branden i 1629 - opført kaminer, hvoraf flere er udstyret med Christian 4.s helt enkle monogram: det kronede C 4. Det kan bl.a. ses på en kunstfærdig opført kamin på Kronborg, der var en del af kongefamiliens private lejlighed på slottet. Her har kronen over monogrammet øverst en tværbøjle (som i fig. 129), hvilket først blev normen under Frederik 3. I selve monogrammet er firtallets vandrette streg forlænget, således at tallet fylder C'et fint ud (som i fig. 130).

På mønter slået i Christian 4.s regeringsperiode blev også brugt den almindelige type monogram med et C og et firtal, men i meget forskellig udformning. Som et eksempel herpå skal omtales en mønt fra 1627, der er et minde om kongens ulyksalige deltagelse i Trediveårskrigen i Tyskland fra 1625 til 1629. Det er en sjælden dobbeltdukat præget af Philipp Reinhard, greve af Solms. Denne mand havde kongen i 1627 udnævnt til statholder i Wolfenbüttel syd for Braunschweig. Dobeltdukaten har på aversen kongens kronede monogram.⁶⁸ I omskriften ses årstallet 1627. Reversen indeholder greven af Solms' kronede våbenskjold. I reversens omskrift ses bl.a. forkortelserne ”VIC : PHIL : REINH : C : S”, som betyder: ”Vicarius (latin for statholder) Philipp Reinhard Greve af Solms”, fig. 128.

Mønten har uberettiget fået navnet ”hanrejdkaten” hæftet på sig, hvilket skyldes, at greven af Solms på grund af sin titel i eftertiden er blevet forvekslet med Otto Ludvig, rhingreve af Salm, som under kongens lange fravær ”vikarierede”

Fig. 129

Christian 4.s kronede monogram som det første autoriserede vandmærke i papir fra Aarhusmøllen. Det skulle sikre papirmøllens privilegier, som var givet af kongen. Monogrammets krone er her ikke en åben krone, men har over palmetterne en tværbøjle med både rigsæble og kors øverst. Det er ellers det almindelige Christian 4.-monogram, men den vandrette streg i firtallet er forlænget, så tallet fylder C'et helt ud (DPV).

for ham hos hans hustru Kirsten Munk. Rhingreven var oberst i kongens hær og gjorde i 1626 bekendtskab med Kirsten Munk - et bekendtskab, der gradvist udviklede sig til mere end et almindeligt venskab. Forholdet medførte voldsomme opgør mellem kongen og Kirsten Munk og resulterede i vittigheden om dukaten.

Christian 4. var stærkt optaget af landets spirende industri og gjorde en stor indsats for gennem tildeling af statsstøtte at hjælpe både handel og industri. Blandt andet var han ligesom faderen interesseret i den langsomt voksende papirindustri. Det gav sig udslag i omfattende privilegier til den i 1635 nyoprettede papirmølle ved Aarhus. I et kongeligt åbent brev fra 1636 kan man fornemme hvilke privilegier, der var tale om: ”Vore, Kronens og gejstlige Bønder i Aarhus Stift skal hver levere til ovennævnte Mølle for fire eller seks Mark Klude og andre Materialer hvoraf Papir fremstilles for Betaling. Dertil vil Vi have det strengt forbudt, at nogen inden for 10 Aar maa anlægge nogen Papirmølle i nævnte Aarhus Stift på Byens, Kapitlets eller Bispegaardens Jord, og at ingen må købe Klude i Stiftet udover ovennævnte Papirkompagni. Desforuden har Vi naadigst bevilget, at det her gengivne Tegn (kronet C 4) maa sættes på Papiret”.⁶⁹

Dette Danmarks første autoriserede vandmærke, der skulle sikre Aarhusmøllens privilegier, bestod af nævnte C omsluttende firtallet, men med en anden type kongekrone end tidligere set. Den ellers åbne krone var her højere end sædvanlig og havde øverst en tværbøjle med rigsæble forsynet med et kors - en kronetype, der som tidligere nævnt først slog igennem under Frederik 3., fig. 129.

I Holmens Kirke i København findes midt i kirkens korsskæring en døbefont af smedjern fra 1646. Den er bemalet og forgyldt og har omkring den bægerformede skål fire kongemonogrammer omgivet af fire morianfigurer, to mænd og to kvinder, hvilket kan være et vidnesbyrd om Christian 4.s og byen Københavns oversøiske ambitioner. Fonten er fremstillet af Holmens smed, Hans Svitzer. De fire monogrammer har over det af C'et omklamrede firtal også her bøjlekroner, fig. 130. Fra Frederik 3.s tid blev den lukkede kronetype på enevoldsmagt.

Bortset fra kongekronerne er det ikke de store variationer, man ser blandt Christian 4.s monogrammer. Der er dog ”pyntet” på nogle af dem ved bl.a.

at flankere monogrammerne med skikkelser og puttier eller engle. I nogle tilfælde har kongen fået sit valgsprog anbragt rundt om monogrammet, som for eksempel på en af det danske toldvæsens gamle pengekister. Toldkisten fra 1645,⁷⁰ der i dag står på Malmø Museum, har på forsiden Christian 4.s kronede monogram, hvoromkring er anbragt forbogstaverne på kongens valgsprog R F P (Regna Firmat Pietas = Fromhed styrker Rigerne), fig. 131. På grund af kongens store udgifter til byggeri og krige, fandt befolkningen hurtigt ud af at omdøbe valgsproget til: "Riget Fattes Penge". Ved siden af kongemonogrammet ses bogstaverne HTOT, som står for Hr. Tage Ottesen Thott, lensmanden for Malmø. Det er måske ikke et monogram, men blot en forkortelse af navnet. På kistens overside findes to huller, hvori "kongens

Fig. 130

Smedejernsdøbefont i Holmens Kirke fra 1646. Omkring den bægerformede skål er der fire kongemonogrammer også med bøjlekroner, ligesom firtallet også her fylder rummet i C'et fint ud. Mellem de fire monogrammer er anbragt fire morianfigurer, to mænd og to kvinder (hermer).

told” skulle lægges. Kisten blev låst med tre låse, og når den hvert halve år skulle tømmes, skulle der tre mænd til med hver sin nøgle, lensmanden, tolderen og toldskriveren.

Der skal endelig nævnes to ordinære Christian 4.-monogrammer, som de fleste sikkert kender, nemlig monogrammerne på kongepulpituret i Roskilde Domkirke og på Rundetårn.

Et ligeledes almindeligt Christian 4.-monogram kan også ses på en stor sten med udhugget sæde, som kongen fik fremstillet og anbragt i Indelukket ved Frederiksborg Slot som minde om sit martyrium i forbindelse med bruddet med hustruen Kirsten Munk. I en af kongens efterladte redegørelser omtaler han denne sten og dens indhuggede mærkelige indskrift: ”MM C4 1628”. Historikere mener, at stenen skal opfattes som en parallel til den stenblok, Kristus sad på, mens han blev pint og forhånet hos Pilatus. Indskriften er fortolket som en rebus: ”Memoriae Martyrii Christianii Quarti 1628” (Til minde om Christian 4.s martyrium 1628). Bogstaverne MM kan samtidig være en tidsangivelse: Martinus Martyr, det vil sige Skt. Mortensdag.⁷¹

Et helt specielt monogram findes på et ”Prospekt af Kjøbenhavn” tegnet i 1611 efter et maleri af Christian 4.s hofmaler Johan van Wicks. Selve maleriet, der hang på byens rådhus, brændte i 1728. I en kartouche øverst på kobberstikket ses kongeparrets kronede fælles- eller alliancemonogram, der indeholder bogstavet C og tallet fire for Kongen og bogstaverne A og K for dronning Anna Cathrine (1575-1612). Det er ualmindeligt, at der indgår et K i et monogram for dronningen, da hun altid stavede sit navn med C, men det er van Wicks, som enten har troet, at det var den rigtige stavemåde eller har syntes, at der også skulle to bogstaver med for dronningen. Bogstaverne C og K holdes af to Putti-hænder og hele fællesmonogrammet af to engle, fig.132.

Udover yderligere et par alliancemonogrammer var der som nævnt ikke den store forskel på Christian 4.s monogrammer. Der må dog nævnes et enkelt monogram mere, der for denne konge er helt enestående. Det er et spejlmogram, der som type faktisk først blev almindelig under Frederik 3.. Monogrammet sidder på en fodfolksfane fremstillet i Christian 4.s regeringstid og anvendt i krigene 1643-45 og 1674-79.⁷² Militærfanen er i en svensk afhand-

Fig. 131

Toldkiste fra Malmø med Christian 4.s officielle monogram. Ved siderne af det kronede monogram er anbragt bogstaverne R, F og P, der står for kongens valgsprog "Regna Firmat Pietas", hvilket betyder: "Gudsfrygt styrker Rigerne". Foruden kongens monogram ses et andet, som står for lensmanden i Malmø, Hr. Tage Ottesen Thott. Er måske blot en forkortelse af navnet. Også kistens fremstillingsår kan ses på kisten: ANNO 1645.

Fig. 132

"Prospekt af Kjøbenhavn" med Christian 4. og dronning Anna Cathrines fællesmonogram med bogstavet C og tallet 4 for Christian 4. og bogstaverne A og K for dronningen. Stik efter Johan van Wicks "Delineation" 1611 (KB).

ling fra 1892 beskrevet således: ”Huitt tafttsfahna med röda och brangula flammor och huitt korss alt igenom, uthan spittz (Split); Hac itur ad alta”. De latinske ord står i fanens dannebrogskors og betyder: ”Med denne går man opad”. Inskriptionen er anbragt parallelt med fanestangen, hvilket er imod de militære regler om faner. Inskriptioner skal stå vinkelret på fanestangen. Midt i den latinske sætning ses kongens spejlmonogram, fig. 133, som formentlig er det eneste spejlmonogram fra Christian 4.s tid.

Dronning Anna Cathrine har sit eget monogram med et kronet A og C flere steder på slotte og i kirker. Bag alteret i Sct. Olai Kirke i Helsingør er der et kalkmaleri fra først i 1600-tallet med dronningens brandenburgske våbenskjold, hvorover monogrammet sidder i en rund kartouche, fig. 134.

Ligeledes har vi et dronninge-monogram på Caspar Finckes overdådige smedjernsgitter til Christian 4.s Kapel i Roskilde Domkirke fra 1618-20. Caspar Fincke boede i Helsingør og arbejdede som kongens kunst- og klejnsmed. I forbindelse med arbejdet på det pragtfulde smedjernsgitter designede Caspar Fincke dronningens monogram, der i modsætning til ovennævnte monogram i Sct. Olai Kirke bestående af et almindeligt C omslutende et A, her er et fint ornamenteret C med et stilrent A i midten, fig. 135. Monogrammet svarer til Finckes stil med variation af ornamenterne i selve jerngitteret, hvor han til hver eneste felt fandt på nye slyng. Han var me-

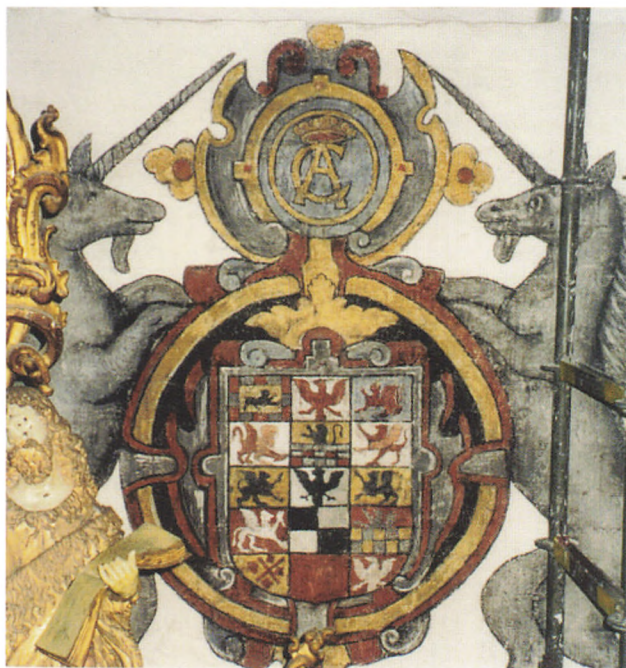

Fig. 133

Christian 4.s spejlmonogram på militærfane fra omkring 1640. Det er helt imod datidens regler for militærfaner, at en inskription på fanen er anbragt i fanens lodrette korsarme - skulle have været skrevet i de vandrette korsarme. Spejlmonogrammet bør derfor ses fra fanens højre side!

Fig. 134

Dronning Anna Cathrines våbenskjold og monogram bag altertavlen i Sct. Olai Kirke i Helsingør.

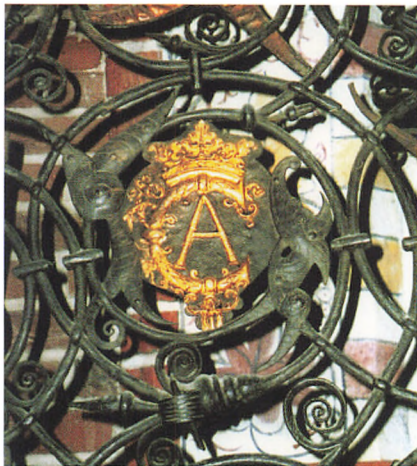

Fig. 135

Dronning Anna Cathrines fornemme monogram på Caspar Finckes smedjernsgitter til Christian 4.s Kapel i Roskilde Domkirke.

Fig. 136

Kirsten Munks kronede monogram bag på et kamé-hængesmykke fra ca. 1575 udarbejdet af Alessandro Masnago, Milano. Selve smykket viser dyrenes indskibning i Noahs ark. På bagsiden Kirsten Munks kronede monogram (Gregers Dirckinck Holmfeld, Christian 4.s København, 2006).

ster for renæssancens rigeste smedjærnsarbejder, der for eksempel kan ses på Frederiksborg Slot og i Århus Domkirke, ligesom stilen kan genkendes i den smukke smedjærnsdør til Valkendorfernes kapel i Sankt Knuds Kirke i Odense og i rækværket øverst på Rundetårn. Sidstnævnte sted er der også flere Christian 4.-monogrammer.

Christian 4.s anden hustru, Kirsten Munk, indledte kongen et ægteskabeligt samliv med i december 1615. Det menes dog ikke, at der har fundet nogen kirkelig vielse sted. Kirsten Munk var derfor ikke formel dronning. For hende findes der både et såkaldt talmonogram og et monogram af den almindelige type. Den 22. oktober 1617 forærede kongen Kirsten Munk en bønnebog, hvor han på bogens titelblad havde

skrevet sit valgsprog. I løbet af de næste to måneder udfyldte Kirsten Munk 225 sider i bogen med bønner. På bogens fornemme skindbind var under en åben krone og mellem to oprejste blå løver anbragt kongens og Kirsten Munks sammenslyngede talmonogrammer. Det var en slags rebus med tallene 3, 4, 1, 0, 1 og 2 (totallet skrevet som et Z). Tallene kunne læses som 3, 4, 10 og 12 og det viste sig at være bogstavernes rækkefølge i alfabetet. Det vil sige bogstaverne (og et tal): C, 4, K og M = Christian 4. og Kirsten Munk!

Det almindelige monogram består af et stort kronet K, der sidder på bagsiden af et kamé-smykke visende dyrenes indskibning i Noahs ark, fig. 136. Hængesmykket, der har tilhørt Kirsten Munk, er udført af Alesandro Masnago fra Milano omkring 1575. Det er dog først indfattet her i landet i 1640, altså efter at Kirsten Munk i 1630 blev forvist af kongen på grund af utroskab. Som

nævnt under omtalen af Christian 4.s dobbeltdukat fra 1627 var det rhingreven Otto Ludvig af Salm, som i 1626 havde indledt bekendtskab med Kirsten Munk.

Den udvalgte prins Christian

Christian 4.s ældste søn, Christian, blev født i 1603 og valgt til tronfølger i 1608 - derfor navnet "Den udvalgte prins". Hans udsvævende liv og svage helbred gjorde ham uegnet til at styre landet, selv om faderen nogle gange uden held overdrog ham regeringens førelse. Han døde som 44-årig og er begravet i Christian 4.s Kapel i Roskilde Domkirke. Var prins Christian blevet konge, skulle han have haft navnet Christian 5., men selv om han ikke blev regent brugte han alligevel femtallet i sine monogrammer rundt i landet. I våbenhuset i Nykøbing Kirke på Falster findes prinsens monogram på en træskåret kronet opsats. Det fine billedskærerarbejde har uden tvivl været bestemt til et finere sted end et våbenhus - formodentlig Nykøbing Slot på Falster, hvor prinsens farmor, dronning Sophie af Mecklenburg, boede som enke. Herefter var det residens for prins Christian og efter hans død i 1647 for hans hustru prinsesse Magdalena Sibylla, datter af kurfyrst Johan Georg 1. af Sachsen, indtil 1652. Slottet blev nedrevet i 1767.

Træopsatsen rummer prinsens monogram omgivet af prinsens våbenskjold, der består af 14 kredsstillede skjolde med våbenmærkerne fra det danske kongevåben. Våbenet er en del af et kronet alliancevåben, idet prinsesse Magdalena Sibylla, der som nævnt var datter

Fig. 137

Den udvalgte Prins Christians kronede monogram og våbenskjold i Nykøbing Kirke på Falster.

Fig. 138

Prinsesse Magdalena Sibyllas monogram på et segl (papir over voks) fra omkring 1660 (DKS).

af kurfyrst Johan Georg 1. af Sachsen, har sit fædrene våben under samme krone. Prinsens monogram er et stort kronet C omsluttende et elegant udskåret femtal, fig. 137. Billedskærearbejdet er udført af snedker Jørgen Ringnis fra Nakskov omkring 1638.⁷³

Samme type våbenskjold ses på prædikestolen i bruskarok fra 1636 i Halsted Kirke på Lolland. Prædikestolen er ligeledes skåret af Jørgen Ringnis, eller som han den gang blev kaldt: ”Jørgen Billedsnider i Nachschouff”. Den udvalgte prins’ våben sidder ved siden af prinsessens i prædikestolens to midterste felter.⁷⁴ I de to yderste felter opregnes det fyrstelige pars mange titler på tysk.

Magdalena Sibylla (1617-68), der blev gift med prinsen i 1634, anvendte sit monogram på sine segl. På et segl fra perioden efter prinsens død ses et stort M og S i sammenslynget form under en åben krone. Monogrammet er omgivet af 20 små kredsstillede skjolde i lodret stilling med våbenmærker fra ægtefællens og faderens våbener, fig. 138.

Kapitel 5

Frederik 3. til Christian 7.

Frederik 3.

Christian 4.s søn Frederik (1609-1670) overtog efter at have været fyrst-ærbiskop af Bremen fra 1643 til 1647 regeringen af landet efter faderen i 1648 under navnet Frederik 3. Han måtte underskrive den strengeste håndfæstning, som den danske adel har budt nogen konge. Men med støtte fra borgerskabet, gejstligheden og militæret trodsede han imidlertid adelen og indførte som en styrkelse af kongemagten i 1660 enevælden.

Et af de første Frederik 3.-monogrammer, der kendes, ses som vandmærke i papir fra de danske papirmøller, bl.a. papirmøllen ved Aarhus og "Møllen ved Vejen mellem Kjøbenhavn og Helsingør", den senere så berømte "Strandmøllen", hvor vandmærkerne med Christian 4.s monogram blev udskiftet med den nye konges.⁷⁵ Vandmærket var et F og et lidt mindre tretal i en kronet hjerteformet ramme, fig. 139.

Samtidig fik de danske mønter også Frederik 3.s monogram på aversen. I 1648 blev slået en otte skilling i Danmark og Norge og i 1649 en to mark på møntstedet København, der begge på aversen havde et kronet F og et tretal sammenslynget på en spændende måde. Udførelsen af dette monogram, der blev kendt som Frederik 3.s officielle monogram og brugt på mange senere prægede mønter samt på kirkeinventar, bygninger, skrivelser, malerirammer m.v., var grundig udtænkt. Tretallet var ikke blot sammenslynget med F'et, men gik tre eller fire steder igennem den lodrette brede hovedstreg i bogstavet, se fig. 140, der viser en fire mark fra 1654. Kongekronen over Frederik 3.s monogrammer havde nu bøjler, hvilket blev almindeligt i denne konges tid i forbindelse med enevældens indførelse.

En sådan krone ses dog også under Christian 4. på eksempelvis mønter.

Fig. 139

Frederik 3.s kronede monogram, F3, i et hjerteformet skjold som vandmærke i papir fra de danske papirmøller, bl.a. Aarhus-møllen og Strandmøllen (DPV).

Fig. 140

Frederik 3.s officielle kronede monogram på en fire mark fra 1654. Kronen er en bøjlekrone, der blev almindelig fra denne konges tid, og sammensætningen af F'et og tretallet er helt speciel: tallet går fire gange igennem bogstavets lodrette brede hovedstreg (foto: Jürgen Hoppmann).

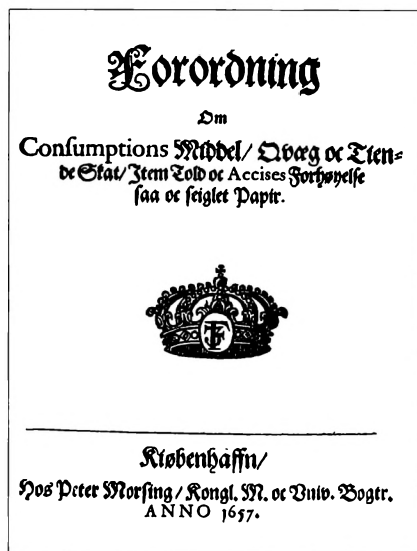

Fig. 141

Forside af Forordning fra 1657 med Frederik 3.s ukronede monogram anbragt midt i kongekronen (TSM).

Fig. 142

En hel speciel mønt fra Frederik 3.s tid er Eben Ezer Kronen, der blev slået i 1659 i anledning af Københavns belejring. På møntens avers kongens kronede monogram anbragt på toppen af Eben Ezer ("Hjælpens Sten"). På reversen viser det religiøse motiv, at bønner om byens befrielse blev hørt. Man ser Guds hånd række ud fra skyen og med retfærdighedens sværd afhugge Karl Gustavs hånd, der prøver at få fat på den danske krone. Omskriften på reversen lyder: "SOLI DEO GLORIA" (Gud alene Æren) (Høiland).

De norske mønter havde den norske løve med øksen på reversen, og de danske havde våbenskjoldet med de tre løver og ni hjerter. Når der i Frederik 3.s tid blev slået mange mønter i Norge, og når man viste mønternes udseende så stor interesse, skyldtes det, at dronning Sofie Amalie årligt fik en betydelig sum i norske mønter! Det oprindelige formål med møntvirksomhed i Norge var at forvandle det norske bjergværkssølv fra Kongsbergminerne til mønter.

Frederik 3.s almindelige monogram blev også brugt på meddelelser fra cancelliet, de såkaldte Forordninger eller Placater. Der var dog forskel på, hvordan monogrammet blev brugt. Ofte stod det alene på bekendtgørelsens forside, men i stedet for at være et kronet monogram kunne det også ses uden krone anbragt inden i kongekronen. Et eksempel herpå er en Forordning fra 1657 om skat, told og afgifter, bl.a. på seglet papir, fig. 141. Bag begrebet seglet papir gemte sig en afgift af retsdokumenter som fx skøder, pantebreve, obligationer, skudsmål, kgl. benådninger, pas, testamenter og adelsbreve.

Blandt kongens mange interessante mønter indtager Eben Ezer kronen en særstilling. Den blev slået i 1659 i anledning af Københavns belejring. Det religiøse motiv viser klart, at bønnen om byens befrielse blev hørt.⁷⁶ Natten mellem den 11. og 12. februar 1659 gik de svenske tropper til angreb efter mere end et års belejring. Karl Gustavs forsøg på at erobre København mislykkedes, hans soldater kom aldrig over de isbelagte volde.

Motivet på møntens avers er det kongelige monogram anbragt på toppen af Eben Ezer, "Hjælpens Sten", der henviser til beretningen om israelitternes sejr over filisterne. Til minde herom rejste Samuel en sten, som han kaldte "Hjælpens Sten". Et lige så symbolsk motiv ses på reversen, hvor Guds hånd rækker ud fra skyen og med retfærdighedens sværd afhugger Karl Gustavs hånd, der rækker ud efter den danske krone (over datoen "11. Feb."). Omskriften på aversen lyder: "SOLI DEO GLORIA" (Gud alene Æren), fig. 142.

Sidst i Frederik 3.s regeringstid blev slået en række mønter, hvor kongemonogrammet blev præget på en helt speciel måde. Dels var der mønter med fire kronede spejlmonogrammer (i alt otte gange F3), dels mønter med tre gange F3 under tre kroner. Sidstnævnte elegante type med det enestående trippelmonogram på en fire mark fra 1670 har uden tvivl været model for flere af dronning Margrethe 2.s mønter, se fig. 35 og 36. En mønt slået i Norge i 1670 med de fire spejlmonogrammer kan ses i fig. 143.

På en dukat fra omkring 1660 er ligeledes præget fire kronede spejlmonogrammer omkring et lille kvadratisk felt i møntens midte, hvori er anbragt et enkelt tretal, som er de fire spejlmonogrammers eneste tretal, hvilket også er ret enestående,⁷⁷ fig. 144. Designeren til mønterne med de her omtalte monogrammer, der formentlig var godkendt af kongen, var hans møntmester i København i perioden 1660-70 Gotfred Krüger.⁷⁸

Altertavlen i Sct. Nicolai Kirke i Køge har som topstykke et fornemt Frederik 3.-monogram omgivet af kongens våbenmærker fra kongevåbenet under en stor krone med tværbøjler, hvorpå øverst sidder et lille rigsæble med et kors. Det er sådan set kongens almindelige monogram, men tretallet "gennemborer" her ikke F'ets lodrette streg fire steder, som ofte er tilfældet. I stedet for slynger det sig et par gange bagom og foran bogstavet, fig. 145.

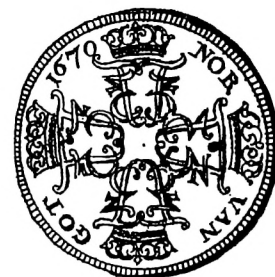

Fig. 143

Mønt fra 1670 med fire kronede spejlmonogrammer for Frederik 3. (Hede).

Fig. 144

Dukat fra omkring 1660 med fire af Frederik 3.s kronede spejlmonogrammer på reversen, men her kun med ét tretal midt på mønten (Høiland).

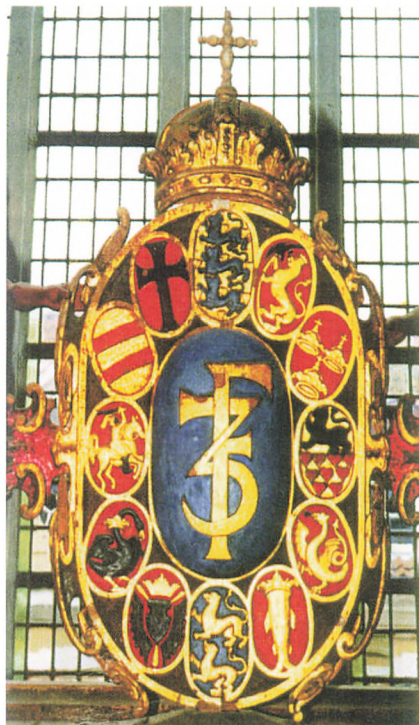

Fig. 145

Frederik 3.s monogram i kongens kredsstillede kronede våbenskjold på altertavlen i Sct. Nicolai Kirke i Køge. Monogrammet er kongens normale med et F og et tretal i sammenslynget form. De 12 våbenmærker er følgende: Danmark øverst og herefter (med uret) Norge, Kalmarunionen, de Goters, de Venders, Island, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenburg og Delmenhorst.

Den store krone over våbenet har fire bøjler (Årbog for Køge Museum 2004 – 05).

Det var Køges borgere, der omkring tidspunktet for Christian 4.s død ønskede at forære kirken en ny altertavle. Sammenlignet med andre 1600-tals altertavler i Danmark er det en noget usædvanlig top, Sct.Nicolai-altertavlen har. De politiske problemer, der opstod i forbindelse med kongens død og valget af Frederik som hans efterfølger, kom til at spille en rolle i forbindelse med altertavlens udførelse.⁷⁹

Da Christian 4. lå for døden overdrog han rigets magtsymboler (krone, scepter og rigsæble) til biskop Jesper Brochmand, som havde et specielt forhold til kongehuset. Han havde lovet kongen, at han ville medvirke til at få tronfølgeren Frederik valgt til konge. Kirsten Munks svigersøn, Corfitz Ulfeld, som var rigshofmester, var meget imod biskoppens indblanding i kongehusets sager. Han prøvede at få fingre i de nævnte magtsymboler - dog uden held.

Brochmand-familien og de borgerlige kongetro Køge-borgere var med til at få altertavlens topstykke udformet som en hyldest til Frederik 3. samt en hån mod Corfitz Ulfeld, som de mente havde ønsket at efterfølge Christian 4. som landets regent. Kirkens nye altertavle blev indviet i juli 1654.

Frederik 3. og hans dronning Sophie Amalie anvendte også alliancemonogrammer, hvilket ses flere steder i landet, bl.a. i kirker eller på slotte og officielle bygninger. Sophie Amalie var født i 1628 som datter af hertug Georg af Braunschweig-Lüneburg og blev i 1743 gift med Frederik 3.

I Sct. Olai Kirke i Helsingør er der over korgitteret anbragt et alliancemonogram med kongens og dronningens monogrammer siddende i en skjoldordning, der minder meget om monogrammet og våbenet i Sct. Nicolai Kirke i Køge. Dronningens initialer er et S og et A i sammenslynget form. Det kronede alliancemonogram er omgivet af en oval laurbærkrans samt en kreds med to store og ti mindre kronede skjolde med kongens våbenmærker. Danmarks våben i det store skjold øverst er uden hjerter og de tre løver ligger ned! - hvilket formentlig er våbenmalerens ansvar. Over hele skjoldordningen en stor krone med fire bøjler, fig. 146. Det pragtfulde korgitter i bruskarok er udført 1651-53 af billedskærer Claus Brameyer fra Hamburg og den lokale snedkermester Jens Mortensen.

Fig. 147

Dronning Sophie Amalies private segl med et spejlmonogram med bogstaverne S og A i sammenslynget form under en bøjlekrone (DKS, Tavle 13 og RA).

Fig. 148

En "III MARK" fra 1672 slået i Glückstadt med Christian 5.s enkle monogram, C5, under en bøjlekrone (Bruun Rasmussens Billedarkiv).

Et lignende alliancemonogram sidder på den bruskarok sandstensindfatning, der 1655-56 blev bygget uden om Rundetårns portal ud mod Købmagergade. Monogrammet, der skulle være færdigt til Rundetårns indvielse den 1. juni 1656, er placeret i en fornem sandstenskartouche med krone over og et englehoved ved hver side.

Til brug ved dronning Sophie Amalies private korrespondance anvendte hun et segl med sit eget monogram, der var et spejlmonogram med bogstaverne S og A sammenslynget under en bøjlekrone, fig. 147. De segl, der kendes med dronningens spejlmonogram, opbevares i Rigsarkivets Seglsamling og er præget enten i rød eller grå lak.

Christian 5.

Christian 5. blev ved faderens død i 1670 salvet som arvekonige "af Guds Nade" med enevældig magt. Han anvendte to typer monogrammer, et i stil med Christian 4.s med et C omsluttende tallet, her et femtal, og et spejlmonogram med to gange C og to gange et femtal.

På en "III Mark" fra 1672 er præget det enkle kronede monogram, fig. 148. Møntens omskrift er kongens valgsprog: "PIETATE ET JUSTITIA" (Med

Fig. 146

Frederik 3. og dronning Sophie Amalies alliancemonogram over korgitteret i Sct. Olai Kirke i Helsingør. Det kronede monogram sidder i en skjoldordning forsynet med en stor kongekrone med fire bøjler. De 12 skjolde indeholder de samme våbenmærker som kongevåbenet på altertavlen i Sct. Nicolai Kirke i Køge, se fig. 145.

Fig. 149

Christian 5.s monogram på alterskranken i Tikøb Kirke. Det ornamenterede monogram sidder under en bøjlekrone og over årstallet 1699 - alt i smedejern.

Fig. 150

Dukat fra 1691 med Christian 5.s kronede spejlmonogram. De ornamenterede C'er og femtaller er sammenslynget på en elegant måde, således at de tynde linjer under kronen danner et fint lille hjerte (Bruun Rasmussens Billedarkiv).

fromhed og retfærd). Denne type mønt med det kongelige navnetræk blev, efter at Danmark mistede Skåne, brugt som smykke af skånske piger som en tavs demonstration af nationalt sindelag.⁸⁰

Et monogram af samme almindelige type men væsentligt mere ornamentet og smukt kan ses på alterskranken i Tikøb Kirke. Monogrammet er af smedejern, og de forreste og bageste linier af både C'et og femtallet er flettet elegant ind i hinanden, fig. 149. Monogrammet, der er malet gyldent, er omkranset af grønmalede palmeblade også af smedejern, og under det kronede monogram er anført årstallet 1699, som var året for alterskrankens fremstilling samt året, hvor kongen døde.

På en dukat fra 1691 kan man se et kronet spejlmonogram, hvor de ornamenterede C'er og femtaller er sammenslynget på en elegant måde, så de tynde linjer lige under kronen danner et fint lille hjerte,⁸¹ fig. 150. Spejlmonogrammet, som fremkom sidst i 1600-tallet, blev meget yndet, blandt andet fordi det æstetisk syntes at ramme den eftertragtede form for elegance, som tiden dyrkede. Specielt under den efterfølgende konge, Frederik 4., blev det yderligere anvendt og værdsat både af kongen og adelen, ligesom det såkaldte borgerlige aristokrati, der var vokset frem efter enevældens indførelse begyndte at bruge monogrammer.

Gennem middelalderen havde hver enkelt landsdel i Danmark-Norge sit eget mål og sin egen vægt. Ordene var de samme, men alenmålet varierede, og skæppen havde forskelligt rumfang, ligesom pundet havde en afvigende vægt. Uden ensartethed var det vanskeligt at få overblik og udøve den retfærdighed, som den enevældige monark af Guds nåde påberåbte sig. Danske Kancelli udarbejdede derfor en forordning om ensartet mål og vægt i det dansk-norske rige, som kongen underskrev den 1. maj 1683.⁸² Efterfølgende blev der oprettet et justervæsen med monopol på fremstilling og salg af justeret mål og vægt, bl.a. målepinde og -snore samt lodder. Ole Rømer, "Vores Mathematicus" som kongen kaldte ham, fik ordre til at starte et "Prober Cantor", der kunne fremstille de "Originaler", som var forudsætningen for, at man kunne begynde at justere. Siden efteråret 1683 har Christian 5.s kronede monogram været det officielle justeringsmærke i landet, fig. 151. På flere af kongens monogrammer omslynger femtallet den nederste del af C'et.

Fig. 153

Marmoreret trævæg i Audienssalen på Frederiksborg Slot, hvor kunstneren Bracht under marmoreringen flere steder har malet C 5-monogrammer som en hyldest til kongen.

1675-79 samt kongens familie og forfædre af den oldenborgske kongeslægt. Endvidere ser man kongens valgsprog og monogram. Væggens træværk er marmoreret af Christian von Bracht og er en fuldendelse af hyldesten til Christian 5., idet åreerne i marmoreringen flere steder danner kongens monogram,⁸³ fig. 153.

I strandkanten ud for Skotterup ved Øresunds kyst står en stor sten med Christian 5.s monogram indhugget sammen med årstallet 1682, fig. 154. Stenen skal være rejst til minde om Christian 5., som i forbindelse med landets matrikulering i 1682 skænkede et smalt stykke jord ved Skotterup strand til begravelsesplads for omkomne søfolk.⁸⁴ Markstrimlen blev kaldt ”Russervænget” eller Russerkirkegården, fordi der også senere blev begravet et stort antal russiske marinesoldater, som slemt medtagne af skørbug blev sat i land fra en russisk flåde efter et øvelsestogt. De døde alle.

Nævnte forordning bestemte, at lodder på mere end et pund skulle støbes i jern, dog skulle lodder til rådhus og offentlige institutioner støbes i bronze. Lodder skulle på siden have indgraveret justeringsmærket - altså kongens monogram - samt årstallet for fremstillingen. Selv om Danske Kancelli i den nævnte forordning havde givet et forbillede på dette mærkes udseende (som vist i fig. 151), var mærket elleve år efter forordningens dato på en række lodder graveret helt anderledes, fig. 152.

Audienssalen på Frederiksborg Slot, som er indrettet af Lambert von Haven i perioden 1681-89, er én stor hyldest til Christian 5. Salen er udsmykket med malerier visende kongens sejr i skånske krig

Fig. 151

Et specielt Christian 5.-monogram under en krone med fire bøjler har fra 1683 været Danmarks officielle justeringsmærke vedrørende mål og vægt.

Fig. 152

Lod fra 1694 med kongens monogram, der er graveret helt anderledes end foreskrevet og tegnet i forordningen fra 1683 (se fig. 151).

Fig. 154

Sten i strandkanten ved Øresunds kyst i Skotterup, hvor Christian 5.s kronede monogram er indhugget sammen med årstallet 1682. Stenen er anbragt til minde om kongen, som det nævnte år skænkede et stykke jord til begravelsesplads for omkomne søfolk.

Fig. 155

Rækværket på S-broen ved Frederiksborg Slot danner en lang række af spejlmonogrammer med hvidmalede C'er og femtaller.

Stenen lå oprindeligt ud for "Russervænget", men i 1909 fik generaldirektør for de danske jernbaner Johannes W. Tegner den idé at flytte stenen ca. 250 meter nordpå til sin strandhave ud for lystgården "Povlinelyst", hvor han boede, og hvor stenen stadig står.

Bag Porttårnet på Frederiksborg Slot udgår den såkaldte S-bro. Broens jernrækværks slynger danner en lang række spejlmonogrammer med hvidmalede C'er og femtaller, fig. 155.

Christian 5. har i så godt som alle sine monogrammer brugt arabertallet 5. Af grunde man ikke kender til, er der på en række af Danmarks første pengesedler trykt et kronet spejlmonogram med to C'er og et romertal fem (V). Dette helt specielle Christian 5.-monogram sidder på 3.300 rigsdalersedler, fra 10 rigsdaler over 20, 25, 50 til 100 rigsdaler. Disse sedler blev trykt af Rentekammeret i 1695 i forbindelse med et personligt lån fra Kongen til købmand og skibsreder Jørgen Thormøhlen, Bergen, på 100.000 rigsdaler. Sedlerne er forsynet med kontrolnummer, værdi og udgivelsesdato.⁸⁵ Inden udbetalingen til Jørgen Thormøhlen blev en tredjedel af hver seddel (kaldet

kuponer) afrevet og opbevaret i Rentekammeret indtil tilbagebetalingen. I fig. 156 ses en 100 rigsdaler-seddel, hvor kuponen er sat sammen med resten af sedlen, og hvor man ser det helt ekstraordinære kongemonogram.

Et sted mere har denne konge brugt et romertal i sit monogram. Det er på en udateret mønt, der på bagsiden har et trippelmonogram med tre C'er i sammenslynget form under tre store kroner. Mellem de tre kroner er præget tre mindre kroner over romertallet fem (V).

Christian 5.s dronning Charlotte Amalie af Hessen-Kassel (1650

- 1714) blev gift med kongen i 1667. I forbindelse med kongens restaurering og fornyelse af slotte, kirker og andre bygninger blev kongeparrets monogrammer ofte anbragt ved siden af hinanden. For eksempel blev der uden om den bruskarokke sandstensramme omkring Rundetårns portal muret en sandstensindfatning, der afsluttes af en køllebue øverst. Inden for buen er der anbragt et skriftsbånd, hvorpå der i reliefversaler er skrevet: "SOLI TRIUNI DEO S" (Den ene treenige Gud helliget). Ved siden af dette bånd ses Christian 5.s almindelige monogram og Charlotte Amalies monogram begge med laurbærkrans omkring og under en kongekrone - alt hugget i sandsten. Dronningens monogram er et stort C omkring et specielt formet A, fig. 157.

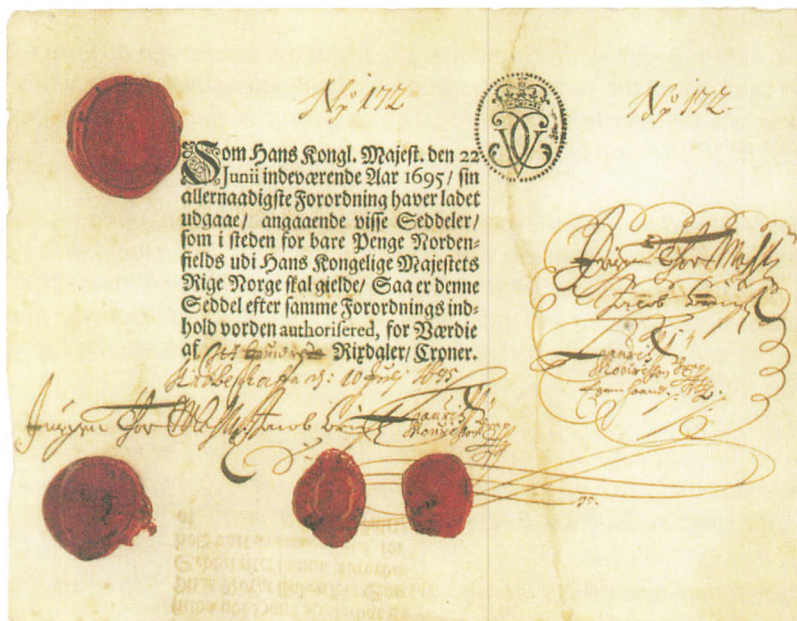

Fig. 156

En af landets første pengesedler fra 1695, hvor kongen fik anbragt et kronet spejlmonogram med et C og tallet fem. Det specielle er her, at tallet fem er et romertal i stedet for som ellers anvendt et arabertal (Høiland).

Dronningen døde på Charlottenlund Slot i 1714 (slottet opkaldt efter hende). Hun blev gravsat i Højkoret i Roskilde Domkirke. På hendes sarkofag er i en kartouche en anden type monogram: et stort C omkransende et mere regelmæssigt bogstav A end det netop omtalte på Rundetårn, fig. 158.

Frederik 4.

Frederik 4. - konge fra 1699 til 1730 - har i sit mest kendte monogram, der er et smukt kronet spejlmonogram, to F'er og to firtaller. De første eksempler herpå ses allerede på mønter fra 1700 og 1701. Endvidere findes monogrammet på det slot, som Frederik, medens han var tronfølger, fik inspiration til på rejser i Italien, Frankrig, Tyskland og Holland. Han fik i 1699 af sin far, Christian 5., 14.000 rigsdaler til at bygge for. "Zu dem Bau des Hauses Fri-

Fig. 157

Dronning Charlotte Amalies kronede monogram omkranset af bladranker på sandstensindfatningen ved Rundetårns portal.

Fig. 158

På dronning Charlotte Amalies sarkofag i Roskilde Domkirke ses også dronningens monogram med et C og et A. Der er her tale om et mere almindeligt A end samme bogstav i monogrammet på Rundetårn (fig. 157).

ederichsberg”. Det er første gang, at dette navn på den i dag kendte bydel Frederiksberg forekommer, og det er naturligvis Frederiksberg Slot, der her er tale om. Få måneder senere døde Christian 5., og Frederik 4. blev kronet til konge. Slottet blev bygget i perioden 1701 til 1704 samt 1707 til 1709. Byggeriet i sidste periode omfattede også slotskirken, der blev indviet 1710.⁸⁶ Fra dette år stammer det gyldne spejlmonogram, der i gylden kartouche på rund rød baggrund sidder på forkanten af lydhimlen over prædikestolen. Over monogrammet en guldkrone med otte bøjler og rød puld, fig. 159.

I 1706 sendte Frederik 4. to tyske pietister til den danske koloni Trankebar på Koromandelkysten i den sydlige del af Forindiens østkyst for at missionere blandt koloniens indbyggere. Indtil 1820 var Trankebar sæde for dansk protestantisk missionsvirksomhed i hele Indien. Missionærenes arbejde blev dog besværliggjort af det levned, europæerne førte i kolonierne samt af de danske embedsmænd, som udsatte dem for grove chikanerier. Alligevel fik det danske Missionskollegium bygget en kirke, Ny Jerusalem Kirke, der blev indviet i 1718. På kirkens gavl over indgangsdøren ses den dag i dag et fornemt kronet spejlmonogram. I dette og det tidligere omtalte Frederik 4.-monogram skærer linjerne i de to F'er og de to firtaller kun hinanden i den nederste del af monogrammet, fig. 160. Det skal nævnes, at kolonien i 1845 blev købt af British Eastindia Company.

I det danske ToldSkat Museum i København opbevares en stor samling såkaldte toldskilte, der lige fra tiden omkring 1650 skulle vise publikum vej til det kontor - Toldsted eller Toldkammer - hvor told eller afgifter skulle betales. Et af de allerældste bevarede skilte er af træ og er egentlig ikke et toldskilt, men derimod et ”Consumptionsskilt”. Consumptionen var den afgift, der skulle betales, når varer blev ført fra landet ind i købstæderne. Skiltet er fra Køge og er fra ca. 1712. Det bærer Frederik 4.s kronede spejlmonogram og påskriften (i forkortet form): ”Kongelig Majestæts Consumptions Cantor”. Skiltet blev i 1970-erne fundet i ruinerne af ejendommen Nørregade 24, Køge. Her boede fra 1712 til 1723 byens konsumptionsforvalter. Efter den officielle benyttelse, blev skiltet degraderet og anvendt som en del af husets loftforskalling. Spejlmonogrammet er af den almindelige type for denne konge, men her rækker de to firtallers spidser ind over de to F'ers lodrette streger, fig. 161.

Fig. 159

Den gyldne kronede kartouche på rød baggrund på forkanten af lydhimlen over Frederiksberg Slotskirkes prædikestol med Frederik 4.s gyldne spejlmonogram.

En anden type af Frederik 4.s spejlmonogram kan ses på loftet i Indenrigsministeriets mødesal.

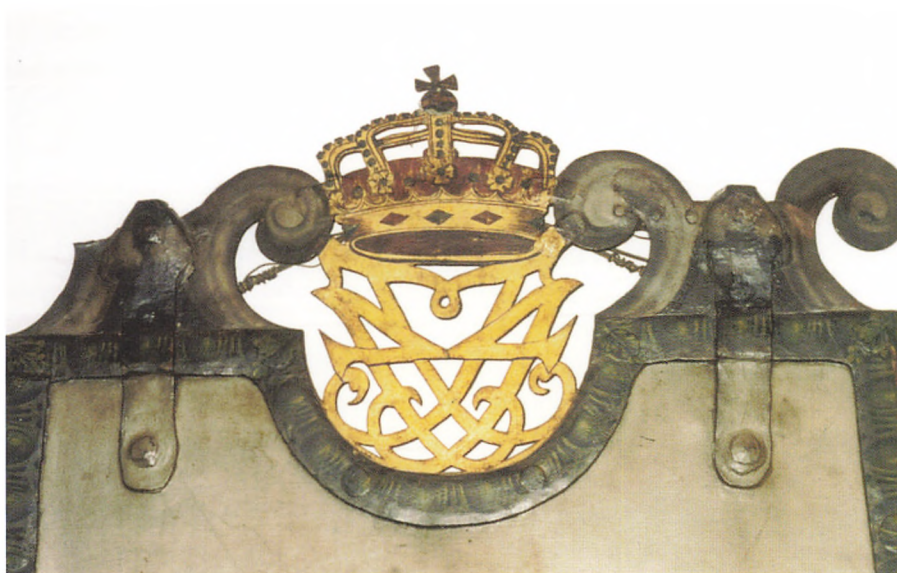

Fig. 162

Øverst på Helsingør Færgelavs skilt fra 1832 ses også Frederik 4.s fornemme spejlmonogram (Helsingør Bymuseum).

Et lignende monogram er anvendt på Helsingør Færgelavs skilt fra 1832. Øverst er det kronede spejlmonogram og nederst teksten: "Færgе Mændenes Laugs Huus". Skiltet er i dag opbevaret på Helsingør Bymuseum. Monogrammet kan ses på fig. 162.

Et helt ekstraordinært ornamenteret spejlmonogram blev fra først i 1700-tallet brugt som vandmærke i papirer fremstillet i slægten Drewsens papirfabrik "Strandmøllen" på Strandvejen ved Mølleåens udløb i Øresund. Det flotte kronede spejlmonogram blev specielt anvendt til Strandmøllens smukke håndgjorte papirer,⁸⁷ fig. 163.

Frederik 4. oprettede ved fundats af 21. juli 1727 Det kongelige Vajsenhus, der skulle tage sig af forældreløse børn. Vajsenhuset havde til huse i en ejendom på Nytorv i København, hvor børnene boede. Fra 1799 blev børnene anbragt hos private familier og fik undervisning på Vajsenhus-skolen. Foruden fri skolegang fik vajserne en årlig pengeunderstøttelse og hjælp til ud-

Fig. 160

Samme monogram som i fig. 159 kan ses på gavlen over indgangsdøren til Ny Jerusalem Kirke i den tidligere danske koloni Trankebar.

Fig. 161

Et af de allerældste bevarede toldskilte fra omkring 1650. Skiltet bærer Frederik 4.s kronede spejlmonogram (TSM).

Fig. 163

Et ekstraordinært ornamenteret spejlmønogram for Frederik 4. blev anvendt som vandmærke i håndgjorte papirer fra slægten Drewsens papirfabrik "Strandmøllen" nord for København (DPV).

Fig. 164

Det kongelige Vajsenhus' bomærke der i en ellipseformet ramme indeholder et specielt kronet Frederik 4.-monogram, hvor F'et og firtallet har samme lodrette streg. Monogrammet står mellem et V og et H og har også årstallet 1727 for kongens oprettelse af Vajsenhuset med. Det kgl. Vajsenhus' Forlag anvender samme bomærke.

dannelse. Det kongelige Vajsenhus fik et bomærke, som i en ellipseformet ramme var et specielt kongemonogram bestående af et kronet F 4, hvor F'et og firtallet havde samme lodrette streg. Monogrammet står mellem et V og et H og har endvidere årstallet 1727, fig. 164.

På et "Prospekt af Kjøbenhavn", der er tegnet efter et broderi på Rosenborg udført af Jochim Wriede i 1702, ses ved siden af Københavns byvåben både kongens og dronningens monogram. Kongens er det almindelige kronede spejlmønogram i en bladkrans holdt af en engel. Dronning Louise af Mecklenburg-Güstrow (1667 – 1721), som blev gift med Frederik 4. i 1695, har ligeledes sit kronede spejlmønogram - bestående af to af bogstavet L i en elegant udførelse - i en bladkrans, der holdes af en engel,⁸⁸ fig. 165.

Kongen havde ved et maskebal på Koldinghus lært den unge adelsfrøken Anna Sofie (1693-1743), datter af storkansler Conrad Reventlow, at kende. Han bortførte hende fra Clausholm Slot i 1712 for straks efter at gifte sig med hende "til venstre hånd". "Til højre hånd" giftede han sig med hende i 1721, 19 dage efter dronning Louises død og to dage efter dennes bisættelse i Roskilde Domkirke. Samme år kronedes Anna Sofie i Frederiksborg Slotskirke og blev dermed den første ikke-fyrstelige dronning i Danmark i århundreder. Parret fik udarbejdet et alliancemonogram, der bl.a. kan ses på uniformsknapper.⁸⁹ Under en kongekrone er placeret et enkelt F over et firtal samt et A over et S, fig. 166. Dronningen fik tegnet et flot kronet monogram til sig selv, som bl.a. blev anbragt på en række bogrygge i hendes store samling af sjældne gamle bøger i helbind af sort eller brunt læder. Et eksempel herpå kan ses på "La Bible" i sort skind, trykt i Genève 1605,⁹⁰ fig. 167.

Christian 6.

Denne konge, der var født i 1699, var Danmarks konge i perioden 1730-46. Han skammede sig over sin fader Frederik 4.s sædelige vandel og forbød - måske af den anførte grund - enhver form for offentlige forlystelser, hvilket bevirkede, at almindelig kedsomhed sænkede sig over landet. Han var dog både flittig og samvittighedsfuld i sin gerning, og blev kendt for at forbedre fattigfolks kår.

Fig. 165

Dronning Louises kronede spejlmonogram på et "Prospekt af Kjøbenhavn" udført af Joachim Wriede 1702 efter et broderi på Rosenborg. Spejlmonogrammet sidder i en bladkrans, som holdes af en engel (Carl Bruun, Kjøbenhavn, København 1887 – 91).

Fig. 166

Frederik 4. og dronning Anna Sofies aliancemonogram på en uniformsknap med kongens F over tallet fire og dronningens A over et S (Rosenborg).

Fig. 167

Dronning Anna Sofies eget private spejlmonogram, som hun bl.a. anbragte på en lang række bogrygge i hendes store samling af sjældne gamle bøger. Her monogrammet på ryggen af "La Bible" i sort skind (KB).

Denne konges monogram var altid et spejlmonogram. Det var enten udført med ganske enkelte streger eller på en facon, hvor bogstaver og tal skulle minde om grene og blomster. Eksempler på sidstnævnte facon ses på et stort antal af kongens forordninger, placater eller lignende, bl.a. på en "Forordning Angaaende De Fattiges Væsen i Danmark - Friderichsborg Slott d: 6 Octobr. 1731", hvor man tydeligt ser blomsterrankerne, fig. 168.

Der skal også vises et par eksempler på kongens mere almindelige monogram. På Frederiksborg Slot findes et fornemt skab, der indeholder en voks-

Fig. 168

Christian 6. anvendte som sit officielle monogram udelukkende to typer af kronede spejlmonogrammer. På mange forordninger ses typen, hvor bogstaver og tal skulle minde om grene og blomster. Her ses det på en forordning om "De Fattiges Væsen i Danmark" (RA).

Forordning,
 Angaaende
De Fattiges Væsen
 i Danmark.
 Friderichsborg Slott d: 6 Octobr. 1731.

Printet ved Hans Kongl. Majestæts og Universitets Bogtrykkeri.

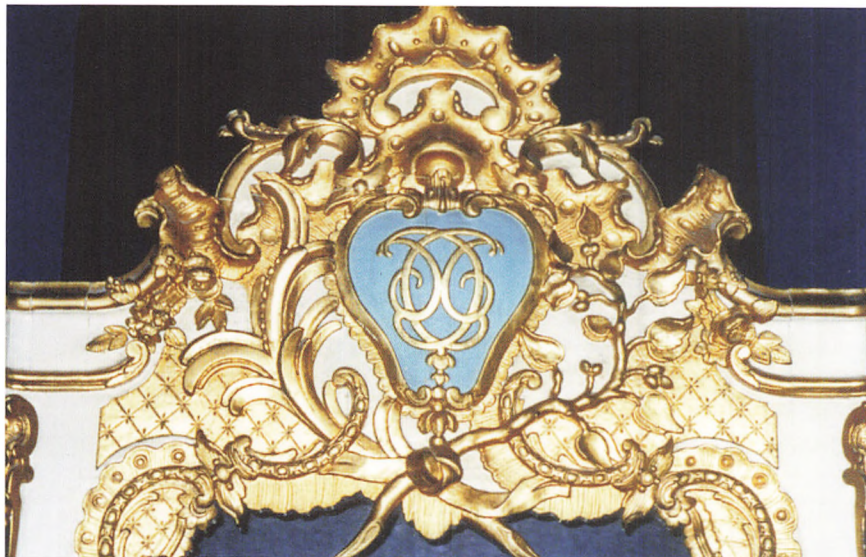

Fig. 169

Et mere almindeligt spejlmonogram (her uden krone) for Christian 6. kan ses i et blå felt øverst på et skab, der står på Frederiksborg Slot og indeholder en voksfigur af kongen.

figur af Christian 6. Øverst på skabet er i et blå felt omgivet af en gylden, finurlig ornamenteret kartouche anbragt kongens spejlmonogram. Monogrammet er her undtagelsesvis uden kongekrone, fig. 169. Skabet er udført af hofsnedker Diderich Schäffer.

På Orlogsmuseet opbevares en galionsfigur fra orlogsskibet "ELEPHANTEN" søsat i 1741. Galionsfiguren er elefantens kronede hoved, hvor der på elefantens pande i et rødt felt omgivet af en gylden bladkrans er placeret det kongelige monogram, fig. 170. På snabelen ses i et lille blå felt også omgivet af en gylden blad-

krans et gyldent D. Forfatteren fik på Orlogsmuseet to forklaringer herpå:

1. D'et betyder simpelthen DANLÆ (Danmark).
2. D'et står for navnet på en af kongens søofficerer, general-admiralløjtnant Frederik Danneskiold-Samsøe, der var chef for den danske marine fra 1735 til 1747 og var i øvrigt barnebarn af Christian 5. og Sophie Amalie Moth og dermed en fætter til Christian 6.

Fig. 170

Galionsfigur fra orlogsskibet ELEPHANTEN søsat 1741. I rødt felt i elefantens pande ses kongens spejlmonogram - kronen sidder på elefantens hoved. Bogstavet "D" på elefantens snabel betyder enten Danmark eller kongens fætter, søofficer Frederik Danneskiold-Samsøe (Orlogsmuseet).

Endelig skal der vises en af de fine stolestadegavle i Skt. Budolfi Kirke i Aalborg. Under Christian 6. fik kirken nyt orgel og nye stolestader. På gavlene er nederst placeret det danske kongevåben - denne betegnelse for at pointere, at det ikke er Christian 6.s våben, idet kongevåbenet ved Slesvigs indlemmelse i det danske rige i 1721 blev ændret således, at Slesvigs to løver blev flyttet fra midterskjoldet til hovedskjoldet og anbragt under de tre Kalmar-kroner. Det kan være en fejltagelse fra våbenmalerens side, men kan også være et våben, der har siddet på de gamle stolestader. Øverst på gavlen er kongens gyldne spejlmonogram placeret i rødt felt omgivet

af en grøn ramme under en stor kongekrone. Det bemærkelsesværdige ved denne opstilling er de to vildmænd, som holder monogrammet, fig. 171. Vildmændene har normalt kun relation til kongevåbenet, og ses yderst sjældent i forbindelse med monogrammer.

Christian 6. blev som kronprins i 1721 gift med Sofie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach (1700-70). Hun oprettede Vallø Kloster i 1737 og i ”Fundats for Vallø Stift”, som Frederik 6. bekræftede og fornyede i 1838, står bl.a., at ”det skal være Abbedissen, Decanessen og Stiftsdamerne tilladt som udmærkelsestegn at bære en egen Orden”.⁹¹ Denne orden bestod af en bryststjerne med Sofie Magdalenes monogram samt et i rødt bånd hængende hvidt emaljeret guldkors også med dronningens monogram: et kronet S og M i sammenslynget form, fig. 172.

I nævnte fundats var også bestemt, at ”Vallø Stift fremdeles må have sit eget Vaaben, således som dette i sin Tid er blevet allernaadigst approberet, og som vedhæftede Tegning (se fig. 173) nærmere udviser. Bemeldte Vaaben maa ligeledes føres i Stiftets Segl, hvilket tillades aftrykt i rødt Vox”.

Vallø Stifts Våben, der som nævnt er tegnet i Fundatsen,⁹² kan blasoneres (beskrives) således: Det kronede skjold delt af guld hvori tre kronede blå løver omgivet af ni røde hjerter (Danmarks våben) og sølv hvori en rød ørn med Hohenzollerns sort/hvide mærke på brystet (Brandenburgs våben). I det kronede hjerteskjold Sofie Magdalenes monogram, fig. 173. Den latinske omskrift i oversat form: ”Sofie Magdalene af Guds nåde Dronning af Danmark og Norge Prinsesse af Brandenburg”. Endvidere ordet Fundatrix samt årstallet 1737 (Grundlagt 1737). Det skal bemærkes, at der er forskel på Sofie Magdalenes to monogrammer - de to bogstaver er kædet sammen på to forskellige måder og der er tale om to forskellige bogstavtyper.

Frederik 5.

Frederik 5. (1723-66), der efterfulgte faderen som konge i 1746, brugte flere forskellige monogram-typer. Den mest almindelige type var spejlmonogrammet med to F'er og to femtaller flettet elegant ind i hinanden, og hvor F'et som regel var højere end femtallet.

Fig. 171

Christian 6.s kronede spejlmonogram øverst på stolestadegavl i Budolfi Kirke i Aalborg. Monogramopsatsen holdes af de to vildmænd fra kongevåbenet. Nederst på gavlen et kongevåben fra før Christian 6.s tid!

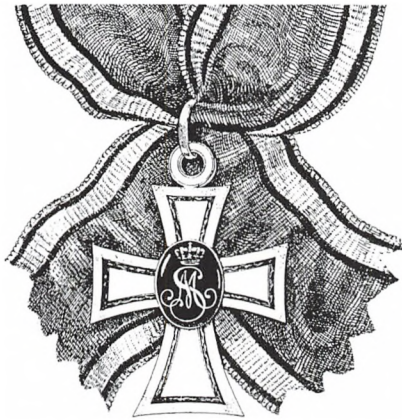

Fig. 172

Guldkorset med dronning Sofie Magdalenes kronede monogram fra den orden dronningen indstiftede som et udmærkelsestegn til abedisser, decanesser og stiftsdamerne på Vallø Kloster. Det var dronning Sofie Magdalene, som oprettede klosteret i 1737 (KDR).

Fig. 174

Det Kongelige Danske Skildre-, Billedhugger- og Bygnings-Academie fik ved indvielsen i 1754 af Frederik 5. tilladelse til at anvende et stort og et lille segl indeholdende det kongelige kronede monogram. I det store segl var spejlmogrammet omgivet af palmeblade og blomster, og i det lille segl var det et enkelt kronet monogram med kun et F og tallet fem som romertal (Thurah).

På kongens 31 års fødselsdag i 1754 blev Det Kongelige Danske Kunstakademi grundlagt under navnet Det Kongelige Danske Skildre-, Billedhugger- og Bygnings-Academie. Akademiets hjemsted blev slottet Charlottenborg i København. I forbindelse med indvielsen gav Frederik 5. akademiet tilladelse til at anvende et stort og et lille segl indeholdende det kongelige kronede monogram. I det store segl var det kongens spejlmogram omgivet af palmeblade og blomster. Seglets omskrift lyder: "SIGILLUM REGIAE ACADEMIÆ PICTORUM ARCHITECTORUM QVÆ" (Segl for det kgl. Akademi for billeder, skulpturer, arkitektskole), fig. 174.

Det lille segl var helt specielt, idet monogrammet her var et kronet F og et romer-femtal (V) - dette segl

ses også i fig. 174. Omskriften var den samme som på det store segl blot i en lidt forkortet form.

Fig. 173

Vallø Stifts kronede våbenskjold som det blev approberet af kongen i 1737. I det kronede hjerteskjold dronningens monogram (KDR).

I perioden 1752-57 blev der mellem Bredgade og Amaliegade i København bygget et hospital, der fik kongens navn, Kongelig Frederiks Hospital. Arkitekt Nicolai Eigtved stod for hovedbygningen, og generalbygmester Laurids de Thurah byggede de fire pavilloner. Også hospitalet fik af kongen lov til at bruge et segl med et kronet Frederik 5.-monogram.⁹⁴ Det var ganske enkelt: et F og et femtal i sammenslynget form. Seglets latinske omskrift: "SIGILLUM NOSOCOMII FRIDERICIANI" (Segl for Frederiks Hospital), fig. 175. Bygningen i Bredgade benyttedes som hospital til 1910. I 1926 åbnedes den som det nuværende Kunstindustrimuseum.

Ovennævnte helt enkle monogram har kongen anvendt flere steder. Bl.a. på koffardiflag som fartøjer på middelhavsfart skulle bruge. Frederik 5. beordrede i Forordning af 25. marts 1757 danske koffardiskibe på middelhavsfart til i det danske flag at tilføje kongens monogram for at undgå forveksling med Malteserordenens flag, der dengang mindede meget om Dannebrog.⁹⁵ Monogrammet skulle anbringes i flagets spuns (et firkantet felt i korsskæringen) i henhold til en tegning i forordningen, fig. 176.

På en enkelt mønt, en ”Marien Grosch” fra 1761, er der ved siden af dette enkle monogram tilføjet et stort ”R” (Rex = konge). Det blev senere almindeligt at de kongelige monogrammer indeholdt et R i betydningen ”Konge”.

Endelig skal vises et eksempel mere på kongens mest brugte monogram, nemlig spejlmonogrammet som det sidder over porten til Holmens Kirkes urtehave, fig. 177.

Frederik 5. var gift to gange; første gang med Louise af England fra 1743 til 1751. Dronningen brugte som sit eget monogram et spejlmonogram med to L'er vendt mod hinanden. Det kan ses i Laurids de Thurahs tegning ”Generel Grundtegning af det kongelige Slott ”Slott Fredensborg” med en del af parkanlægget”. I parkanlægget bag slottet har Thurah tegnet fire store bede, af hvilke de to af dem skulle indeholde henholdsvis kongens og dronningens monogram. Se et lignende monogram i fig. 205.

Fig. 175

Kongelig Frederiks Hospital, der blev bygget i perioden 1752-57, fik også kongens tilladelse til at benytte et segl med et kronet Frederik 5.-monogram. Det var også her et enkelt monogram med et F og et araber-femtal i sammenslynget form (Thurah).

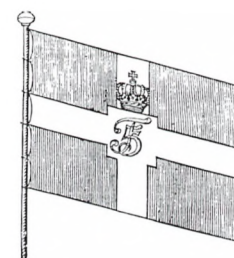

Fig. 176

Kongens kronede monogram blev fra 1757 anvendt på koffardiflag til brug på fartøjer på middelhavsfart for at undgå forveksling med Malteserordenens flag, der dengang mindede meget om Dannebrog (TSM).

Fig. 177

Frederik 5.s kronede spejlmonogram over porten til Holmens Kirkes urtehave.

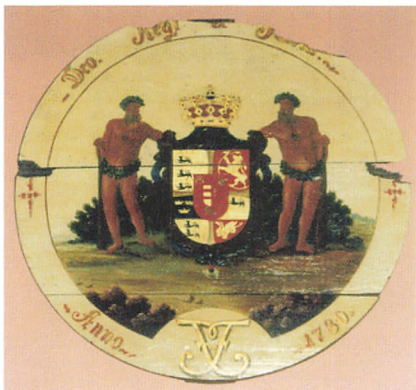

Fig. 178

Arveprins Frederiks spejlmonogram med blot to F'er på malet skive i Helsingør kongeligt privilegerede Skydeselskab. Arveprinsen var søn af Frederik 5. og blev senere far til Christian 8.

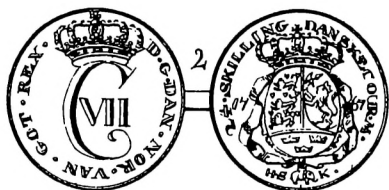

Fig. 179

Christian 7.s kronede monogram på en 24 skilling fra 1767. Syvtallet er her et romertal.

Kongens anden hustru var Juliane Marie af Braunschweig-Wolfenbüttel fra 1752 til sin død. I andet ægteskab fik kongeparret sønnen Frederik, født 1753. Han gik under navnet Arveprins Frederik og blev 1786 far til Christian, senere Christian 8.

Arveprins Frederik brugte et spejlmonogram med blot to F'er. Det kan bl.a. ses på prinsens malede skive i Helsingør kongeligt privilegerede Skydeselskab, hvor det i 1780 blev ophængt i skydeselskabets store sal, fig. 178.

Christian 7

Som ældste søn af Frederik 5. blev Christian (1749 – 1808) konge i 1766 som Christian 7. I denne konges tid blev grundlaget for det moderne Danmark skabt, bl.a. på grund af stavnsbåndets ophævelse i 1788. Men reelt var han faktisk kun konge til 1769 på grund af sindssyge. Majestæten led af skizofreni. Efter en udenlandsrejse vendte han i 1769 hjem sammen med sin læge J.F. Struensee, der i 1771 udnævntes til "geheimsekretær" (statsminister). Enkedronning Juliane Marie og arveprins Frederiks kabinetssekretær Ove Høegh-Guldberg gennemførte et statskup mod Struensee i 1772, der endte med dennes henrettelse.

Christian 7. brugte hovedsagelig to typer monogram: et med et C omkransende et syvtal samt et spejlmonogram med to C'er og to syvtaller. Også "R" for Rex er anvendt i enkelte af denne konges monogrammer. De nævnte syvtaller var oftest arabertal, men et af denne konges første monogrammer, som er præget på en 24 skilling fra 1767 - et år efter kongens tiltrædelse - viser et C omkransende et romertal syv, fig. 179.

Fra samme år er romertallet anvendt endnu engang. Det er på et rundt skilt fra Post Stations Gaarden i Assens, hvor man har et kronet C, der omgiver et R (for Rex) og et romertal syv (VII). Øverst på skiltet teksten: "Kongelig Post Stations Gaard".⁹⁶ Skiltet er fra 1767. Nederst på skiltet et gyldent posthorn. Monogrammet er omgivet af bladranker, fig. 180.

Af de mere almindelige monogrammer har man spejlmonogrammet på mange mønter samt på kongens Forordninger og Placater. Et kronet spejl-

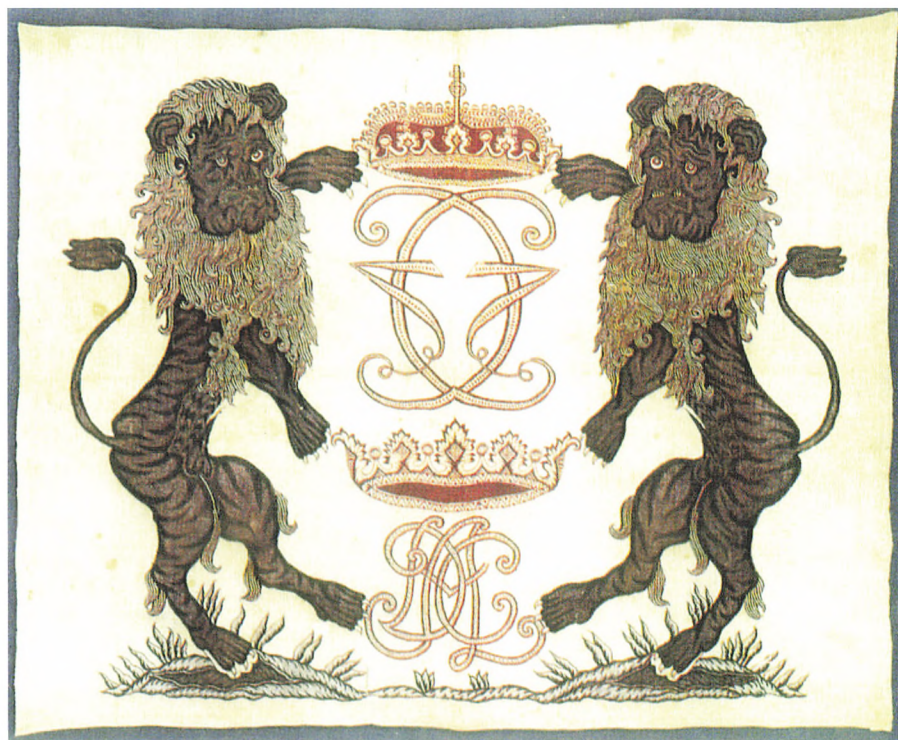

Fig. 182

Indisk maleri på kanvas fra Trankebar omkring 1770 med et fornemt kronet spejlmonogram for Christian 7. Under det kongelige monogram er malet Dansk Asiatisk Compagnis monogram med bogstaverne D A C flettet ind i hinanden under en åben krone. Opsatsen med de to monogrammer holdes af to oprejste løver. Det menes, at maleriet skulle have prydet det Dannebrogss-splitflag, som Asiatisk Compagni havde tilladelse til at føre (NM).

monogram er anbragt på Placat af 5. februar 1781 om udeblevne "Søe=Folk". Monogrammet er omgivet af bladranker, hvori hænger Elefantordenen, fig. 181.

Et indisk maleri på kanvas udført i Trankebar omkring 1770 viser Christian 7.s kronede spejlmonogram over monogrammet for Dansk Asiatisk Compagni med bogstaverne D A C flettet ind i hinanden under en åben krone.⁹⁷

Fig. 180

Skilt fra Post Stations Gaarden i Assens med Christian 7.s monogram: et stort kronet C omslutter et R for Rex og tallet syv som romertal.

Christiansborg, den 5te Febr. 1781.

Fig. 181

Christian 7.s kronede spejlmonogram fra 1781 med to araber-syvtaller. Monogrammet, der er omgivet af bladranker, hvori Elefantordenen hænger, sidder på "Placat om udeblevne Søe-Folk" af 5. februar 1781.

Forordning,
 anlangende
 Et
Geheime Stats-Raad
 Oprettelse,
 med videre.
 Christiansborg-Slot, den 13 Februarii Ao. 1772.

Kjøbenhavn,
 Trykt hos Nicolaus Christian Hopffner, Directeur over
 Hans Kongel. Majestæts og Universitets Bogtrykkerie.

Fig. 183

Christian 7.s enkle monogram på en forordning fra 1772, hvor det sidder i en skjoldlignende kronet flade, der holdes af de to vildmænd fra kongevåbenet. Under monogrammet hænger Elefantordenen (TSM).

Fig. 184

På forsiden af Placat af 26. september 1788 om "Udførsel af Høe til fremmede Steder" ses Christian 7.s monogram i et kronet skjold, der holdes af de to vildmænd. Omkring og under skjoldet hænger både Dannebrogordenens og Elefantordenens bånd og insignier. Det hele er i et hermelins-våbentelt, der øverst har en kronet baldakin (TSM).

Fig. 185

Guldmønt fra 1775 med tre helt specielle Christian 7.-spejlmonogrammer, hvor de to C'er ikke rører ved de to syvtaller (Bruun Rasmussens Billedarkiv).

Monogramopsætningen holdes af to oprejste løver, fig. 182. Det malede stykke kanvas menes at være bestemt til at skulle have prydet det centrale felt, "spunsen", i kompagniets splitflag.

Det enkelte monogram med et C omkransende syvtallet findes også på et utal af Forordninger og Placater. På en Forordning af 13. februar 1772 om oprettelse af et "Geheime Stats=Raad" er forsiden prydet med kongens monogram, der her holdes af de to vildmænd fra kongevåbenet. Under monogrammet er ophængt Elefantordenen, fig. 183.

Denne konge eller hans rådgivende embedsmænd har ved udfærdigelse af de kongelige monogrammer skelet meget til kongevåbenet og dets pragtstykker.

På Placat af 26. september 1788 om "Udførsel af Høe til fremmede Steder" er monogrammet foruden de to vildmænd også forsynet med våbenteltet fra vores kongevåben. Skjoldet med C 7 er kronet, og våbenteltet er øverst forsynet med en kronet baldakin. Under denne opstilling ses både Dannebrogordenen og Elefantordenen, fig. 184.

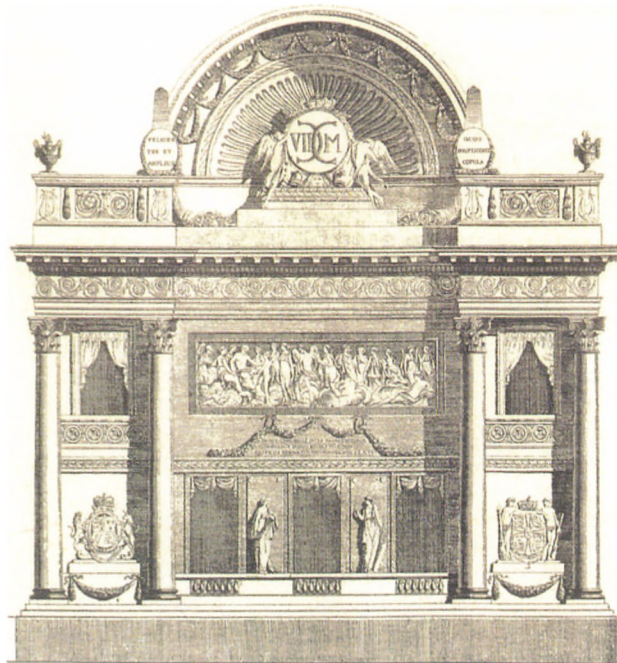

Fig. 186

Laurids de Thurahs tegning af en dekoration, som skulle have været opsat ved den engelske gesandts hus i forbindelse med dronning Caroline Mathildes indtog i København i 1766 (Thurah).

Endelig skal vises et helt specielt spejlmogram, hvor de to syvtaller ikke rører ved de to C'er. Tre af disse monogrammer kan ses på en guldmønt fra 1775 - en såkaldt "Christian dør". Omskriften er kongens valgsprog "GLORIA EX AMORE PATRIA" (Fædrelandets Kærlighed min Berømmelse), fig. 185.

Christian 7.s dronning Caroline Mathilde af England (1751-75) var søster til Georg 3. af England. Hun fik et monogram med et C og et M, hvor C'et var større end M'et og ligesom omklamrede det. Ved Caroline Mathildes indtog i København i forbindelse med brylluppet i 1766 blev der tegnet et alliance-monogram med et VII og et omvendt C for Christian 7. og et C og M for dronningen. Et af de eneste få bevarede alliance-monogrammer kan ses på Laurids de Thurahs tegning af en stor dekoration, som skulle have været rejst foran den engelske gesandts hus til ære for den nye dronning.⁹⁸ Planen blev dog aldrig til noget, fig. 186.

Dronningen fik på Christian 7.s fødselsdag den 29. Januar 1771 indstiftet en orden under navnet "Mathilde Ordenen". Den blev tildelt en snæver kreds, som

den nævnte dato deltog i kongens fødselsdagsfest. Ordenen var en krans bestående af 23 rosenstene med en anden type af dronningens monogram i midten: et stort M. Kransen er kronet med en kongekrone af brillanter, og ordenen er omgivet af to grønemaljerede myrtegrene, fig. 187. Kongen og Struensee fik desuden en fingerring af guld påsat Mathildeordenen i miniature.

Ordenen ophørte med at eksistere, da den unge dronning i 1772 blev landsforvist til Celle i den britiske besiddelse Hannover i Tyskland på grund af utroskab. Hun og Struensee havde stået i forhold til hinanden.

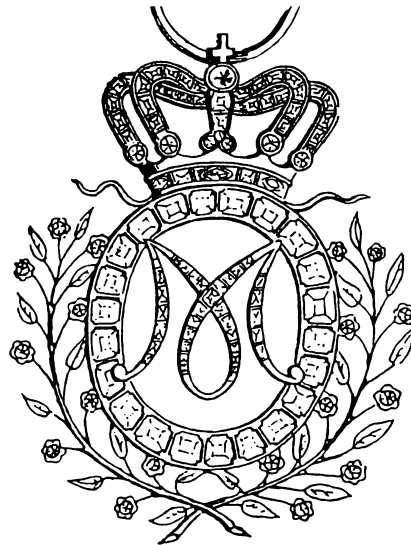

Fig. 187

”Mathilde Ordenen” indstiftet af dronning Caroline Mathilde i 1771 og tildelt bl.a. kongen og Struensee. Omkring dronningens private monogram en krans af 23 rosenstene under en krone af brillanter (KDR).

Kapitel 6

Frederik 6. til Frederik 9.

Frederik 6.

Ovennævnte Christian 7. og Caroline Mathildes søn født i januar 1768 blev den senere Frederik 6., som kom til magten som kronprins ved en stilfærdig paladsrevolution i 1784. Han besad den reelle regeringsmagt i 24 år som kronprins, og som salvet monark var han konge i 31 år til 1839, hvor han døde. Han oplevede bl.a. Københavns brand og Københavns bombardement, en statsbankerot samt i 1814 tabet af Norge. Til gengæld oplevede nationen en guldalder inden for malerkunst og litteratur.

Så godt som alle denne konges monogrammer var et kronet F R (R for Rex) over et romertal seks (VI). Denne type, hvor de to bogstaver F og R har fælles lodret bogstavstamme, blev almindelig for de efterfølgende konger med navnet Frederik, se fig. 34 og fig. 188 – 191 med flere.

Et tidligt monogram findes på et toldskilt fra Svendborg. Her sidder et ukronet monogram af den nævnte type i et kronet skjold. Under skjoldet følgende tekst: "Svendborg Told=Kammer og Consumtions Contoir", fig.188. Skiltet har ført en omflakkende tilværelse. I 1911 blev den prægtige krone sendt til det danske Toldmuseum. I 1982 blev resten af skiltet fundet på et loft. Det blev også sendt til Toldmuseet, hvor delene blev sammenføjet.⁹⁹ Under museets undersøgelse af skiltedelene blev det konstateret, at skiltet er fremstillet under Christian 7., hvis monogram oprindeligt har siddet på skiltet. Det er så ommalet i 1808 - det år hvor kronprins Frederik fik kongetitlen - og er så formentlig omkring 1840 endt på et loft.

To andre af Frederik 6.s officielle monogrammer kan ses dels på et altertæppe fra 1829 i Lyngby Kirke, hvor monogrammet er omgivet af en bladkrans, fig.

Fig.188

Frederik 6.s ukronede monogram i et kronet skjold som skilt for "Svendborg Told = Kammer og Consumtions Contoir" (TSM).

Fig. 189

Frederik 6.s monogram på et altertæppe fra 1829 i Lyngby Kirke.

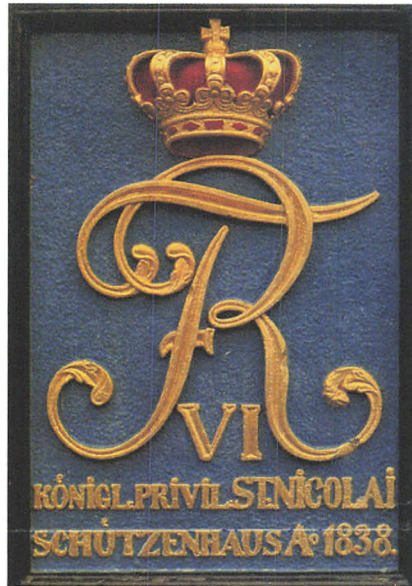

Fig. 190

Frederik 6.s monogram på stentavle opsat i 1838 i det kongeligt privilegerede St. Nikolaj Skyttegildes hus i Flensborg.

189, dels på en stentavle i det kongeligt privilegerede St. Nikolaj Skyttegilde i Flensborg. Gildets skyttehus er fra 1725. I 1838 blev huset udvidet og nævnte stentavle opsat, fig. 190.

Efterhånden som en lang række af de kongelige Forordninger, Placater eller lignende er behandlet, viser det sig, at det er på disses forsider, der jongleres mest med kongernes våbenskjolde og monogrammer. Om det er kongen selv eller kancelliets embedsmænd, der står bag dette, vides ikke, men for eksempel er der på en Plakat fra 1820 om ost og smør tilføjet to korslagte sværd til Frederik 6.s monogram, ligesom det er omgivet af to bladranker. Over monogrammets krone "et øje fra himlen", formentlig Guds øje, fig. 191.

Frederik 6. havde med sin dronning Marie Sofie Frederikke af Hessen-Kassel ingen sønner, så man måtte i 1839 gå tilbage i kongerækken for at finde en efterfølger.

Christian 8.

Frederik 6.s onkel, arveprins Frederik, var død i 1805. Hans søn, Christian (1786-1848), blev efter at have været konge i Norge i fem måneder fra 17. maj 1814 samt guvernør over Fyn, salvet til konge i Danmark i 1840 som den sidste enevoldskonge.

Christian 8. var den første konge, som i Placat af 11. december 1839 befalede en bestemt udførelse af det kongelige navne-ciffer. Placaten havde følgende ordlyd: "Kongen har befalede, at det Kongelige Navne=Chiffre i alle Tilfælde, hvor der er Brug for samme, skal udføres efter nedenstaaende Tegning". Den nævnte teg-

Kjøbenhavn, den 27de December 1820.

Fig. 191

På en Placat fra 1820 om ost og smør er der til Frederik 6.s kronede monogram tilføjet to korslagte sværd, der sammen med monogrammet er omkranset af to bladranke. Over monogrammet "et øje fra himlen" - formentlig Guds øje (TSM).

Milepæl fra 1854 på Strandvejen ved Snekkersten med Frederik 7.s kronede monogram med et sammenslynget F og R samt romertallet syv (VII) over "5½ MIIL" i rødt. På milepælens sokkel årstallet 1854.

Fig. 193

Maleri i Kronborg Slotskirke ophængt i forbindelse med kirkens renovering i 1838 med Christian 8.s officielle monogram i rødt skjold med krone, der holdes af to engle. Skjoldet er omgivet af Dannebrogordenens og Elefantordenens kæder med tilhørende insignier.

ordenens og Elefantordenens kæder med de tilhørende insignier. Skjoldet med monogrammet holdes af to engle, fig. 193. Nederst på maleriet følgende tekst: ”DET OEDELACHTIGE GUDS HUS REISTES PAA KONGENS BUD. HAM, SOM BESKLÆRMER KIRKEN, BESKLÆRMER GUD”.

Kongen har nogle få gange anvendt et mere enkelt monogram med et C omkransende et araber-ottetal. Det kan ses på de aftryk i træ i forbindelse med skibsmåling, som er foretaget med et brændejern, se fig. 38 og 39. Et tilsvarende monogram kan ses på kongens sarkofag i Roskilde Domkirke, fig. 194. Som illustrationerne allerede har vist, har tallene i de oldenborgske kongers monogrammer været både arabertal og romertal. I en lang periode var det arabertallene, der dominerede; fx for kongerne Christian 4., Frederik 3., Christian 5., Frederik 4., Christian 6. og Frederik 5. Begge typer tal ses

ning kan ses i fig. 192. Forfatteren skal beklage det lidt grålige og svage aftryk, men den godt 170 år gamle Placat, som forfatteren lånte til affotografering, var meget medtaget.

De allerfleste af kongens monogrammer er udført efter tegningen med C R VIII (altså romertal). Et eksempel herpå er et stort maleri ophængt i Kronborg Slotskirke i forbindelse med kirkens renovering i 1838. Det kongelige monogram sidder i et kronet rødt skjold omgivet af Dannebrog-

Fig. 192

Tegning af Christian 8.s monogram i Placat af 11. december 1839, hvilket skulle bruges som forbillede for efterfølgende udførelser af det kongelige monogram (TSM).

Fig. 194

På Christian 8.s sarkofag i Roskilde Domkirke er anbragt et ganske enkelt monogram med et C omkransende et araber-ottetal.

Fig. 195

Frederik 7. gav ligesom faderen befaling om, hvorledes hans monogram skulle udføres. Det skete i et Cirkulaire fra 1848. Den viste tegning af monogrammet indeholdt dog en stor fejl: Kronen manglede! (TSM).

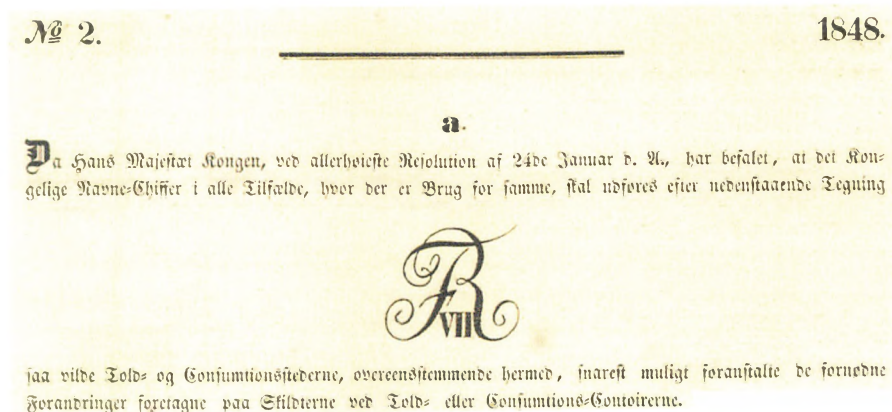
i Christian 7.s monogrammer, hvorefter der kom en periode med romertal: Frederik 6., Christian 8. og Frederik 7.

Frederik 7.

Christian 8.s eneste søn, Frederik (1808-63), blev under navnet Frederik 7. konge i 1848. Faderen havde rådet sin søn til at opgive enevælden til fordel for en fri forfatning. Den 5. juni 1849 underskrev kongen Grundloven. Enevælden var forbi, og Danmark blev et konstitutionelt monarki.

Frederik 7. indledte sin regeringsperiode med en krig, den såkaldte Treårskrig, mod de tysk-sindede slesvig-holstenere, der ønskede at frigøre sig fra Danmark. Danmark vandt denne krig.

Som sin far gav Frederik 7. også befaling om, hvorledes hans monogram skulle udføres. Det skete i "Generaltoldkammer- og Commerce-Collegii Circulaire No 2" i 1848. Uddrag af dette cirkulære ses i fig. 195, der er en affotografering af det originale dokument. Monogrammet

var samme type som faderens med forbogstav på navn, et R for Rex samt et romertal for nummer i kongerækken, her romertallet syv. Men der er en stor fejl ved tegningen i denne cirkulæreskrivelse, idet der mangler en kongekrone over monogrammet! Kronen hører altid med til de kongelige monogrammer. Denne konges blev dog alligevel vist med en krone over.

I 1848 blev der også i Generaltoldkammer- og Commerce Kollegiet udfærdiget en tegning med Frederik 7.s monogram, som skulle være forbillede for brændejern til brug ved skibsmåling,¹⁰⁰ fig. 196. Det var naturligvis i en mere grov udførelse, end det ovennævnte officielle monogram (fig. 195).

Det ”rigtige” monogram blev anvendt på de kongelige segl. Det ses bl.a. på et segl for det danske konsulat i havnebyen Libau i Letland, der blev oprettet i 1784.¹⁰¹ Byen hedder i dag Liepaja, fig. 197.

Desuden finder man dette monogram på en række toldskilte, bl.a. på et skilt fra Ebeltoft Toldkammer. Der er dog det specielle ved dette imponerende skilt i sort, guld med stjerne og omgivet af elefantordenens blå bånd og elefant, at det oprindeligt blev ophængt på toldkamrets mur allerede under Christian 7. Ved skiftet til kongerne Frederik 6., Christian 8. og Frederik 7. er skiltet blot blevet malet om, fig. 198. Skiltet, der blev kasseret i 1852, hvor Toldvæsenet gik over til skilte i de oldenborgske farver, findes nu på ToldSkat Museet.

Fig. 198
Gammel fornemt toldskilt fra Ebeltoft Toldkammer. Oprindeligt malet med monogram for Christian 7., resterne af et stort C kan stadig skimtes. Siden ommalet til Frederik 6., Christian 8. og til sidst til Frederik 7. (TSM).

Fig. 196
Tegning fra Generaltoldkammer- og Commerce Kollegiet med en lidt grovere type af Frederik 7.s monogram som forbillede for brændejern til brug ved skibsmåling (TSM).

Fig. 197
Frederik 7.s officielle monogram i segl for det danske konsulat i havnebyen Libau i Letland. Byen hedder nu Liepaja.

Fig. 199

På en såkaldt Rigmønt fra 1856 er Frederik 7.s monogram blot et kronet F og romertallet syv (Høiland)

I forbindelse med ovennævnte toldskilt kan fortælles, at dronning Margrethe i 1987 under et besøg i Direktoratet for Toldvæsenets nye bygning i Amaliegade i København også så det daværende Toldmuseum. Ved skiltet fra Ebeltoft udrød dronningen ved første øjekast: ”Det kan ikke passe!“. Med sit skarpe øje for kongelige symboler kunne majestæten se, at skiltet ikke var fra Frederik 7.s tid. Man kan på skiltet også tydeligt ane over- og underkant på det oprindelige store C for Christian 7.¹⁰²

På nogle mønter fra 1856 og 1857 er det kongelige monogram blot et enkelt kronet F og romertallet VII. Det kan ses på en ½ Skilling, den såkaldte Rigmønt, fra 1856,¹⁰³ fig. 199.

Fig. 200

Grevinde Danners monogram i form-skåret buksbom i Jægerspris Slotspark (foto: Torben Bill-Jessen).

Frederik 7. blev som kronprins i 1828 gift med Vilhelmine Maria, Frederik 6.s næst yngste datter. Kronprinsparret blev på grund af uoverensstemmelser skilt i 1837. Kronprinsen blev anden gang gift i 1841 med Caroline Charlotte Mariane af Mecklenburg-Strelitz. Prinsessen vendte dog hjem til Tyskland i 1844, idet hun ikke kunne acceptere sin mands forbindelse med den tidligere balletdanserinde ved Det kongelige Teater, modehandlerske Louise Rasmussen (1815-74). Hun blev viet ”til venstre hånd” med Frederik 7. i Frederiksborg Slotskirke i 1850. Ved denne lejlighed blev Louise Rasmussen tildelt titlen lensgrevinde Danner. Hun flyttede efter kongens tronbestigelse i 1848 ind på Christiansborg. Grevinde Danner oprettede såkaldte Frederik den Syvende-stiftelser i København og Jægerspris. Parret opholdt sig i øvrigt ofte på Jægerspris Slot i Hornsherred. I dag kan stadig ses kongens og grevindens store flotte monogrammer udført i formklippet buksbom i slotsparken. Grevinde Danners kan ses i fig. 200.

Til sidst under denne konge skal nævnes monogrammet på kongens sarkofag i Roskilde Domkirke. Her har ”designeren” leget lidt med arabertallet syv, idet det slynger sig flot op ad det store F, fig. 201.

Christian 9.

Frederik 7. havde i sine tre ægteskaber ingen børn, hvorfor prins Christian, søn af hertug Vilhelm af Glücksburg, i 1852 blev dansk tronfølger i henhold til den såkaldte London-Traktat. Christian nedstammede gennem hertug Hans den Yngre fra Christian 3.

Christian 9. (født 1818, konge fra 1863 til 1906) fik takket være sine børns internationale ægteskaber og tronbesættelser betegnelsen ”Europas Svigerfar”.

Denne konge udgav også ved sin tiltræden som regent et cirkulære med henvisning til, hvorledes det kongelige monogram skulle udformes, se fig. 40. Dette monogram blev anvendt på skilte foran statsinstitutioners bygninger, fx toldkamre og posthuse. Et eksempel herpå kan ses på et skilt fra den dansk-tyske grænse fra sidst i 1860’erne, altså Kongeå-grænsen. I modsætning til de fleste statsskilte, der var ellipseformet, havde nævnte grænse-skilt form som et skjold, fig. 202. Skiltet havde været placeret på en træpæl foran et af de vestlige grænsetoldkamre og blev i forbindelse med etableringen af nye toldsteder efter 1920 anbragt på toldbygningen i Kruså. Skiltet opbevares i dag på ToldSkat Museet.

Det officielle monogram blev dog ikke brugt altid. Efter en renovering af Esrum Kloster, der blev afsluttet i 1882, blev opsat et kronet stenrelief-monogram med årstallet 1882 og et stort C omsluttende et araber-nital, fig. 203.

Fig. 202

Toldskilt fra den dansk-tyske grænse sidst i 1860’erne, altså Kongeå-grænsen. I det skjoldformede skilt ses Christian 9.s officielle monogram (TSM).

Fig. 201

I monogrammet på Frederik 7.s sarkofag i Roskilde Domkirke ses arabertallet syv slynge sig flot op ad det store F.

Fig. 203

Christian 9.s kronede stenrelief-monogram med årstallet 1882 som det sidder over en indgang til Esrum Kloster.

Så trods cirkulæret om monogrammets udseende blev under denne konges regeringstid anvendt både romertal og arabertal, ligesom der blev brugt andre typer af monogrammet end det i cirkulæret nævnte.

Et noget lignende monogram, her med nitallet som romertal, blev anbragt over hovedindgangen til Helsingør Toldkammer, der blev tegnet af kgl. bygningsinspektør, arkitekt J. D. Herholdt og indviet i 1891, fig. 204. Monogrammet er omgivet af en laurbærkrans og bladranker.

Nitallet som arabertal ses også i Skt. Hans Kirke i Odense. Kirken, der er en tidligere Johanniterklosterkirke fra 1400-tallet, blev i 1880 renoveret og fik i den anledning opsat både kongens og dronningens spejlmonogrammer. De to flotte monogrammer, kongens med to C'er og to nitaller, dronningens med to L'er fint snoet ind i hinanden, er anbragt på brystværnet til den ene af de to balkoner omkring orgelet, fig. 205.

Christian 9. og dronning Louise havde guldbryllup den 26. maj 1892, på hvilken dag der ifølge et reskript fra kongen blev indstiftet et "Guldbryllupserindringstegn", der var udført efter tegning af dronningen. I det nævnte reskript stod bl.a.: "Da Vi have besluttet i Anledning af Vort og Vor høitelskede kære Gemalinde Hendes Majestæt Dronningens Guldbryllup at anordne Prægningen af et Erindringstegn, som Vi til Minde om denne lykkelige Højtid have tildelt saavel Vor nærmeste Slægt og Medlemmer af fremmede Fyrstehuse som og andre, der på forskellig Maade have været knyttede til Os og vort Hof, saa ville Vi med Hensyn til dette have fastsat følgende nærmere Bestemmelser. Tegnet, som benævnes "Erindringstegn i Anledning af Kong Christian den Niendes og Dronning Louises Guldbryllup", er, som vedføjede

Fig. 204

Christian 9.s monogram over hovedindgangen til Helsingør Toldkammer, der blev indviet i 1891.

Tegning udviser præget i Guld, som Vi nærmest have forbeholdt fyrstelige Personer, i Sølv og i Bronze”.¹⁰⁴

Hvem sølv- og bronzetegnet var bestemt til, står der ikke noget om i reskriptet. Tegnet viser kongeparrets alliancemonogram i rød og hvid emalje med et C og et L i sammenslynget form fritstående i en kronet Myrtekrans af guld (sølv eller bronze). I Myrtekransen er præget årstallene 1842 og 1892, fig. 206.

På kongens sarkofag i Roskilde Domkirke sidder i en kronet ellipseformet guldramme et guld-monogram på blå baggrund med et stort C omsluttende et arabernital, fig. 207.

Frederik 8.

Christian 9.s ældste søn, Frederik (1843 – 1912), blev konge efter faderen i 1906 under navnet Frederik 8. Han var en klog og forsigtig konge og støttede sig meget til sin familie, der som tidligere nævnt var fordelagtigt placeret på udenlandske troner.

Frederik 8.s officielle monogram var, som det efterhånden var kutyme: forbogstavet og et R for Rex samt tallet otte som romertal, alt under en kongekrone. Denne model blev bl.a. brugt på skiltene på statens bygninger, fx på et sjældent eksemplar af et toldskilt. Det har siddet på Skagen Toldkammerbygning, tegnet af arkitekten Hack Kampmann, der havde sin helt egen stil, hvad både tegning af bygninger samt tegning af skilte angik. Toldskiltet blev forsynet med en bred forgyldt ramme, så skiltet dermed udgjorde en del af bygningens udsmykning, fig. 208.

Samme monogram er brugt på bogryggene af en lang række fornemme, sjældne bøger i sort eller brunt helskind, som udgjorde kongens bogsamling. En stor del af den befinder sig i dag på Det kgl. Bibliotek

Frederik 8. har i næsten samme omfang som det netop omtalte monogram også anvendt et spejlmonogram med to F'er sammenslynget med et enkelt

Fig. 205

Christian 9.s og dronning Louises kronede spejlmonogrammer i Skt. Hans Kirke i Odense (foto: Jürgen Hoppmann, Slesvig).

Fig. 206

Erindringstegnet der blev tildelt en række personer i anledning af Christian 9.s og dronning Louises guldbryllup i 1892 (KDR).

Fig. 207

Christian 9.s monogram på kongens sarkofag i Roskilde Domkirke.

Fig. 210

Frederik 8. og dronning Louises alliance-spejlmønogram kan ses på en lejlighedsplade fremstillet af Den kgl. Porcelænsfabrik i 1906 - det år Frederik 8. overtog tronen efter Christian 9.. Kongens del af spejlmønogrammet minder om monogrammet i fig. 209, men her er så tilføjet to L'er for dronningen (Den kgl. Porcelænsfabrik).

Fig. 208

Frederik 8.s officielle monogram på et specielt udformet toldskilt fra Skagen toldkammer. Skiltet er fremstillet af arkitekten Hack Kampmann, som mente, at et skilt også skulle være en del af bygningens udsmykning (TSM).

Fig. 209

Frederik 8.s spejlmønogram på en bogryg i Det kgl. Bibliotek. Monogrammet består af to F'er og et araber-ottetal med lige overkant.

araber-ottetal, der skiftevis havde en lige og en afrundet overkant. Dette monogram blev bl.a. præget på en lang række mønter med teksten: "Kongeriget * Danmark * 5 øre (eller 2 øre)" på aversen og det nævnte kronede monogram på reversen. Endvidere ses det i stil med tidligere nævnte monogram på flere bogrygge i kongens bogsamling, fig. 209.

I 1906 overtog Frederik 8. tronen efter sin far Christian 9. I den anledning fremstillede Den kgl. Porcelænsfabrik en såkaldt lejlighedsplade med kongens og dronningens alliancemonogram: to F'er, ét ottetal (arabertal) og to L'er; endvidere årstallet 1906,¹⁰⁵ fig. 210.

I 1869 blev kronprins Frederik viet til prinsesse Louise af Sverige. Brudepigerne fik som minde om brylluppet en guldmedaljon (4,1 cm høj) belagt med rød og hvid emalje. Smykket var prydet med brudeparrets dobbelt- eller alliancemonogram, der var et spejlmonogram i rosensten under en guldkrone.¹⁰⁶ En af disse medaljoner, der har tilhørt en af brudepigerne Märta Eketrä, vises i fig. 211.

Kronprinsparret havde sølvbryllup i 1894, i hvilken anledning Den Kgl. Porcelænsfabrik også fremstillede en lejlighedsplatte til minde om dagen.¹⁰⁷ Den type platte havde også et kronet alliancemonogram med to F'er og to L'er samt årstallene 1869 og 1894 i blå farve, fig. 212.

Christian 10.

Christian 10. (1870 – 1947) blev regent i 1912. Han blev et nationalt samlingsmærke efter sit ridt over den dansk-tyske grænse ved genforeningen i 1920. Under 2. Verdenskrig vandt han befolkningens dybe hengivenhed for sin værdige og stejle holdning over for besættelsesmagten.

Som kronprins anvendte Christian et spejlmonogram blot med to C'er som sit mærke, se fig. 250. Som konge brugte Christian 10. hovedsagelig to monogram-typer. På statens bygninger samt i segl kendes det almindelige kronede kongemonogram med navnets forbogstav, et R for Rex samt et romertal. Det kunne ses på bl.a. postkontorernes og toldkamrenes skilte, fig. 213. En smuk variant heraf prydede Hjørring Toldkammer. Her var det igen arkitekt Hack Kampmann, som havde tegnet toldkammerbygningen, der blev bygget i 1914-15, samt designet det kronede skilt, der også havde et stort C samt bogstavet R og romertallet ti, men på en meget mere atypisk og elegant måde, fig. 214.

Fig. 212

En lejlighedsplatte fremstillet i Den kgl. Porcelænsfabrik til minde om kronprinsparret Frederik (8.) og Louises sølvbryllup i 1894 med et kronet alliancemonogram og de relevante årstal (Den kgl. Porcelænsfabrik).

Fig. 211

Guldmedaljon uddelt til brudepigerne ved Frederik (8.) og prinsesse Louises bryllup i 1869. På medaljonen ses brudeparrets alliancemonogram, der kan minde om en forloren funkisstil.

Fig. 213

Postskilt med Christian 10.s monogram af den almindelige type med forbogstavet C, R for Rex samt romertallet ti (X).

Den anden type var blot et C omkring romertallet ti. Det kan bl.a. ses den dag i dag over porten til DSB's direktion i Sølvgade, København. Her sidder monogrammet i et kronet skjold omgivet af bladranker, fig. 215. Bygningen, der var Generaldirektoratet for Statsbanernes hjemsted fra 1925, var en tidligere kaserne, Sølvgades Kaserne, der blev bygget i perioden 1765 – 69 og var et af den franske arkitekt Nicolas Henry Jardins mest monumentale arbejder. Kasernes grundplan er dannet over to F'er, der muligvis skal hentyde til Frederik 5.

Samme monogram også omgivet af bladranker findes på en ovn i "Klitgården" i Skagen og stammer fra den tid, hvor bygningen blev brugt af Christian 10. og dronning Alexandrines familie med sønnerne Frederik og Knud samt nogle af børnebørnene, fig. 216.

På en 25 øre med hul i midten fra 1924 ses på den ene side en kongekrone over hullet. Til venstre for hullet et stort C omkransende romertallet ti (X) og til højre et stort R. Monogrammet var altså delt i to dele.

Som et signal om passiv modstand mod tyskerne under 2. Verdenskrig producerede firmaet Georg Jensen Sølv et såkaldt kongemærke i form af et kronet Dannebrog, hvori et skjold med Christian 10.s monogram, et stort C omkring romertallet ti var anbragt, fig. 217. Mærket, som blev fremstillet i både sølv og guld, blev lanceret i forbindelse med kong Christian 10.s 70 års fødselsdag den 26. september 1940.¹⁰⁸ I perioden september 1940 til kongens død i april 1947 blev der solgt over en million af dette fornemme "Kongemærke". Overskuddet ved salget blev af sølvfirmaet skænket til kong Christian den Tiendes Fond. I dagbladenes omtale heraf blev "Kongemærket" af flere kaldt for "Ægte Danskheds tavse Tolk".

Fig. 214

Et helt specielt toldkammerskilt med Christian 10.s monogram, hvori vi igen har forbogstavet, R'et og romertallet 10, men på en mere elegant og atypisk måde. Skiltet er tegnet af arkitekt Hack Kampmann i forbindelse med, at han omkring år 1900 udarbejdede arkitekttegninger til Hjørring Toldkammer. Skiltet opbevares i dag på ToldSkat Museet.

Dronning Alexandrine brugte et stort kronet A som sit eget monogram. Det kan ses sammen med kongens i en glasmosaikrude i Birkerød Kirke, hvor de to monogrammer sidder på hver side af kongeparrets alliancevåben, fig. 218. Dronning Alexandrines våben er det mecklenburgske hertugvåben, da hun var datter af storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg. Det samme monogram sidder på dronningens sarkofag i Roskilde Domkirke.

Fig. 215

Christian 10.s monogram med kun et C og romertallet ti i et kronet skjold omgivet af to bladranker. Monogrammet sidder over porten til DSBs administrationsbygning i Sølvgade, København.

Fig. 216

På en ovn i "Klitgården" i Skagen sidder det enkle Christian 10.-monogram under en krone og omgivet af to egebladsrækker.

Fig. 217

Christian 10.s monogram på "Kongemærket" fremstillet af Georg Jensen Sølv i 1940 som et signal om passiv modstand mod tyskerne under 2. Verdenskrig (foto Lars Bjørn Madsen).

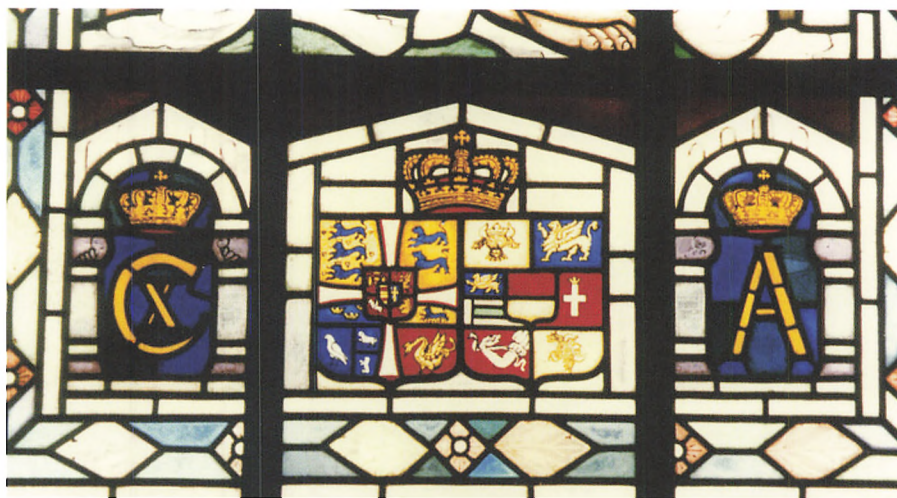

Fig. 218

Glasmosaikrude i Birkerød Kirke med Christian 10. og dronning Alexandrines alliancevåben bestående af det danske kongevåben og det mecklenburske fyrstevåben i midten samt de to kongelige personers kronede monogrammer.

Der kendes også et alliancemonogram for kongeparret. Det kan ses på en lejlighedsplade udført af Den Kgl. Porcelænsfabrik i 1912, hvilket år Christian 10. blev landets regent. Platten med alliancemonogrammet og årstallet 1912 findes på Jagtslottet "Gelbensande" i Mecklenburg,¹⁰⁹ der blev bygget i 1886 som sommerresidens for dronning Alexandrines forældre storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg og storfyrstinde Anastasia Mikhailovna af Rusland, fig. 219.

Frederik 9.

Frederik 9. (1899 – 1972) afløste faderen som regent i 1947. Han blev på grund af sin naturlige menneskelighed en af de hidtil populæreste danske konger. Frederik 9. var meget interesseret i søfart og musik. Som monogram brugte han samme type som sine nærmeste forgængere - det var et F og et R slynget ind i hinanden over et romertal ni (IX), alt under en kongekrone. Det kunne bl.a. ses på officielle skilte samt på en lang række danske mønter,¹¹⁰ 1 øre, 2 øre, 5 øre, 10 øre og 25 øre, fig. 220.

Som kronprins var det kongelige monogram et spejlmonogram blot med to F'er. En speciel model heraf blev til kongens 50 års fødselsdag i 1949 udformet af vennekredsen til brug på en fødselsdagsgave, et stålfad med billede af kongens jagthytte i Trend. Det var de to F'er med et anker i midten og en krone over hele monogrammet, som en hentydning til fødselarens interesse for søfart og den danske flåde,¹¹¹ fig. 221.

Fig. 221

Et uofficielt monogram på et stålfad, som Frederik 9. den 11. marts 1949 fik foræret af vennekredsen i anledning af 50 års fødselsdag. Ankeret hentyder naturligvis til kongens interesse for søfart og den danske flåde (Rosenborg).

Som konge har Frederik 9. også benyttet et fornemt spejlmonogram med to F'er og to nitaller (arabertal) omgivet af to bladranke, der foruden er bundet sammen med Dannebrogordenens rød/hvide bånd. Over det hele en særlig flot fremstillet kongekrone, fig. 222. Det nævnte spejlmonogram kan ses på orgelet i Trinitatis Kirke ved Rundetårn.

Da Frederik 9. som kronprins den 24. maj 1935 i Stockholm blev viet til prinsesse Ingrid af Sverige fik brudeparret af det svenske folk foræret to duger

Fig. 219

Fællesmonogram for Christian 10. og dronning Alexandrine som det er udfærdiget på en lejlighedsplatte af porcelæn til minde om kongens overtagelse af tronen i 1912 (Jagtslottet "Gelbensande", Mecklenburg).

Fig. 220

To typer af Frederik 9.s monogram på danske mønter (Nationalbanken).

Fig. 224

Førstedagskuvert fra den 21. maj 1985 (50-årsdagen for prinsesse Ingrid's ankomst til Danmark) med dronning Ingrid's personlige spejlmonogram: to I'er vendt mod hinanden under en krone (Frimærkekatalog "AFA Danmark 1986/87" og "AFA Danmark 2012").

og fire dusin servietter i linnedamask med glinsende mønster og mat bund. En del af mønsteret var kronprinsparrets kronede alliancemonogram med to F'er og to I'er i sammenslynget form, fig. 223. Duge og servietter var designet af Carl G. Widlund.¹¹²

Dronning Ingrid havde også sit eget personlige monogram. Det var to I'er vendt mod hinanden under en krone, altså også et spejlmonogram. Det blev bl.a. brugt på dronningens private brevpapir. Endvidere er det med dronningens tilladelse anvendt af Postvæsenet i forbindelse med udgivelsen af et frimærke med dronning Ingrid's portræt.¹¹³ Frimærket blev udgivet den 21. maj 1985, som var 50-årsdagen for prinsesse Ingrid's ankomst til Danmark. Monogrammet med de to I'er blev påtrykt udgivelsesdagens førstedagskuverter og var omgivet af teksten: "København V – Udgivelsesdag 21-5-85", fig. 224. Frimærkets motiv var et portræt af dronningen med en buket af margueritten *Chrysanthemum Frutescens* "Sofiero".

Fig. 222

Frederik 9.s kronede spejlmonogram omgivet af to bladranker, der er bundet sammen af Dannebrogordenens rød/hvide bånd. Spejlmonogrammet sidder på orgelet i Trinitatis Kirke i København.

Fig. 223

Kronprinsparret Frederik (9.) og Ingrids alliancemonogram med to F'er og to I'er i sammenslynget form på duge og servietter, som var nogle af bryllupsgaverne den 24.maj 1935 i Stockholm.

Ny skydebroderskive for Frederik 9. hvor Det kongelige Københavnske Skydeselskab på "Sølyst" straks efter kongens overtagelse af tronen i 1947 har tilføjet romertallet ni (IX). Denne skive afløste den tidligere skive for Kronprins Frederik.

Dronning Margrethe 2. og den kongelige familie

Dronning Margrethe 2.

Margrethe 2., der er født i 1940, blev den 14. januar 1972 - samme dag som faderen Frederik 9. døde - udråbt til regent af statsministeren på Christiansborg Slot i henhold til tronfølgerloven af 28. marts 1953. Ved tronskiftet valgte dronningen benævnelsen ”den anden”, selv om hendes navnesøster fra 1300- og 1400-tallet ikke var dronning af Danmark.

Hun blev student i 1959 og fortsatte herefter studierne på Københavns Universitet, Universitetet i Cambridge, Århus Universitet og Sorbonne-Universitetet i Paris. Hun er kendt for sin store interesse for arkæologi og kunst. På kunstens område har hun bl.a. udført fornemme bogillustrationer, messehagler og malerier.

Som prinsesse og tronfølger tegnede hun sit eget private monogram til brug på brevpapir, menukort, bordkort og lignende. Det bestod af to M'er der krydsede hinanden under en krone. Som regent anvender dronningen stadig dette monogram til helt private anliggender, fig. 225.

I et monarki er det kongelige navnetræk eller monogram et væsentligt led inden for offentlig design.¹¹⁴ Således skulle Margrethe 2. som regent også have et officielt monogram. Til det udarbejde hun selv et udkast, der efter rådgivning fra statens heraldiske konsulent blev rentegnet af arkitekt Claus Achton Friis. Det officielle monogram, som blev meddelt i Lovtidende kort efter regentens tiltræden, består af et højt M, ved hvis fødder ses et araber-tal og et R for ”Regina”. Det kan ses på statens bygninger (bl.a. på skiltene

Fig. 225

Dronningen Margrethes private spejlsymmetriske monogram, der anvendes på private breve og lignende. Dronningen benyttede det meget inden giftermålet med prins Henrik, men bruger det stadig lejlighedsvis.

Fig. 226

Dronning Margrethes officielle monogram som det bl.a. er anbragt på Livgardens skilderhuse.

Fig. 227

Det kronede officielle monogram med et stort M over "2" og "R", som blandt andet kan ses på en lang række statslige skilte. Her skiltet foran posthuset i Fredensborg.

på post- og telegrafbygninger samt på de tidligere toldkamre), på frimærker, livgardens og gardehusarernes faner og uniformer, sabel- og vagttasker samt på de røde skilderrude, fig. 226. Desuden smykker det også Dyrehavens røde porte nord for København. Postvæsenet har brugt det kongelige monogram på en søjle med en postrytter foran Fredensborg Posthus, fig. 227. Samtlige bøger i dronningens bogsamling, fx i Dronningens Håndbibliotek, får påtrykt det fornemme monogram i guld,

en tradition som er holdt i hævd siden Christian 7.s tid, se illustrationen på side 5. De kongelige monogrammer bruges også hyppigt på gaver og tekstiler i forbindelse med ceremonielle begivenheder som bryllup, barnedåb og andre mærkedage, hvor det ikke alene gør genstanden personlig, men også bidrager til, at den fremover bliver et minde om begivenheden.

Som den kunstner dronningen er, lavede hun også efter brylluppet med greve Henrik de Laborde de Montpezat den 10. juni 1967 udkast til et fællesmonogram eller alliancemonogram for parret. Her var det under en krone et centralt M og to H'er krydsende hinanden. De to H'ers buede tværstreger danner sammen med de to lodrette streger i de to H'er et lille hjerte forneden i monogrammet. Også efter overtagelse af tronen

Fig. 228

Regentparrets officielle fællesmonogram som her ses på bildøren til parrets Rolls-Royce "Store Krone". Under en enkelt og elegant kongelig krone er der et stort M svævende over to H'er i spejlmonogramfacon. Se monogrammet i større målestok i fig. 229.

Fig. 229

Regentparrets fællesmonogram på bilen "Store Krone". Bemærk det lille hjerte hvor de to H'er skærer hinanden.

Fig. 230

Regentparrets monogram ses her på en førstedagskonvolut fra 25 årsdagen for parrets bryllupsdag.

Fig. 231

Prinsgemalens forskellige monogrammer med det navn, som prinsen har givet dem:

- a. Klassisk H
- b. Klassisk kontur H
- c. Drage H
- d. Ægyptisk H
- e. Spejlmonogram H
- f. Gotisk h

De to første monogrammer kan betegnes som de officielle. De fire sidste bruger prinsen til mange forskellige formål, fx på bøger, hvor det som regel er anbragt på bogbindets forside.

bruger regentparret dette fællesmonogram, bl.a. på brevpapir fra Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond samt på bildøren til kongehusets Rolls-Royce "Store Krone", fig. 228. Monogrammet kan ses tydeligere i fig. 229. Det er endvidere brugt på førstedagskonvolutter i forbindelse med udgivelse af et frimærke med portræt af dronningen og prinsgemalen i anledning af regentparrets sølvbryllup den 10. juni 1992, fig. 230.

Nationalbanken indledte i 1989 en møntreform, hvorefter der blev slået nye danske mønter.¹¹⁵ På en-, to- og femkronemønterne blev præget et helt

specielt dronningemonogram med tre enkeltstående brede M'er over romertallet to (II) forbundet ved tre kongekroner, se fig. 35.

Prins Henrik

Prins Henrik anvender flere monogrammer. Prinsgemalens officielle monogram, der er tegnet af arkitekt og professor Naur Klint, er et stort H under en krone. Der er dog flere typer af dette store H, se fig. 231. Endvidere har prins Henrik selv givet idé til et kronet spejlmonogram samt et såkaldt gotisk monogram med et h med krone, fig. 235 og 236.

Det officielle monogram kan ses mange steder på vinslottet "Chateau de Caix", Cahors, Frankrig, for eksempel på møbler, vægge og havebænke, ligesom det bruges på de fleste af prinsens bøger, som i flere tilfælde er skrevet af ham selv. På bogbindets forside af bogen "Hviskende Brise - Digte" af prins

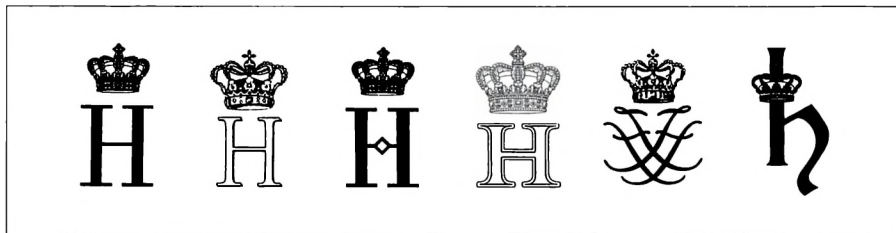

Fig. 234

Prinsgemalens notesbog med "Drage H"-monogrammet.

Henrik er anbragt det klassiske H i guldtryk, fig. 232. På prinsens brevpapir ses ligeledes samme monogram i blåt tryk, fig. 233. Hertil skal dog bemærkes, at prinsgemalen i lige så høj grad bruger brevpapir med sit eget våbenskjold indeholdende både Danmarks tre løver og ni hjerter (søblade) samt Montpezat-familiens løve under tre stjerner.

En notesblok på prinsens skrivebord er forsynet med

det monogram, som prinsen kalder "Drage H" i guldtryk, fig. 234 (svarer til fig. 231 c). Prins Henrik er kunstner ligesom sin hustru. Han producerer jernskulpturer, skriver bøger og digte samt er en dygtig pianist. Han har derfor som nævnt rent kunstnerisk bearbejdet sine monogrammer, hvilket har givet et par helt specielle resultater i form af et "Spejlmonogram H", der kan ses anbragt på en anden udgave af prinsens bog "Hviskende Brise - Digte", fig. 235 (svarer til fig. 231 e), samt det gotiske monogram med krone, der pryder prinsens bog "Chemin Faisant - Poemes", fig. 236 (svarer til fig. 231 f).

På et frimærke, som postvæsenet udgav til fordel for Verdensnaturfonden på prins Henriks 75 års fødselsdag den 11. juni 2009, sidder monogrammet "Klassisk Kontur H", der svarer til monogrammet i fig. 231 b.

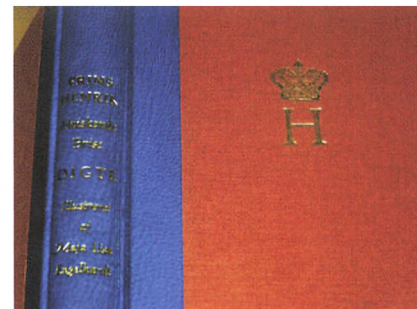

Fig. 232

Prinsgemalens officielle monogram med det klassiske H.

Fig. 233

Prins Henriks brevpapir med monogrammet.

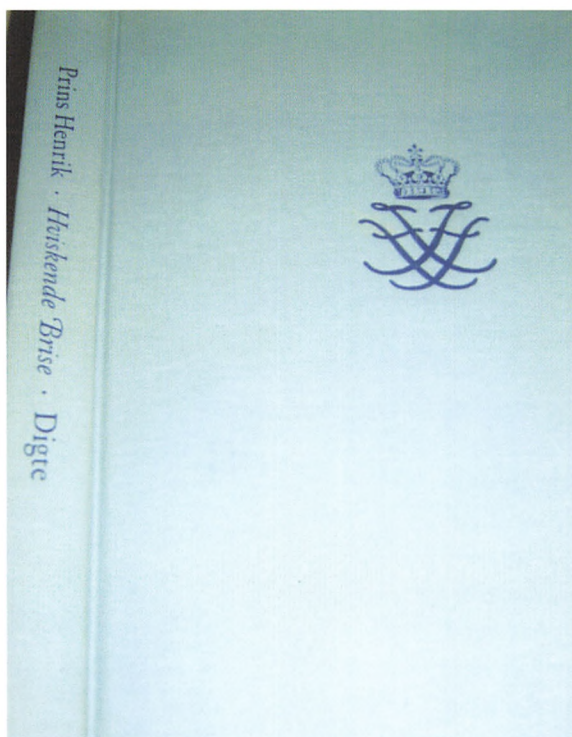

Fig. 235

Prinsgemalens spejlmonogram på bog med prinsens digte.

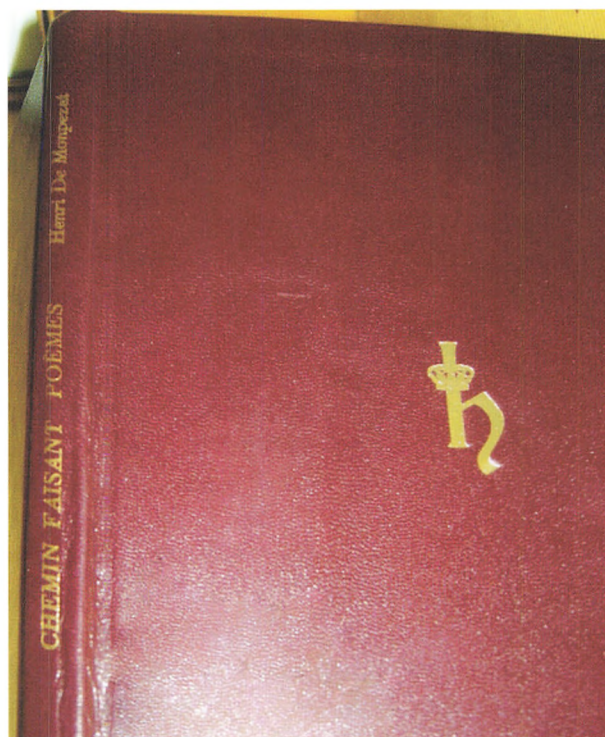

Fig. 236

Det gotiske h-monogram på forsiden af en af prinsens bøger.

Kronprins Frederik og Kronprinsesse Mary

Kronprins Frederik (født 1968) har i mange år anvendt et spejlmonogram med to F'er under en krone tegnet af dronningen. Det blev også brugt i 1991, da kronprinsen skulle have fremstillet et malet skydebroderskilt til ophængning i Det kongelige Kjøbenhavnske Skydeselskab og Danske Broderskabs ejendom "Sølyst". Det runde skilt har følgende omskrift: "KRONPRINS FREDERIK TIL DANMARK 20. MARTS 1991". De to røde kronede F'er står på blå baggrund, der er strøet med Gardehusarregimentets tidligere flotte mærke med rovfuglen, fig. 237. Monogrammet med de to kronede F'er bruges ofte af kronprinsen.

Fig. 237

Kronprins Frederiks kronede spejlmonogram, der er tegnet af dronningen. Her på en skydebroder-skive i Det kongelige danske Skydeselskabs ejendom "Sølyst".

Fig. 238

Guldske kronprinsen fik som gave, da han 18 år gammel indtrådte i Statsrådet. Her er monogrammet blot et kronet F.

På gaver, som kronprinsen fik overrakt ved sin indtræden i Statsrådet på sin 18 års fødselsdag i 1986, er det anvendte monogram blot et kronet F. Det kan bl.a. ses på en fornem sølv-notesblok samt på en smuk ske af guld, hvor også årstallene 1968 og 1986 er anført, fig. 238.

Den 14. maj 2004 blev kronprinsen gift med Mary Donaldson fra Australien. Kronprinsparret fik et fællesmonogram med et centralt M i midten omslynget af de to F'er fra kronprinsens monogram, alt under en krone. Dette spejlmonogram i et skjold kunne ses bl.a. i Fredensborg i forbindelse med parrets bryllupsdag, fig. 239. Det er endvidere brugt på barnestole til brug i

Fig. 239

Kronprinsen og kronprinsessens alliancemonogram der på parrets bryllupsdag blev brugt som udsmykning i Fredensborg.

kongehusets biler, fig. 240. Samme alliancemonogram kan ses på små porcelæns-bonbonniere, der blev uddelt til personer, som havde ydet en særlig indsats i forbindelse med kronprinsparrets bryllup, fig. 241.

Kronprinsessen fik også sit eget private monogram med et specielt udformet M under en krone, som er designet af dronningen. Det kan bl.a. ses på en fin porcelæns skål tilhørende kronprinsessen, fig. 242, samt på en elegant, helt speciel type hæftemaskine, som bl.a. bruges af kronprinsparret som gave i forbindelse med udlandsrejser, fig. 243.

Fig. 242

Porcelænsskål med Kronprinsesse Marys monogram.

Fig. 240

Kronprinsparrets kronede alliancemonogram kan også ses på familiens barnestole til brug i de kongelige biler.

Fig. 241

Porcelæns-bonbonniere med kronprinsparrets fællesmonogram - fremstillet i forbindelse med parrets bryllup.

Fig. 243

Speciel hæfteklammemaskine med kronprinsessens monogram - bruges som gave.

Fig. 244

Fornemt ur med Prins Joachim's monogram.

Prins Joachim og Prinsesse Marie

Dronningens yngste søn, Joachim (født i 1969), blev 1. oktober 2009 orden-skansler for de to danske ridderordener, Elefantordenen og Dannebrogordenen, efter sin far. Han har efter egen tegning fået udarbejdet et lidt specielt monogram med et kantet J, der har kronen balancerende på bogstavets nederste spids. Det kan ses på et fornemt ur, der også er anvendt som gave, fig. 244.

Efter ægteskabet den 24. maj 2008 med Marie Cavallier fra Frankrig har prinseparret fået et elegant fællesmonogram. Det er tegnet af prins Joachim med bistand fra kongelig våbenmaler Ronny Andersen. Spejlmonogrammet består af et stort M i midten omslynget af to J'er, der tilsammen danner et

Fig. 245

Prins Joachim og Prinsesse Maries alliancemonogram på lågen i porten til Schackenborg Slot.

hjerter. Det kan bl.a. ses på porten til Schackenborg Slot i Møgeltønder, fig. 245, samt på en lille smal aflang porcelænsbakke med tre rum, som var gæstegave ved prinseparrets bryllup den 24. maj 2008,¹¹⁶ fig. 246.

Prinsesse Marie har naturligvis også fået sit eget personlige monogram, som er udarbejdet af kongelig våbenmaler Ronny Andersen efter oplæg fra prinsessen. Det er et stiligt kronet M, der bl.a. kan ses øverst på fine blanke foto-rammer af mahogni, der bl.a. anvendes til fotografier af den kongelige familie. Prinsessens hofdame Britt Siesbye fik sat et foto af prinsessen i en ramme til ære for forfatterens fotografiering af næste illustration, fig. 247.

Fig. 246

Alliancemonogrammet på en lille smal porcelæns bakke, som blev brugt som gæstegave ved parrets bryllup.

Fig. 247

Fornem træramme med Prinsesse Mariens monogram samt billede af prinsessen.

Forhenværende Prinsesse Alexandra

Efter Alexandra Manleys giftermål med prins Joachim i 1995 fik parret et alliancemonogram med bogstavet A omkranset af to J'er, fig. 248. Monogrammet blev tegnet af dronningen.

Prinsessen fik endvidere som personligt monogram et specielt designet A, som var tegnet af prins Joachim, fig. 249. Alexandra er efter skilsmissen fra prins Joachim i 2005 tillagt den personlige titel grevinde af Frederiksborg.

Fig. 248

Prins Joachim og prinsesse Alexandras alliancemonogram tegnet af dronningen.

Fig. 249

Prinsesse Alexandras personlige monogram tegnet af prins Joachim.

Fig. 250

Christian 10.s monogram som kronprins før 1912 (Dansk Portrætgalleri, 4. bind, "Danmarks Hovedstad", København 1908, side 11).

Prins Christian

Denne bog om kongelige monogrammer skal afsluttes med en kommende konges nuværende monogram, nemlig den unge prins Christians enkle og stilrene spejlmønogram med to C'er under en prinsekron. Her er der tale om et kongeligt monogram, som nu er vendt tilbage: Kong Christian 10. anvendte det samme monogram, medens han var kronprins, fig. 250. Monogrammet for kronprinsparrets søn, prins Christian, kan bl.a. ses på et drikkekrus med appelsinpresser, der var gave fra "Grand papa" ved prinsens barnedåb, fig. 251.

Fig. 251

Prins Christians dåbsgave fra "Grand papa" med prinsens monogram, der er i samme stil som det prinsens tipoldefar Christian (10.) brugte som kronprins.

Forkortelser

ANOH	Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.
C4E	Christian IV og Europa, Steffen Heiberg redaktør, Fonden Christian IV året 1988, Herning 1987.
CTJ	Beskrivelse over Danske Mønter 1448 – 1888, C. T. Jørgensen, København 1888.
DAS	Danske adelige sigiller fra det 13. og 14. århundrede, Henry Petersen, København 1897 samt fotooptryk 1977.
DKS	Danske Kongelige Segl, Poul Bredo Grandjean, København 1951.
DM	Denmark's Money, Kirsten Bendixen, Nationalmuseet København 1967.
DP	Dansk Portrætgalleri – Fjerde Bind – Danmarks Hovedstad, Johannes Madsen, redaktør, København 1908.
DPV	Danmarks ældste papirmøller og deres vandmærker, Ove K. Nordstrand, A/S De forenede Papirfabrikker, København ved årsskiftet 1961/62.
DRK	Det danske Rigsvåben og Kongevåben, Erling Svane, Odense 1994.
FbM	Frederiksborg Museet, Illustreret Vejledning, Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.
Galster	Unionstidens Udmøntninger, Georg Galster, Dansk Numismatisk For- ening, København 1972.
Hede	Danmarks og Norges Mønter 1541 – 1814 – 1977, 3. udg., Holger Hede, København 1978.
HT	Heraldisk Tidsskrift, udkom første gang 1960.
Høiland	Kataloger vedr. Thomas Høiland Møntauktion. Anvendt katalog nr. 88 fra 2005, nr. 99 fra 2006 og katalog nr. 127 fra 2008.
KB	Det kongelige Bibliotek.
KDR	De kgl. Danske Ridderordener, H. F. Grandjean, København 1903.
KLNM	Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder, København 1956 – 78.
KMMS	Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.
M 1.	Margrete 1. Nordens Frue og - Kalmarunionen 600 år, Poul Grønder-Han- sen, redaktør, Nationalmuseet København 1996.
MO	Monogram, Inga Wintzell, Göteborg 1965.
NM	Nationalmuseet.
PD	Politikens Danmarkshistorie, 3. oplag, København 1984.
PH	P. Haubergs numismatiske afhandlinger om Danmarks Møntvæsen fra sidste halvdel af 900-tallet til år 1481 - se Litteraturoversigten.

PH 1	---”--- indtil 1146.
PH 2	---”--- i tidsrummet 1146 – 1241.
PH 3	---”--- i tidsrummet 1241 – 1377, optrykt i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1884, side 217.
PH 4	---”--- i tidsrummet 1377 – 1481
PH 5	Gullands Møntvæsen, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1891.
RA	Rigsarkivet.
R&D	Beskrivelse af gamle danske og norske Mønter, Chr. Ramus og O. Devegge, ufuldendt værk fra Den kgl. Mynt- og Medaille-Samling, København 1867.
Schive	Norges Mønter i Middelalderen, C. J. Schive, Kristiania 1865
Schou	Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448 – 1814 og Danske Mønter 1815 – 1923, H. H. Schou, Numismatisk Forening, København 1926.
Sømod	Afbildninger af samtlige hidtil kendte Danske Mønter fra tidsrummet 1241 – 1377, Jørgen Sømod, København 2000.
TDM	Tusindtallets Danske Mønter – fra Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Jørgen Steen Jensen, redaktør, Nationalmuseet 1995.
TSM	ToldSkat Museet.
Thurah	Den Danske Vitruvius, Lauritz de Thurah, København 1746.
Wilcke	Daler, Mark og Krone 1481 – 1914, J. Wilcke, København 1931.

Noter

1. Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder, København 1956-78, bind XI, spalte 677 ff., Vor Tids Leksikon bind 15, København 1950 og Inga Wintzell, Monogram, Göteborg 1965.
2. Victor Gardthausen, Das alte Monogramm, Leipzig 1924.
3. Erwin R. Goodenough, Jewish Symbols in the Greco-Roman-Period, bind 7, side 178, New York 1965 .
4. Poul Verner Christensen, Lavadel og storbønder - to stærkt sammenhængende grupper.
5. Nationalmuseets Arbejdsmark 1976, side 29, hvor Jørgen Steen Jensen fortæller om biblioteket fra Den kgl. Mønt i Altona, der bl.a. omfatter Joachim Rademanns bog "Wechsel=Baum" (Vekseltræet) fra 1717.
6. Poul Reitzel, Danske Heraldiske Exlibris, side 31, København 1943.
7. Salmonsens Leksikon, København 1928, bind 1, side 620; Allan Tønnesen, Ny teori om brændemærker, Heraldisk Tidsskrift nr. 90, 2004.
8. Allan Tønnesen, Bogstaver forklædt som bomærker, Heraldisk Tidsskrift nr. 28, 1973, side 377.
9. Inga Wintzell, Monogram, Göteborg 1965.
10. Se note 2.
11. Inga Wintzell, Monogram, Göteborg 1965.
12. Samling af endnu gældende Love og Anordninger m. v. udgivet 1683 – 1784. Her er nævnt følgende "Anordninger": Anordning, Bekjendtgjørelse, Forordning, Kundgjørelse, Lov, Plakat, Patent, Reskript, Reglement og Resolution.
13. Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder, København 1956-78, bind XI, artiklen Monogram" i spalte 677 - 685 med mange tegninger af monogrammer (bl.a. af den norske heraldiker H. Trætteberg); C. J. Schive, Norges Mønter i Middelalderen, Kristiania 1865.
14. ib, bind XI, spalte 679 og 680; Hans Cappelen, Signingen i Trondh im, Heraldisk Tidsskrift nr. 64, 1991, side 154.
15. Inga Wintzell, Monogram, Göteborg 1965.
16. Danmarks Nationalbank, Forslag til ny møntrække, 1989.
17. ToldSkat Museet, en række prøvebrændinger.

18. Den Kgl. Mønt- og Medalje Samling; PH 1, side 50 – 54, hvor P. Hauberg bl.a. udtaler: ”Bogstavet E findes saa hyppig anvendt, at det nødvendigvis maa indeholde en bestemt hentydning og denne har formentlig været til hans kongelige Moders Navn”; PH 1, side 215, punkt 11 – 14; Ramus & Devegge; Jørgen Steen Jensen, De Langebekske Mynttegninger, Møntsamlernyt nr. 1, 1975, side V.
19. Det afrundede tegn, der kan ligne et E, henviser ifølge numismatikeren P. Hauberg som nævnt i note 18 til Estrid. Numismatikere Ramus og Devegge er i det ufuldstændige værk om gamle norske og danske mønter fra midten af 1800-tallet af samme mening.
Fhv. overinspektør Jørgen Steen Jensen, Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, NM, er skeptisk over de tre numismatikeres tolkning, idet han har fremført, at det var usædvanligt med en kvindes navn på den tids mønter. Jørgen Steen Jensen har en anden teori, at det (som anført i teksten) er et m for navnet Magnus, som kongen på nogle mønter kaldte sig. Han pointerer dog, at denne teori ikke må tages for alvorligt.
20. Den kgl. Mønt- og Medaillesamling; PH 1, side 52 og side 213 - 225; Ramus & Devegge, Tavle T.IX og T.XIII; Jørgen Steen Jensen, Svend Estridsens bysantiske mønt, Møntsamlernyt nr. 1, side 1-2, 1975.
21. Nordens offentlige Myntsamlinger, Nordisk Numismatisk Årsskrift 1937, side 121 f.
22. R&D Tavle T XI nr. 67 og Tavle T XIII nr. 124 samt nr. LXXX og LXXXI.
23. Erik Moltke, De danske Runemønter og deres Prægere, Nordisk Numismatisk Årsskrift 1950; Jørgen Steen Jensen, Tusindtallets danske Mønter, side 82, 1995.
24. Fhv. overinspektør Jørgen Steen Jensen, KMMS; PH 1, side 54, 101, 133, 226 og Tab. XI; R&D samt Politikens Danmarkshistorie, bind 3, side 68.
25. R&D Tavle T.XXI og Tavle T.XXIII (Chr. Ramus og O. Devegge, Det kgl. Mynt- og Medalje-Cabinet, har i forbindelse med tavlerne i deres værk fra først i 1800-tallet skrevet følgende om de første mønter med bogstaverne V og W: ”At ved det på disse Mynter tilføjede W eller V tilkjendegives en Waldemar, kan neppe omtvivles, da vi saaledes forhen paa Mynterne have set Kongernes navne antydede ved et enkelt Bogstav, eks.vis Svend Estridsen; og at vi da hertil foretrække Waldemar, synes Mynternes hele Beskaffenhed og Arbejdet paa disse, Formen af de kongelige Kroner, og overalt deres Overensstemmelse saavel med de foregaaende Mynter uden Skrift, som med de følgende med Omskrifter aldeles at tilraade. De synes saaledes at bekræfte hine illiterate Mynter, som rigtigt henførte til denne Konge”).
26. PH 5, Gullands Møntvæsen, vædderen kendes fra et segl for Visby fra 1280 (se P. B. Grandjean ”Det danske Rigsvåben”, 1926, side 150); R&D Tavle T.XXIII.
27. H. F. Grandjean, De Kgl. Danske Ridderordener, København 1903.
28. Mogens Bencard og Tage Kaarsted, Fra Korsridder til Ridderkors, Ordenskaptitlet 1993, side 217 ff.

29. Erling Svane, *Det danske Rigsvåben og Kongevåben*, Odense 1994, side 124.
30. R&D Tavle T. XXIII nr. VI A; P. Hauberg, *Danmarks Møntvæsen 1241-1377*, side 305 f.
31. Jørgen Sømod, *Afbildninger af samtlige hidtil kendte Danske Mønter fra tidsrummet 1241-1377*, side 34, nr. 59 samt tavlen "Ribe, Biskop Esger, 1246 – 1273", nr. 95.
32. *Politikens Danmarkshistorie*, 3. udgave 1984, bind 4, side 128 ff.
33. C. N. Schwach, *Udsigt over de tre nordiske Rigers Myntvæsen fra de ældste Tider til nuværende*, Thronhjelm 1842, afsnit I.
34. *De Slesvigske Hertuger*, Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr.92, Aabenraa 2005.
35. Jørgen Sømod, side 61, nr. 680.
36. Erling Svane, *Det danske Rigsvåben og Kongevåben*, Odense 1994, side 32.
37. *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*, bind XI, spalte 679-80.
38. P. Hauberg, *Danmarks Møntvæsen 1377-1481*; R&D.
39. Margrethe I. *Regent of the North, The Kalmar Union 600 Years*, Nationalmuseum 1997, side 331.
40. ib. side 275-76 og 420.
41. Erling Svane, *Det danske Rigsvåben og Kongevåben*, side 28 – 29; PH 4, side 39 – 42.
42. P. Hauberg, *Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1377-1481*, København 1886, side 22 ff; Stephen Ditlevsen og Lars Bjørn Madsen m.fl., *GURRE*, Gurrehus 1992.
43. Fabricius, *Illustreret Danmarkshistorie for Folket*, 4. udgave, I. Bind, København 1914, side 490; *Politikens Danmarkshistorie*, Bind 4, København 1977, side 541 og Laurits Pedersen, *Helsingør i Sundtoldtiden 1426 – 1857*, Nyt Nordisk Forlag 1926.
44. P. Hauberg, *Danmarks Myntvæsen 1377-1481*, København 1886, side 51 ff.
45. H. C. Bering Liisberg, *Audienshuset og Kongens Gemak paa Frederiksborg før og efter Branden i 1665*, *Tidsskrift for Kunstindustri*, 10. Aargang 1894, side 84.
46. Hallvard Trættemberg, *Norges Statssymboler til 1814*, bind 29, Oslo 1930-33; Gyldendal, *Den Store Danske*, Christian 1.
47. Henry Petersen, udgivet af A. Thiset, *Danske kongelige Sigiller samt Sønderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1085 – 1559*, Kjøbenhavn 1917, nr. 90.
48. *Klippingen er vist og omtalt i Georg Galster, Unionstidens Udmøntninger*, København 1972, side 74 og vist i Trættembergs tegning i *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder*, København 1956-78, bind XI, spalte 680.
49. *Politikens Danmarkshistorie*, bind 6, side 34 ff.
50. C. J. Schive, *Norges Mønter i Middelalderen, Kristiania 1865* (et eksemplar af denne mønt findes i Det norske Universitets Kabinet).

51. C. T. Jørgensen, *Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888*, side 23ff, København 1888; Rigsarkivet.
52. Georg Galster, *Unionstidens Udmøntninger*, København 1972, side 62-63.
53. Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter 1541 – 1814 – 1963*, København 1964, side 10 og 156.
54. ib, side 156; C. T. Jørgensen, *Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888*, København 1888, side 23ff.
55. Fortsættelsen af J. Siebmachers store værk, "Neue Siebmacher", Nürnberg 1909, I. bind, 1. afdeling 2, del, side 107 og Taf. 110.
56. Faneforsker, kaptajn T. J. Petrelli, *Svenska och finska fanor och standar*, Bilag 1, Stockholm 1892 och Uno Willers, *Myntsamlande i Samband med Tre kronor-tvisten*, *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1937, side 101.
57. Poul Bredo Grandjean, *Danske kongelige Segl*, Tavle 1, figur f.
58. Thomas Høiland Møntauktion, kataloger.
59. PH 5 i ANOH, side 56 og 72 nr. 153; Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter*, side 15.
60. Bernhard Olsen, *Fridericus Secundus eller Frederik og Sophie eller Fridericus*, *Tidsskrift for Kunstindustri*, Anden Række, IV, 1898, side 18.
61. C. Nyrop, *Meddelelser om Dansk Guldsmedekunst*, 7. November 1885, København 1885.
62. F. R. Friis, *En Kniv fra Frederik II's Tid paa Rosenborg*, *Tidsskrift for Kunstindustri*, Anden Række, IV, 1898, side 127.
63. Ove K. Nordstrand, *Danmarks ældste papirmøller og deres vandmærker*, *A/S De forenede Papirfabrikker 1961/62 samt NPH – NYTT*, *Medlemsblad for Foreningen Nordiska Pappershistoriker* nr. 1, 1984, side 12-23.
64. Birger Mikkelsen, *Helsingør Sundtoldstad og Borgerby*, Helsingør 1976, side 50.
65. Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter 1541 – 1814 – 1963*, København 1963, side 12; C. T. Jørgensen, *Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888*, København 1888, side 22ff.
66. ib, side 11 og 157; J. Wilcke, *Daler, Mark og Krone*, side 85, 90 og 401; *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1959, side 116.
67. Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter*, side 25; Thomas Høiland Møntauktion, katalog; *Vor Tids Leksikon*, bind 19, København 1951 side 431 og 435.
68. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1965, side 138; Henning Dehn-Nielsen, *Rundt om Christian 4.*, *Turistårbogen* 1988, side 26, samt *Politikens Danmarkshistorie*, bind 7, side 272, 287 og 290-91.
69. Se note 63.

70. Holger Munchaus Petersen, Her er stedet - om skilte og skiltning, "Zise" Told- og Skatthehistorisk Tidsskrift, nr. 1, 1991, side 6; Holger Munchaus Petersen, Jan Berggren og Rickard Bengtsson, Øresunds Told - Tull i Öresund, Told- og Skattestyrelsen - Tullverket 2000, side 91.
71. Steffen Heiberg, Christian 4. - en europæisk statsmand, København 2006, side 322.
72. Helge Bruhn, Dannebrog og danske Faner gennem Tiderne, København 1949, side 97 og Planche III, nr. 7.
73. Danmarks Kirker, Maribo Amt, Nykøbing Falster Kirke, side 224.
74. ib, Maribo Amt, Halsted Kirke, side 607.
75. Se note 63.
76. H. Hofmand Nielsen, Træk af Christian IV's og Frederik III's møntpolitik 1588 - 1648 og 1648 - 1670, Møntsamlere, 12. årgang, nr. 1, 1995, side 13 - 14; Bruun Rasmussens Billedarkiv.
77. Thomas Højland Møntauktion, kataloger.
78. C. T. Jørgensen, Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888, København 1888, side 22 ff.
79. Marie Holst, Den politiske altertavle i Sct. Nicolai kirke i Køge, Køge Museum 2005, Årbog for Køge Museum 2004 - 05, Køge 2005, side 59 ff.
80. Bruun Rasmussens Billedarkiv; Lars Lindeberg, Arvefjenden, København 1985, side 198.
81. Bruun Rasmussens Billedarkiv.
82. Arne Hægstad, Vægte og Lodder, Toldmuseets udstilling "En balanceakt", Toldmuseet 1990.
83. Se note 45.
84. Bo Bramsen (red.), Strandvejen - før og nu, bind 2, side 323; Steffen Linvald, Landevejen i Strandkanten, København 1964, side 124; Helsingør Kommunes Museer, Årbog 1985.
85. Thomas Højland Møntauktion, kataloger.
86. Jens Peter Olsen, Frederiksberg Slot & Hærens Officersskole, Frederiksberg 1997.
87. Se note 63.
88. Carl Bruun, Kjøbenhavn, København 1887 - 91.
89. De danske Kongers kronologiske Samling, Rosenborg. Museumsinspektør Peter Kristiansen har venligst stillet billedet af knappen med alliancemonogrammet til rådighed.
90. Det kongelige Bibliotek.
91. H. F. Grandjean, De Kgl. Danske Ridderordener, København 1903 og Frederik 6.s Forordning af 14. maj 1838.

92. ib.
93. Laurids de Thurah, Den danske Vitruvius, København 1749, TAB 23.
94. ib. samt Vor Tids leksikon, København 1950, Bind 9, side 36.
95. Holger Munchaus Petersen, Kongelig Told Flag, Zise, Toldhistorisk Selskabs tidsskrift, nr. 2, 1985, side 71; Helge Bruhn, Dannebrog og danske Faner gennem Tiderne, København 1949, side 198.
96. Post og Tele Museum, København.
97. Ole Feldbæk, The Danish Asiatic Company (i bogen "Asiatisk Plads" udgivet 1980 af The Royal Danish Ministry of Foreign Affairs) samt Nationalmuseet.
98. Laurids de Thurah, Den danske Vitruvius, København 1749.
99. Dansk Toldhistorie, bind II, side 491.
100. ToldSkat Museets arkiv; Rigsarkivet har en tilsvarende tegning.
101. Klaus Kjølens og Viggo Sjøqvist, Den danske Udenrigstjeneste 1770 – 1970, Bind I.
102. Dansk Toldhistorie, bind III, side 18; Holger Munchaus Petersen, Her er stedet - om skilte og skiltning, Zise, Told- og Skattehistorisk Tidsskrift, nr. 1, 1991, side 15.
103. Thomas Høiland Møntauktion, kataloger.
104. H. F. Grandjean, De Kgl. Danske Ridderordener, København 1903, side 387.
105. Samlingen af Den Kgl. Porcelænsfabriks lejlighedsplatter på Jagtslotet Gelbensande i Mecklenburg, der blev bygget i 1886 som sommerresidens for storhertug Friedrich Franz 3. af Mecklenburg (far til Christian 10.s dronning, Alexandrine). Porcelænsfabrikken fremstillede platterne til særlige mærkedage i det danske kongehus og forærede dem til Storhertugen af Mecklenburg.
106. Inga Wintzell, Monogram, Göteborg 1965.
107. Se note 105.
108. Anders Engelbrecht, Konge-Emblemet, Odense Universitetsforlag 1993; Inge Adriansen, Nationale Symboler, 2002.
109. Se note 105.
110. Danmarks Nationalbank, Forslag til ny møntrække, 1989.
111. Rosenborg (gave til Rosenborg fra forfatteren).
112. Inga Wintzell, Monogram, Göteborg 1965.
113. AFA, Frimærkekatalog DANMARK 2012.
114. Per Møllerup, Signs of Denmark - Danske tegn, Snekkersten 1982, side 26.
115. Danmarks Nationalbank, Forslag til ny møntrække, København 1984 og samme, 3. udgave, København 1989.
116. Klaus Kjølens, Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek 1746-1996, afsnittet om monogrammer, København 1997. Porcelæns-bonbonieren i fig. 241 er stillet til rådighed for fotografering af fhv. slotsforvalter, oberst John Zilmer.

Kongerækken

I parentes er anført fødselsår - derefter regentens regeringsperiode.

Gorm den Gamle, død o. 958.

Harald 1. Blåtand o. 958-987.

Svend 1. Tveskæg (o. 960) 987-1014.

Harald 2. (o. 989) 1014-18.

Knud 1. den Store (o. 1000) 1018-35.

Hardeknud (1018) 1035-42.

Magnus den Gode (o. 1024) 1042-47.

Svend 2. Estridsen (o. 1020) 1047-74/76

Harald 3. Hen (o. 1041) 1076-80.

Knud 2. den Hellige (o. 1043) 1080-86.

Oluf 1. Hunger (o. 1052) 1086-95.

Erik 1. Ejegod (o. 1056) 1095-1103.

Niels (o. 1064) 1104-34.

Erik 2. Emune (1090) 1134-37.

Erik 3. Lam (o. 1100) 1137-46.

Svend 3. Grathe (o. 1127) 1146-57.

Knud 3. (o. 1129) 1146-57.

Valdemar 1. den Store (1131) 1157-82.

Knud 6. (1163) 1182-1202.

Valdemar 2. Sejr (1170) 1202-41.

Erik 4. Plovpenning (1216) 1241-50.

Abel (1218) 1250-52.

Christoffer 1. (1219) 1252-59.

Erik 5. Klipping (1249) 1259-86.

Erik 6. Menved (1274) 1286-1319.

Christoffer 2. (1276) 1319-26 og på ny 1329-32.

Valdemar 3. (1315) 1326-30. Nedlagde kronen og døde 1364 som hertug af Sønderjylland.

Valdemar 4. Atterdag (1320) 1340-75.

Oluf 2. (1370) 1375-87. *)

Margrete (1353), gift med kong Håkon af Norge. Margrete af Danmark: 1387-1412 (var formynder for sin søn Oluf 1375-1387), af Norge: 1388-1412 (formynder for Oluf fra 1380) og af Sverige 1389-1412.

Erik 7. af Pommern (1382) 1396/1412-1439 (død 1459).
Christoffer 3. af Bayern (1416) 1440-48.

---

*) Denne konge benævnes i mange historiske værker Oluf 3., idet en Oluf 2. nævnes efter Erik 3. Lam som konge fra 1140 til 1143. Denne person var dog ikke konge af Danmark, men kun konge af Skåne. Derfor har Margretes søn Oluf her fået benævnelsen Oluf 2. i lighed med kongehusets oversigt med kongerækken.

OLDENBORGERNE

Christian 1. (1426) 1448-81.
Hans (1455) 1481-1513.
Christian 2. (1481) 1513-23 (død 1559).
Frederik 1. (1471) 1523-33.
Christian 3. (1503) 1534-59.
Frederik 2. (1534) 1559-88.
Christian 4. (1577) 1588-1648.
Frederik 3. (1609) 1648-70.
Christian 5. (1646) 1670-99.
Frederik 4. (1671) 1699-1730.
Christian 6. (1699) 1730-46.
Frederik 5. (1723) 1746-66.
Christian 7. (1749) 1766-1808.
Frederik 6. (1768) 1808-39.
Christian 8. (1786) 1839-48.
Frederik 7. (1808) 1848-63.

LYKSBORGERNE

Christian 9. (1818) 1863-1906.
Frederik 8. (1843) 1906-12.
Christian 10. (1870) 1912-47.
Frederik 9. (1899) 1947-72.
Margrethe 2. (1940); blev regent 15. januar 1972.

Litteraturoversigt

Ved udarbejdelse af bogen er der anvendt følgende historiske, heraldiske og numismatiske værker:

- Adriansen, Inge Nationale Symboler i Det danske Rige 1830 - 2000, København 2003.
- Bendixen, Kirsten Denmark's Money, Nationalmuseet København 1967.
- Bruhn, Helge Dannebrog og danske Faner gennem Tiderne, København 1949.
- Cappelen, Hans Signingen i Trondheim, Heraldisk Tidsskrift bd. 7, nr. 64, 1991.
- Christensen, Rolf Kongelige jubilæums-, minde- og erindringsmedaljer, København 1997.
- Galster, Georg Unionstidens udmøntninger, Numismatisk Forening, København 1972.
- Gardthausen, Victor Das alte Monogramm, Leipzig 1924.
- Grandjean, H. F. De kgl. Danske Ridderordener, København 1903.
- Grandjean, Poul Bredo Danske Kongelige Segl - Fra Frederik II.s, Christian IV.s og Frederik III.s tid, København 1951.
- Grinder-Hansen, Poul, redaktør Margrete 1. Nordens Frue og Husbond - Kalmarunionen 600 år, Nordisk Ministerråd og Nationalmuseet 1996.
- Frederiksborg Amts Historiske Samfund Bogen om Esrum Kloster, Frederiksborg Amt 1997.
- Hansen, Leo Danmarks officielle pengesedler 1713 - 1983, København 1983.
- Hauberg, P. Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146, Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, København 1900.
- Hauberg, P. Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146 - 1241, Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, København 1906.
- Hauberg, P. Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1241 - 1377, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, København 1884.
- Hauberg, P. Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1377 - 1481, København 1886.

- Hauberg, P. Gullands Myntvæsen, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, København 1891.
- Hede, Holger Danmarks og Norges Mønter 1541 - 1814 - 1977, 3. udgave København 1977.
- Heiberg, Steffen Christian 4. – en europæisk statsmand, København 2006.
- Heiberg, Steffen, redaktør Christian IV og Europa, Fonden Christian IV året 1988, Herning 1987.
- Holmfeld, G. Dirckinck Christian 4.s København, København 2006.
- Hvidt, Kristian Tiæren gennem Tiderne, København 1976.
- Hægstad, Arene Vægte og lodder, Toldmuseet 1990.
- Høiland, Thomas Kataloger vedr. møntauktioner.
- Jensen, Jørgen Steen (red.) Tusindtallets Danske Mønter fra Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, København 1995.
- Jørgensen, C. T. Beskrivelse over Danske Mønter 1488 - 1888, København 1888 (bl.a. om Møntsteder, Møntmestre og Stempelskære).
- Kavli, Guthorm 25 år på Kongens slott - og veien dit, Oslo 1992.
- Kjølse, Klaus Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek 1746 - 1996, København 1997, afsnittet om monogrammer.
- Koch, Christian Dahlerup Kronerne og Korsene, Dansk Frimærkehistorie 1842 - 1932, Silkeborg 1986.
- Kromann, Anne og Jensen, Jørgen Steen Den danske Krone, Nationalmuseets Arbejdsmark 1992.
- Kulturhistorisk Leksikon Fælles nordisk Redaktion: Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder fra vikingetid til reformationstid, København 1956 - 78.
- Madsen, Johannes (red.) Dansk Portrætgalleri - Fjerde Bind - Danmarks Hovedstad, København 1908.
- Møllerup, Per Signs of Denmark - Danske tegn, Mobilia Press ApS, Snekkersten 1982.
- Nationalmuseet Bogværket "Danmarks kirker", påbegyndt 1933 og omfatter 49 bind.
- Nordstrand, Ove K. Danmarks ældste papirmøller og deres vandmærker, A/S De forenede Papirfabrikker, København ved årsskiftet 1961/62.
- Petersen, Rolf Mærkedage i det Glücksborgske Kongehus 1892 - 1997, Næstved 1997.

- Ramus, Chr. og Devegge, Ole
Beskrivelse af gamle danske og norske Mynter (er begyndelsen til et værk over Danmarks og Norges mønter i middelalderen, der aldrig blev færdig på grund af Devegges død 1847), udgivet ufuldendt af L.Müller og C. F. Herbst, Den kgl. Mynt- og Medalje-Samling, København 1867.
- Schive, C. J.
Norges Mynter i Middelalderen, Kristiania April 1865 (Bogens fulde titel: "Norges Mynter i Middelalderen samlede og beskrevne av C. I. Schive, Toldinspecteur i Stavanger").
- Schou, H. H.
Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448–1814 og Danske Mønter 1815 – 1923, Numismatisk Forening, København 1926.
- Schwach, C. N.
Udsigt over de tre nordiske Rigers Myntvæsen fra de ældste Tider til Nuværende (specielt om Møntsteder)
- Sieg, Frovin
Sieg Møntkatalog 2007, Aalborg 2006.
- Stevnsborg, Lars
Kongeriget Danmarks Ordener, Medaljer og Hæderstegn, Odense 2005.
- Svane, Erling
Det danske Rigsvåben og Kongevåben, Odense Universitetsforlag 1994.
- Sømod, Jørgen
Afbildninger af samtlige hidtil kendte Danske Mønter fra tidsrummet 1241 – 1377, København 2000.
- Thurah, Lauritz de
Den Danske Vitruvius, København 1746 (genoptrykt 1966).
- Trætteberg, Hallvard
Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder, 1956-78, bind XI, artiklen "Monogram".
- Turistforeninger, Samvirkende danske
Rundt om Christian 4., Turistårbogen 1988.
- Wilcke, J.
Sølv- og Guldmøntfod 1845 – 1914, København 1930.
- Wilcke, J.
Daler, Mark og Kroner 1481 – 1914, København 1931.
- Wintzell, Inga
Monogram, Göteborg 1965.

Register

Abel · 40, 42
Absalon, ærkebiskop · 37
Agnes, dronning · 44
Albrecht af Mecklenburg · 49, 67
Alexandra, grevinde, tidl. prinsesse · 148
Alexandrine, dronning · 130, 131
Alkjær, Johan, tegner · 28
Anastasia Mikhailovna, storfyrstinde · 132
Andersen, Ronny, kgl. våbenmaler · 146, 147
Andersen, Stig, marsk · 43
Angerer, Christoffer, stempelskærer · 79
Anna Cathrine, dronning · 86, 89
Anna Sofie, dronning · 106
Asser/Asker, biskop · 37, 42
Ave Maria-monogram · 13
Bache, Kurt, prins Joachims privatsekretær · 7
Barchmann, Hans, snedker · 80
Berengaria, dronning · 40
Berthold af Slesvig, biskop · 45
Bill-Jessen, Torben, formand for Helsingør Museumsforening · 8
Bille, Eske, rigshovmester · 59
Bille, Jens, møntmester · 70
Bille, Jens, lensmand på Gotland · 70
Bomærker · 17
Bracht, Christian von, kunstner, maler · 99
Brameyer, Claus, billedskærer · 96
Brochmand, Enevold, borgmester · 96
Brochmand, Hans, præst · 96
Brochmand, Jesper, biskop · 96
Capet, Hugo, konge af Frankrig · 19
Carl 10. Gustav, svensk konge · 26
Carl 12., svensk konge · 32
Carl 15., svensk konge · 19

Caroline Charlotte Marianne, kronprinsesse · 124
Caroline Mathilde, dronning · 115
Charlotte Amalie, dronning · 100
Christensen, Mogens, Prinsgemalens Sekretariatschef · 7
Christian, prins · 148
Christian, udvalgt prins · 91
Christian 1. · 57
Christian 2. · 60
Christian 3. · 64
Christian 4. · 11, 79
Christian 5. · 28, 40
Christian 6. · 106
Christian 7. · 112, 124
Christian 8. · 28, 118
Christian 9. · 28, 30
Christian 10. · 26, 129, 148
Christoffer, hertug · 46
Christoffer 1. · 40, 42
Christoffer 2. · 45
Christoffer af Bayern · 55
Christoffer af Oldenburg · 63
Dannebrog · 26, 111
Dannebrogordenen · 40, 133, 146
Danner, grevinde · 124
Danneskiold-Samsøe, Frederik, søofficer · 108
Den Kgl. Porcelænsfabrik · 128, 129, 132
Devegge, Ole, numismatiker · 35, 41, 49
”Die alte Münz”, redegørelse om nordiske mønter · 66
Drewes, Jørgen, møntmester · 64
Dürer, Albrecht · 20
Dyveke · 60
Ebbesen, Niels · 46
Eben Ezer kronen · 95
Eigtved, Nicolai, arkitekt · 110
Eketrä, Märta, brudepige · 129
Elefantordenen · 40, 80, 114, 146
Elisabeth, datter af Frederik 1. · 66
Engelbrektsson, Olav, ærkebiskop · 63
Erik af Pommern · 49, 51
Erik 14., svensk konge · 25

Erik Klipping · 43
Erik Menved · 43
Erik Plovpenning · 40
Erlandsen, Jacop, biskop · 42
Eskil, ærkebiskop · 72
Esrum Kloster · 72
Estrid, kongedatter · 8, 33
Fecht, Petrus Michaelis, kgl. rådgiver · 66
Fechtel, Poul, møntmester · 70
Fincke, Casper, kunstner, smed · 89
Fredensborg Slot · 111
Frederik, arveprins · 118
Frederik, kronprins · 143
Frederik 1. · 63
Frederik 2. · 69
Frederik 3. · 28, 93
Frederik 4. · 101
Frederik 5. · 109
Frederik 6. · 25, 28, 117
Frederik 7. · 28, 30, 122
Frederik 8. · 127
Frederik 9. · 132
Frederiksberg Slot · 102
Frederiksberg Slot · 57, 78, 80, 107
Friedrich Franz 3. af Mecklenburg, storhertug · 131
Friis, Claus Achton, arkitekt · 137
Galster, Georg, numismatiker · 33
Georg af Braunschweig-Lüneburg, hertug · 96
Georg 3. af England · 115
Gert (Gerhard), greve af Holsten · 45, 46
Gottlieb, Christian, Dronningens håndbibliotekar · 7
Gottorp Slot · 64
Grünwaldt, Morten, billedhugger · 58
Gulden, Paul, møntmester · 78
Gustav Vasa, svensk konge · 66
”Hanrejdukaten” · 83
Hans, konge · 59
Hans den Yngre, hertug · 125
Harald 3. Hen · 37
Hase, Magda · 54

Hase, Trud, lensmand · 54
Hauberg, P., numismatiker · 33, 34, 38, 42
Haven, Lambert von, arkitekt · 58, 99
Helsingør Bymuseum · 105
Helsingør Rådhus · 77
Henrik, prins · 139
Herholdt, J. D., arkitekt · 126
Hermant Snedker · 76
Hertugerne af Sønderjylland · 44
Hoppmann, Jürgen, lokalhistoriker · 8
Hoseøl, Peder Nielsen, drost · 44
Hvidøremøllen · 77
Høegh-Guldberg, Ove, kabinetssekretær · 112
Håkon 5., norsk konge · 24
Håkon 6., norsk konge · 24
Ingeborg, · 49
Ingrid, dronning · 133
Jacob, biskop · 45
Jacobsen, Jørgen, guldsmed · 70
Jakob, greve af Halland · 43
Jardin, Nicolas Henry, arkitekt · 130
Jarl, Ulf, statholder · 34
Jastrau, Viggo, tegner · 14
Jensen, Jørgen Steen, overinspektør · 8, 34
Jesus-monogrammet · 12, 13
Joachim, prins · 146, 148
Johan, greve af Holsten · 45
Johan 3., svensk konge · 66
Johan af Neumarkt, pfalzgreve · 55
Johan Georg 1., kurfyrst af Sachsen · 92
Juliane Marie, dronning · 112
Junge, Reynold, møntmester · 65
Jydske Lov, 1241 · 17
Jægerspris Slot · 124
Kalmarunionen · 49, 66
Kampmann, Hack, arkitekt · 127, 129
Karl den Store · 19
Karl Gustav, svensk konge · 95
Katharina, Erik af Pommerns søster · 55
Klint, Nauer, arkitekt, professor · 140

Klitgården, Skagen · 130
Knud, prins · 130
Knud af Blekinge · 42
Knud den Hellige · 18
Knud den Store · 27, 33
Knud 6. · 38
Kock den Yngre, Jørgen, møntmester · 66
Kongelig Frederiks Hospital · 110
Kongemærket · 26, 130
Konstantin den Store, romersk kejser · 12
Kristiansen, Peter, museumsinspektør · 8
Kristus-monogrammet · 11
Kronborg Slot · 80, 121
Krüger, Gotfred, møntmester · 95
Larsson, Carl · 20
Louise, Frederik 4.s droning · 106
Louise, Christian 9.s droning · 126
Louise, Frederik 8.s dronning · 129
Ludvig, Otto, rhingreve af Salm · 83, 91
Ludvig 14., kejser · 58
Madsen, Lars Bjørn, museumsinspektør · 8
Magdalena Sibylla, prinsesse · 91
Magnus, hertug af Mecklenburg · 66
Magnus Erlingssön, norsk konge · 23
Magnus Lagabøte · 24
Maler, Jørgen, maler · 71
Mander, Karl van · 51
Margrete (1.) · 25, 46, 49
Margrethe 2. · 5, 25, 28, 30, 95, 124, 137
Margrethe Sambiria (Sprænghest), dronning · 43
Maria-monogram · 13
Marie Sofie Frederikke, dronning · 118
Marie, prinsesse · 147
Mary, kronprinsesse · 144
Masnago, Alesandro · 90
Mathiessen, Jesper, billedskærer · 71
Mathilde Ordenen · 115
Maxentius, romersk kejser · 12
Mened, Erik · 43
Momme, Knud, hoffourer · 7

Mortensen, Børge, forskningschef · 8
Mortensen, Jens, snedkermester · 96
Moth, Sophie Amalie · 108
Munk, Kirsten · 84, 90
Møntregalet · 28
Napoleon, kejser · 14
Nationalbanken · 28, 140
Nationalmuseet · 8
Nerger, Christian, billedhugger · 58
Niels Ebbesen · 46
Nielsen, Peder, skibsmåler · 29
Ny Jerusalem Kirke, Trankebar · 102
Nyholm, V., politiker · 40
Olsen, Bernhard, direktør · 73
Oluf 2. · 46
Otto Ludvig, rhingreve af Salm · 83, 91
Pedersen, Christiern, bogtrykker · 60
Philippa, dronning · 52
Plovpenning, Erik · 40
Podebusk, Henning, rigsråd · 46
”Povlinelyst” · 100
Ramus, Chr., numismatiker · 35, 41
Rasmussen, Louise, modehandlerske · 124
Reinhard, Philipp, greve af Solms · 83
Reventlow, Anna Sofie · 106
Reventlow, Conrad, storkansler · 106
Ringnis, Jørgen, snedker · 92
Rosenborg Slot · 80
Roskilde Domkirke · 86, 101, 121, 125, 127
Rundetårn · 86, 90, 97
”Russervænget” · 99
Rømer, Ole, astronom · 98
Sambiria, Margrethe, dronning · 43
San Sebastiano, kirke · 12
Sankt Knudsgilde, Malmø · 73
Saxos Danmarkskrønike · 60
Schackenborg Slot · 147
Schive, C. I., numismatiker · 23
Schou, H. H., numismatiker · 63
Schäffer, Diderich, hofsnedker · 108

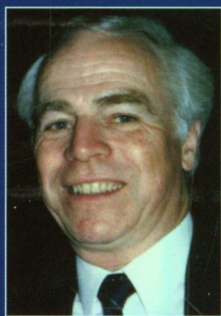
Sct. Nicolai Kirke, Køge · 96
Sct. Olai Kirke, Helsingør · 71, 89, 96
Siebmacher, Johann, heraldiker · 66
Siesbye, Britt, prinsesse Maries hofdame · 8, 147
Skibsmåling · 28, 123
Skt. Budolfi Kirke, Aalborg · 108
Skt. Hans Kirke, Odense · 126
Slesvig Domkirke · 64
Smed, Hans Dalhausen, møntmester · 78
Snedker, Herman, snedker · 76
Sofie Amalie, dronning · 94, 96
Sofie Magdalene, dronning · 109
Sophie af Mecklenburg, dronning · 66, 72, 91
Sophie af Pommern, dronning · 66
St. Nicolaj Skyttegilde, Flensborg · 118
Stig Andersen, marsk · 43
Stigsen, Niels, biskop · 39
Strandmøllen, papirfabrik · 93, 105
Struensee, J. F., læge · 112, 116
Suneson, Andreas, ærkebiskop · 39
Svend Estridsen · 8, 23, 34, 35
Svend Tveskæg · 33
Svitzer, Hans, Holmens smed · 84
Tegner, Johannes W., generaldirektør · 100
Theodorik den Store · 19
Thormøhlen, Jørgen, skibsreder · 100
Thott, Tage Ottesen, lensmand · 85
Thurah, Laurids de, arkitekt · 110, 111, 115
Thyra, prinsesse · 14
Tikøb Kirke · 72, 98
Toldmuseet · 117, 124
ToldSkat Museet · 8, 29, 102, 123, 125
Toldvæsenet · 29, 85, 123
Tre Kroner-striden · 66
Trugotsen, Uffe, ærkebiskop · 40
Trætteberg, Hallvard, heraldiker · 23, 49
Uffo, ærkebiskop · 39
Ulf Jarl, statholder · 34
Ulfeld, Corfitz, rigshofmester · 96
Ulrich, hertug af Mecklenburg · 66, 77

Vajsenhuset · 105
Valdemar, Abels søn · 44
Valdemar 3. · 45
Valdemar 4. Erikssøn, hertug · 44
Valdemar Atterdag · 46, 69
Valdemar den Store · 23, 37
Valdemar Sejr · 38
Valkendorf, Christoffer, rigshofmester · 15
Vallø Kloster · 109
Vandmærker · 77, 84, 105
Vilhelm, hertug af Glücksburg · 125
Vilhelmine Maria, kronprinsesse · 124
Werlauff, E. C., historiker · 73
Wicks, Johan van, hofmaler · 86
Widlund, Carl G., designer · 134
Wilcke, J., numismatiker · 33, 63
Winther, Anders Sørensen, herredsfoged · 13
Wriede, Joachim, kunstner · 106
Wulff, Aage, kgl. våbenmaler · 16, 26
Zilmer, John, oberst, slotsforvalter · 8

Bogen beskriver de danske kongelige monogrammer fra Svend Estridsens tid til i dag. Det er første gang, der er skrevet om danske regenters monogrammer, og der gives en fyldig fremstilling af de kongelige monogrammer, der fx kan ses på slotte, kirkeinventar, mønter, milepæle, flag, statslige skilte og forskellige anordninger/bekendtgørelser underskrevet af kongen.

De ældste monogrammer findes på mønter. Foruden mange illustrationer - de fleste i farver - indeholder bogen også oversigter med kongerækken, noter, anvendt litteratur samt register.

Forfatteren, Erling Svane, født 1929, er forhenværende toldinspektør og registrator på Told-Skat Museet.

Han er medlem (tidligere styrelsesmedlem) af Heraldisk Selskab og Helsingør Museumsforening.

Erling Svane fik i 1994 udgivet bogen "Det danske Rigsvåben og Kongevåben" og i 2002 bogen "I Skjoldet springe Løver - Afledninger af Kongevåbenet". Han er en flittig foredragsholder vedrørende heraldiske emner, specielt det danske kongevåben og heraldikkens historie.